

KRİZLER ÇAĞINDA YOKSULLUK

KÜRESEL KAPİTALİZM, BORÇLU DÜNYA VE YOKSULLUĞUN BOYUTLARI

Günümüzde ekonomik sorunlar diğer sorunlara göre daha öncelikli durumda. Çünkü insanlar geçim kaygısı ve kavgası ile meşguller. Öyle ki ekonomik faktörler hükümetlerin varlığının devamı veya çöküşlerinde, siyasilerin başarıları veya başarısızlıklarında, memnuniyetsizliğin artmasında veya azalmasında en önemli faktör durumundadır. Hatta şu anda dünyanın her tarafında meydana gelen savaşların neredeyse tamamı ekonomik özelliğe sahiptir.

Hayli zamandır görülmemiş bir hızla köklü değişikliklere yol açarak küreselleşen kapitalizmin, korona salgınında topladığı muazzam güçle hız verdiği *dijitalleşme* odaklı yeni yapılanma sürecinin aynı zamanda dünyanın borçluluğunu arttırdığı, daha da arttıracağı ortada. Salgınla merkez bankalarının durmaksızın para bastığı, orta sınıfın küresel çapta eridiği, bireysel borçlanmanın zirve yaptığı bir süreç yaşanıyor. Borç, kapitalist ekonomi için bir tehdit olmak şöyle dursun, neoliberal projenin tam merkezini teşkil etmektedir.

Borcun *siyasallaşması* bağlamında 2021 yılında dünya ülkelerinde toplam borç dağılımı incelendiğinde, hane halkının 56,9 trilyon dolar, finansal olmayan şirketlerin 88,8 trilyon dolar, kamunun 88,1 trilyon dolar ve finansal şirketlerin 69,8 trilyon dolar borcunun olduğu görülüyor. Bir filozofun dediği gibi "Yüksek düzeyde borçlanma özgür olmayı henüz başaramadığımızın bir kanıtı değil mi? Sermaye bizi tekrar borçlu kılan yeni bir Tanrı değil mi? Kapitalizm, günahattan arınmak yerine, günah yükleyen bir kültürün ilk örneğidir."

Kaldı ki küresel ekonomi 1980'li yıllardan beri, işgücünün küreselleşmesi, otomasyonun artması ve her şeyin ötesinde büyük finans, büyük ilaç ve büyük teknoloji şirketlerinin büyümesiyle çarpıcı bir dönüşüm geçirmişti. Bu dönüşümün alametifarikası servetin gitgide yukarıdaki mülk sahiplerine rant biçiminde yeniden dağıtılmasıdır. Zamana, bağlama ve araştırmacının baktığı yere göre değişse de *rantiye kapitalizmi* yükseldikçe maddi kaynakların bölüşümündeki adaletsizlikler artmış, çalışanlar bataklığa saplanmış, emeğine bel bağlayanlar hem görelî hem mutlak manada zeminlerini kaybetmiştir.

Türkiye'nin son dönemdeki gündeminden hiç düşmeyen *hayat pahalılığı* içinde bulunduğumuz krizler çağında, yoksulluğu yeniden gündemin ilk sıralarına taşımış durumda. Yoksulluğun en şiddetli hâline maruz kalanlardan ziyade *söylemsel yoksulluktan* yararlananların yorumları ise meseleyi daha da çetrefil kılıyor. "Bir oy deposu olarak yoksullar" söylemi siyaset ve yoksulluk münasebeti bakımından pek faydalı olmayan bir genelleme olsa da bazı gelişmeleri yeniden düşünmemiz faydalı olur. *Gayrimemnunlar ittifakı* üzerinden hedeflerine ulaşmak isteyenleri anlamak için Süleyman Demirel'e atfedilen "Boş tencerenin devirmeyeceği iktidar yoktur!" sözü hâlâ geçerliliğini korumaktadır.

Öte yandan yoksulluktan, yoksullardan yana tavır koymuş gözükkerek servet ve iktidar düşmanlığı yapmanın her zaman bir fantezisi, bir konforu var. Ama böylesi teoriler dünyayı değiştirecek, olup biteni düzeltecek bir çare ve çözüm sunamamaktadır, sunmamıştır. Zira gerçek açlık değil, söylemsel yoksulluk pek çok ahlaki değeri ortadan kaldırıyor; zenginde şükür, fakirde sabır bırakmıyor. Böylesi bir ortamda bunları düşünmek bile anlamsız hâle geliyor. Elbette bununla beraber insan haysiyetine yaraşır bir hayat sürdürmek için gerekli temel ihtiyaçlardan mahrumiyet hâli olarak derin yoksulluğun, işsizliğin ve açlığın meydana getirdiği sosyal patolojilerin varlığını inkâr etmek de mümkün değil. Bahsedilen maddi mahrumiyet, hayatın her alanını, insan varoluşunun bütününi kaplayan bir mahrumiyet ayrıca. Gelişmeler, ahlak, kriz, toplumsal bölünme, varsulluk, paylaşma, yoksulluk, sadaka, infak, dayanışma gibi bir dizi kavramı yeniden düşünmeyi gerektiriyor.

Genel hatlarıyla yoksulluk, insanca hayat için gerekli olan yeterli ve iyi beslenme, barınma, sosyal koruma, sağlık ve eğitim gibi hizmetlerden yararlanma, toplumsal hayata katılma ve saygı görme haklarından mahrum olma durumu diye tanımlanabilir. Hayatı geçim mücadelesine indirgeyen, insanın düşünme melekesini, münasebetlerini ve diğer faaliyetlerini felç edici bir gelecek endişesine kısıtlanan yoksulluk, insanla birlikte toplumu da kötürümleştiren, geleceği gasp eden bir adalet meselesi olarak görülüyor. Yoksunluğu ihmal etmeden diyebiliriz ki yoksulluğun tek bir tanımı yapılamayacağı gibi, tek bir kıstası da yoktur.

Günümüzde yoksulluğun nasıl yaşandığını anlamaya yönelik çalışmalar, yoksulluğun her kesim tarafından ve her coğrafyada aynı şekilde yaşanmadığından hareketle farklılıklarını ön plana çıkaran araştırmalar artmıştır. Öte yandan bazı uzmanlar, küresel kapitalizmde emek rejiminde yaşanan değişimlerin yol açtığı adaletsizliklerin toplumsallık üzerindeki yıpratıcı etkilerine karşı nihai bir çözüm üretmeseler de sosyal adaletin kurumsallaşmasına yönelik kayda değer adımlar olarak evrensel temel gelir ve temel hizmetler uygulamalarının önemine vurgu yapıyorlar.

Dünyayı yeniden şekillendiren kapitalizmin yeni aşamasında çalkantılı bir ekonomik değişimin içinde sancılı zamanlardan geçiyoruz. Uzun bir zamandır yoksulluk üzerinde durulup araştırmalar yayımlanmakta. Mesela, iş gücü piyasalarının çalışan lehine düzenlendiği Almanya'da çalışanların onda biri yoksul. Çeşitli biçimlerde tanımlanan yoksulluk günümüz şartlarında genellikle maddi getiriyi ölçülen bir duruma dönüşmüştür. Sadece ekonomik yoksullukla değil aynı zamanda temiz hava, temiz su, temiz toprak, temiz gıda yoksulluğuyla da karşı karşıyayız. Belirtilen üzere yoksulluk belli bir çerçeveye sığdırmanın zor olduğu kavramlardan biridir. Aslında yoksulluğun her bir tanımı rastgele yapılmaz. Zira önünde sonunda yoksulluğun her bir tanımı yoksulluğun nasıl kavrandığını, dolayısıyla neler yapılması gerektiğine dair mesajları da içinde taşır.

İslâmî hayatı canlandırmak için ekonomiyi; faiz ve rüşvet, yolsuzluk, rant diğer sakıncalı muamelelerden temizlemeye davet etmekte şaşılacak bir durum olmamasına rağmen, böylesi çabalar küçümsenebilir. Müslümanların, tam da şimdi kapitalist, neoliberal, postmodernist yaklaşımların, şirk-tuğyan-zulüm kaynağı olduklarını izhar etmeleri, bu yaklaşımlarla savaşmaları ve nihayetinde İslâm'ın adalet-hakkaniyet esaslı sosyal gerçeklik inşa etme iddiasını hayata geçirmeye çabalarını gerekiyor. Kimileri yoksulluğa dikkat çekelim derken, kantarın topuzunu kaçırmakta, siyaset hürsları uğruna topluma bir değer boşluğu yaşatmaktadırlar. Buradan tatmini mümkün olmayan bir yoksulluk edebiyatı doğmaktadır. Bu durumayla birlikte birçok alanda yaşanan değer yoksulluğunun göstergelerinden biridir. Oysa yoksulluğun tümüyle ortadan kaldırılması mümkün değildir. Zaten genel olarak yoksullukla mücadele adı altında önerilenlerin kestirme çözümlerin ötesine geçemediği görülüyor. Kalıcı ve sistemik birtakım tedbirlerin alınması üzerinde dururken şu nokta çok daha önemli hâle gelmektedir: İktisadi yoksulluklar aşılabilir. Ancak ahlaki yozlaşmaya eşanlı yaşanan *değer yoksulluğu* yıkıcıdır, tahrip edicidir. Bu cendere-den çıkmak için topyekûn bir mücadele şart.

O hâlde yoksulların ve sağduyulu herkesin bilmesi, eylemesi gereken çaba ve çare, yoksullaştıran kapitalist sömürücülerle mücadele edilerek bulunabilir. Başarı sağlanamasa bile en haysiyetli, erdemli mücadele budur ve insanın insanı sömürmesine boyun eğmekten hem daha kazançlı hem daha kurtarıcıdır.

Yeni sayımızda buluşmak üzere...

İÇİNDEKİLER

GÜNDEM

04

Yüceliş Manifestosu
İnsan Değer Yasası
Temel HAZIROĞLU

09

Ahtapot Operasyonu:
Hablemitoğlu Suikastı
Rüşvet ve Yolsuzluk
Burhanettin CAN

21

Yeni Bir Çağın Eşiğinde
Necip Fazıl'ı Yeniden
Hatırlamak
Ümit YİĞİT

26

Ortadoğu'dan

36

Zaman İçinde
Yusuf El-Karadavi'yi
Değerlendirmek
Halim SEZER

DOSYA

41

Yoksulluk, Yoksulluk Kültürü ve
Yoksulluk Söylemi
Mustafa AYDIN

47

Yoksulun Yarı Ekmeğine
Kurtlar mı Konar?
Metin Önal MENGÜŞOĞLU

Umran

Sahibi

Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş. Adına
Şemseddin Özdemir

Genel Yayın Yönetmeni

Cevat Özkaya

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Metin Çiğnıkcı

İdare Merkezi

Alemdar Mah. Çatalçeşme Sok.
Defne Han No: 27/15
Cağaloğlu Fatih-İST.
Tel: (0212) 293 90 41
(0543) 281 58 85
www.umrandergisi.com.tr
editorumrandergisi@yandex.com
aboneumrandergisi@yandex.com

Temsilcilikler

Ankara: (0312) 418 12 77
İzmit: (0542) 250 75 77
Trabzon: (0462) 321 95 44

Görsel Yönetmen

Tekin Öztürk

Baskı: Şenyıldız Yay. ve Matbaacılık
Gümüş Suyu Cad. Işık San. Sit. No: 19 C Blok
102 Topkapı/İstanbul Tel: (0212) 483 47 91

Ekim 2022 Sayı: 338

(İlk yayın tarihi: 1991 Bülten,
1993 Umran adıyla)
Yaygın, süreli, ayda bir yayımlanır.
Yazıların ve ilanların sorumluluğu
sahiplerine aittir. Bu dergi basın
meslek ilkelerine uymayı taahhüt
eder. *Umran* dergisi TÜRDEB ve
DERGİBİR üyesidir, Kültür ve Turizm
Bak. Kurumsal Abonesidir.

54

Kapitalizmin Kurt Kanunu:
Düşeni Yemek Gerek...

Kamil ERGENÇ

59

Borç Batağı,
Küresel Sosyalizm ve Esaret

İlhan AKKURT

68

Para

Mehmet Furkan ÖREN

KRİTİK

73

Heterodoksi ve Bâtını
Hareketler Üzerine

Yakup ALTIYAPRAK

KÜLTÜR
SANAT

77

Revnakoğlu'nun Sîretleri
Arasında Bir Gezinti

Mehmet Fatih BİRGÜL

80

N. Ahmet Özalp:

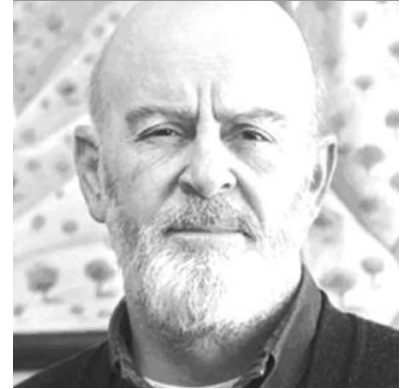
Bir Kültür Arkeoloğu

Gülşen ÖZER

84

Gezi Yazılarından Armağan
Kitaba; Mustafa Kutlu'nun
Dünyası

Ömer KANTARCI

Nasıl Abone Olabilirsiniz?

1. Umran Dergisi'ne abone olmak veya aboneliğinizi yenilemek için 0212 293 90 41 nolu abone hattımızı arayabilirsiniz.
2. www.umrandergisi.com.tr sitemizden Abone Form'u doldurarak abone olabilirsiniz.

Abone Ücretleri (Yıllık/12 Sayı);

Yurt içi: 220 TL, Yurt dışı: 60 Euro

Birim Fiyatı: 21 TL

Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?

1. 0212 293 90 41 nolu abone hattımızı arayıp kredi kartınız ile .
2. Posta Çeki hesabımıza abone ücretini yatırarak. Posta Çeki Hesap No: 654482 Alıcı Adı: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.
3. Banka Hesap numaramıza havale edebilirsiniz. Banka Hesap No: 8515535-2 IBAN: TR460020500000851553500002 Kuveyt Türk Hesap: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.

Yüceliş Manifestosu İNSAN DEĞER YASASI

TEMEL HAZIROĞLU

Gerek insanın tarihine gerekse bu tarih içinde ait olduğu değerler bütününe insana dair yaklaşımlarına baktığımızda hep şu sorularla karşılaştık: İnsan nedir? Niçin vardır? Nereden gelip nereye gidiyor? İnsan niçin yaşar? Hayatın anlamı nedir?

Bu sorulara tam bir cevap vermenin ilk adımı insanın değerinin keşfi olmalıdır. Zira bu dünyada en şerefli varlık insandır, nitekim dünya da onun için yaratılmıştır. Göklerde, yerde ve her ikisinin arasında ne varsa bunların hepsinin Allah tarafından insana armağan edilmesi ona verilen değer tipik bir göstergesidir. İnsan bu değerini sadece ve ancak Allah'a bağlanarak ve ona kulluk yaparak koruyabilir. O yüzden de aklını kullanarak rüştünü ispat emeli, Allah vergisi olan iyilik damarını korumalı, kendisine emredildiği gibi dosdoğru olmalı ve etrafındakilerle birlikte aşırıktan kaçınmalı ve ölçülü yaşamalıdır.

HAYATA ANLAM VERMEK

İnsana derinliğine bakılacak olursa, her türlü karmaşık yapısına rağmen ruhu ve vücudu ile bir ve bütün olduğu görülür. İnsanın kalıcı ve devamlı olan boyutunun ruh ile anlam kazandığı anlaşılır. O yüzden de insanda, vücudun ruhtan ayrılması olan ölüşün bir bitim değil yeni bir başlangıç olduğu ve ruhun bu süreçte devam ettiği açıkça ortaya çıkar. Bu durumda "hayat"ın "yaşam"dan büyük olduğu, onu kapsadığı ve nihayetinde dirilişin hak olduğu

anlamına gelir. Bu yüzden de insan; fizik ve metafizik bütünlüğü gerektiren büyük bir misakın temsilcisi olarak tezahür eder. Bu temsil, insanı, söz konusu misakı kendisine referans alarak ve “kâlû belâ”da yaptığı ilahi sözleşmeye sadık kalarak emanet bilinciyle hareket etmesine yönlendirecek ve onu var olan her şeyi kapsayan bir bütünlüklü düşünce evrenine yükseltecektir. Böylece insan, varlık dünyasını tümel olarak algılayan ve arınmış yaşayan bir insana dönüşecek, miraca çıkacak ve yücelişe geçecektir.

İnsan; aklı, hafızası, muhayyilesi, bilinçaltı ve rüyaları sayesinde az ya da çok fiziki âlemin etkilerinden bir şekilde kurtulabilir. O yüzden de insan, en saydam hâlde bulunan vücudunun, kendi varlığının bütününe kapsayamayacağını görmek durumundadır. Bu noktada olup biten şeyin, insanın cismani özelliğinin kendi cinsinden olmayan bir şeyle birleşmesi ve onda ortaya çıkan bu harikulade yapının onu fiziki âlemin bağlarından kurtarması olduğunu görmelidir. İşte bu kudretin kaynağı ona süreklilik katan ve onu ebedi hayata bağlayan ruhtur.

İnsan aynı anda fizik ve metafizik olarak bu iki hayatı yaşayabilir. Bu noktada insanın fiziki âlemdeki yapısı, onun metafizik âleme yükselişini engellemez. Aksine metafizik seviye kazanmış, fiziki yapıyı her dem tazeler ve onun güvende oluşunu güçlendirir ve olgunluğunu artırır. O yüzden de insanın varlığı ve hakikati tek bir dünyaya sıkıştırılıp daraltılamaz. Aşkın ve çift boyutlu olan hayat tek bir âlemle sınırlanamadığı gibi fizik âlemden metafizik âleme uzanan boyutuyla gaybi âleme de kapı aralar. Dolayısıyla başlangıç noktası fiziki dünya, varacağı nokta ise metafizik âlem olan insanın hiçbir eylemi onun bu iki boyutlu yapısının dışında kalmaz. Böylece insan hem bedeni ve ruhuyla yaşadığı fiziki âlem hem de ruhu ile aktif olarak yaşayacağı metafizik âlemlerle birlikte hayat yolculuğuna çıkmış olur.

İşte hayata anlam verip onu bu boyutuyla kavrayan ruh, yaptığı eylemlerle ibadetlerine deruni bir mana katar, hayatın hakikatine erer. Böylece kişi bu sayede ruhi ve ahlaki yetkinliğe erişerek olgunlaşır, kemale ulaşır. Bu suretle hiçbir tereddüt yaşamadan ve usanma nedir bilmeden fiziki âlemin vasıtalarını kullanmak suretiyle canla başla çalışarak mücadele eder.

İnsanı ve değerini birbirinden ayırmak insanın bütünlüğüne ve imtihan sürecine karışmaktır ve bu da azgınlıktır, insanlık suçudur.

Nefsin ardında bulunan bu deruni ve gizli boyutu yakalayan ruh, iyilik yapmaya motive olur, üstlendiği emanetlerin hukukunu yerine getirmeye çalışır ve takati oranında gönülleri ve kalpleri dönüştürmek ve insanların tutum ve davranışlarını düzeltmek için didinir durur.

İnsan, değerinin yanında birtakım meziyet ve yetenekleri olan bir canlıdır. İnsan aynı zamanda doğuştan kazandığı birtakım temel hak ve özgürlüklere sahiptir. Bu, onun yaratılmışların en şerefli olanı yani “eşref-i mahlûkât” olmasının bir gereğidir. Bu şerefi ile üstünlük kazanan insan aynı zamanda ahlaki sınırlar içinde büyük bir sorumluluk da yüklenmiş ve canlılardan farklı olarak yeryüzünün halifesi misyonunu üstlenmiş olur. O yüzden de asıl olan, kıymetli olan insandır, gerisi insanlık için vardır. Bu durum da dünyanın insan için yaratılmış olduğunu, her türlü özelliklerinden (dil, din, ırk, renk, cinsiyet, soy, köken, görüş, statü vb.) bağımsız olarak tüm insanların onda ve üzerindeki nimetlerde hakkı olduğunu göstermektedir. Velhâsıl insanın yaratılışının en güzel kıvamda olması, doğuştan temel hak ve özgürlüklerle donatılmış olması ve emaneti yüklenerek sorumluluk üstlenmesi onun değerinin ve öneminin en net göstergesidir.

“Andolsun ki; Biz, insanı; çamurdan, süzme bir özden yarattık. Sonra da onu nutfe hâlinde sağlam bir yere yerleştirdik. Sonra nutfeyi bir kan pıhtısı hâline getirdik. Derken o kan pıhtısını bir çiğnemlik et yaptık. Bir çiğnemlik et parçasını kemik olarak yarattık. Kemiklere de et giydirdik. Ve sonra onu apayrı bir yaratık yaptık. Yaratılanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir. Sonra siz, bunun arkasından hiç şüphesiz ki öleceksiniz. Sonra siz, kıyamet gününde muhakkak diriltileceksiniz.”

YARATILIŞ, ÖLÜŞ VE DİRİLİŞ

Yukarıda belirtildiği gibi, kadim kültüre göre insan, hayatı maddi ve ruhi olarak bütünlük ve süreklilik içinde üç ana dönem olarak yaşar. Bunlar: Yaratılış, ölüş ve diriliş.

YARATILIŞ

Yaratılış, insanın ilk olarak belli bir süreç içinde ve çeşitli aşamalarla inşa edilmesidir. Yaratılış dönemi, kendi içinde yedi evreye ayrılır: 1. *Tin*: Hulasa, çamurdan süzölmüş öz (balçıktan, nemli topraktan), 2. *Nutfе*: Damla (sağlam yere yerleşmiş), 3. *Alaka*: Oluşum hâlinde (bir yere tutunmuş), embriyo, 4. *Mudğa*: Çeşitli organları belli belirsiz oluşmaya başlamış, et görünümünde, cenin, 5. *İzâme*: Kemikleşme başlamış, 6. *Lahmen*: Kaslaşma başlamış et, 7. *İnşa ediş*: Tamamlanmış, gelişimi en güzel hâliyle tamamlanmış, inşa edilmiş, şekillendirilmiş.

Ekonomik insan anlayışı yeniden gözden geçirilmediği müddetçe insanların ve toplumların huzur bulması mümkün değildir. Bu nedenle yeni bir zihinle yeni bir anlam arayışı içine girilmelidir.

ÖLÜŞ

Ölüş, insanın ruhunun bedenden ayrılması, ruhun devam edip bedeninin ölümü demektir. Ölüş, hayatın bütününde devam eden bir süreci ifade ederken aynı zamanda nitelikli bir sıçrayışı da gösterir. Bütünlük içinde bakıldığında hayat, dünya hayatı ve ahiret hayatından oluşur. İşte burada ölüş dünya hayatından ahiret hayatına geçişi ifade eder.

DIRİLİŞ

Diriliş, insanın ölümden sonra yeniden doğuşu, gerçek hayatın başlaması demektir. Diriliş bir bakıma insanın bedeninin ölümü ile girdiği süreçten uyanması, tekrar bir tür bedenle buluş-

ması, başka bir deyişle ruhun tekrar canlanması, harekete geçmesidir.

Bu üç ana dönem içinde hayat yolculuğunu sürdüren her insan özeldir, biriciktir ve kendine hastır. Dolayısıyla her insanı bizatihi değerli kılan, yaratılıştan sahip olduğu fitri durumudur. Değerin kaynağı; Allah'ın, insanı şekillendirip ona ruhundan üflemesi, insanı yeryüzünün halifesi olarak yaratması, ona kıymet vererek onu yüceltmesi ve yeryüzünü ona amade kılmasıdır. Diğer bir deyişle kendi şerefli yaratılışını, fitratını ve yeryüzünü ona emanet etmesidir. Emanet ehil olan insanın değeri buradan doğar. Ayrıca Allah'ın insanı değerli kılmasının bir boyutu da ona irade vermesi ve bu iradesini kullanması konusunda serbest bırakmasıdır. *"Allah insanı en güzel bir biçimde yarattı, ona hür irade verdi ve insan hür iradesiyle bu güzelliğini ya iyi ve güzel işler yaparak kâmil insana dönüştürür"*

ya da kötü ve çirkin işler yaparak canlıların en aşağı mertebesi olan mahlûkâta düşürür," gerçeği buna işaret eder. Sonuçta insan kendi seçimi ile ya bu şerefli hâlini sürdürecektir ve emanet ehli olduğunu gösterecek ya da şerefini ayaklar altına alacak ve kendisine ihanet edecektir.

"İNSAN DEĞER YASASI"

Toplumsallaşmanın ve medenileşmenin birinci temel yasası, insanın bu dünyada en büyük değer olduğu ve yeryüzü nimetlerinin ona amade kıldığı gerçeğinden hareketle geliştirilen "insan değer yasası"dır. İnsanın yaratılıştan aldığı bu değer/şeref, onun en tabii, vazgeçilemez, müdahale edilemez ve devredilemez hakkı

olup bu hakkı/hasleti hiçbir kimse, kurum ve yapı hiçbir gerekçeyle ondan alamaz. İnsanı ve değerini birbirinden ayırmak insanın bütünlüğüne ve imtihan sürecine karışmaktır ve bu da azgınlıktır, insanlık suçudur.

İnsan değerdir, derken burada herkes, hiçbir ayırım yapmaksızın bütün insanlar kastedilmektedir. İnsan doğan, insan kalan ve insanca yaşayan herkes nihayetinde Allah önünde birdir, eşittir, kardeşidir. Başka bir deyişle her insan hem değerdir hem de diğerleri ile eşittir. Burada kastedilen mutlak eşitlik değil hak eşitliği, koşulların eşitliğidir. Hacim ve ağırlık eşitliği değil değer/şeref eşitliğidir. Bütüncül, kuşatıcı ve derin eşitlik, hayatın tüm ilişki biçim ve türlerinde kendisini gösteren, ete kemiğe bürünen eşitliktir.

İnsanın kendi değerini koruması noktasında ilk adım nefisini ilah edinmemesidir. Bu yüzden de insan ontolojik referanslarla bağıni sürekli diri tutmalı, insanlığın özü olan fitrata sadakatini koruyup gözetmeli, sadece ve ancak Allah'a abd/kul olmalı ve yeryüzünde halife olma vasfını özenle sürdürmelidir. Bunun için de iç ve dış bilgi ve eylemlerle kendisini donatması öz bir ödevdir. Ancak bu meyanda kendi dışındaki insanları değerli görmesi ve adanmışlık duygusu ve heyecanı ile onlara hizmet etmesi de önemlidir. Zira başka insana değer vermeyen aynı zamanda kendi değerini de düşürmüştür. O yüzden her insan kendisi için istediği iyilik ve güzelliği başkaları için de istemelidir, istemek durumundadır.

Bu bağlamda temelde yapılması gereken, bugünkü kapitalist ya da sosyalist sistemlerin başka bir ifadeyle materyalist zihnin oluşturduğu ilişki biçim ve türlerini terk etmek, insanın maddi menfaat peşinde koşan "ekonomik insan" anlayışına itiraz etmektir. Kanaatimizce, bu anlayış yeniden gözden geçirilmediği müddetçe insanların ve toplumların huzur bulması mümkün değildir. Bu nedenle yeni bir zihnin yeni bir anlam arayışı içine girilmelidir. İlk adım, bütün insanları yaratılmışların en şereflisi görmek yani insan görmek ve kendisiyle eşit kabul etmek olmalıdır. İkincisi ise bu insanca bakışı hayatın tüm pratiklerinde, bütün tutum ve davranışlarında yaşanılır kılmaktır.

"İnsan değer yasası": Özünde bir değer olan insan nihayetinde tektir, âdemdir, bir diğerine eşittir. Bu değer ve âdem olma hâli ve eşitlik durumu her hâlükârda titizlikle korunup beslenmelidir. Bu korunup beslenme hep birlikte olacak ve hep beraberce yapılacak bir eyleyıştır. Hiçbir insan kendisini bu görevden azade tutamaz, tutmamalıdır. İnsana değer vermek, onun yaratılış üzere yaşamasını temin etmekle ve doğuştan kazandığı temel hak ve özgürlükleri gözetmekle mümkün olabilir. Bu hakların dayanağı; temel ihtiyaçlarının giderilmesini temin edecek ve dünya imtihanını/yolculuğunu hakkaniyetle geçireceği bir vasatın oluşturulmasıdır. Bu noktada "yeterli yaşama standardı" oluşturmak ve bunu eşitlik üzerinden toplumsallaştırmak acil ve elzem bir tutumdur. İnsanın en temel ihtiyaçlarının giderilmesi sadece onun sorunu değil aynı zamanda tüm insanlığın problemidir. O yüzden insan, temel varlık ve değerleri ile birlikte insanlık adına mutlaka savunulmalı ve hak ettiği konumda olması için mücadele edilmelidir.

EN TEMEL İLKE VE YETERLİ YAŞAMA STANDARDI

Yol; eşitlik yoludur, devrim; insanîyet devrimidir. İnsanların eşitliği ile insanın onur ve haysiyetinin korunması en temel ilkedir. İnsanın onur ve haysiyeti dokunulmaz olup yeryüzündeki tüm devlet erkleri ona saygı göstermek ve onu korumakla yükümlüdürler. Bütün insanlık, bu nedenle dokunulmaz ve devredilmez insan haklarını, yeryüzünde her insan topluluğunun, barışın ve adaletin temeli kabul eder. O yüzden de aşağıda belirlenen temel haklar; yasama, yürütme ve yargı organlarını doğrudan doğruya bağlar. Herkes başkalarının haklarını ihlal etmemek, anayasal düzene veya ahlak kurallarına aykırı düşmemek koşuluyla, kişiliğini serbestçe geliştirme hakkına sahiptir. Her insan, yaşam ve beden bütünlüğünü koruyacak bir nizamı somut olarak hak eder. Kişinin; özgürlüğüne ve inancı doğrultusunda hareket serbestliğine dokunulamaz. Bu haklar, ancak bir yasaya dayanılarak sınırlandırılabilir. Bütün insanlar yasa önünde eşittir ve ayırım yasaktır; ihlali suçtur. Erkek ve kadınlar eşit haklara sahiptirler. Devlet; kadın ve erkeklerin eşitliğinin gerçekten sağlanmasını özendirir ve var olan dezavantajların giderilmesi için çaba gösterir. Cinsiyeti,

soyu, ırkı, dili, yurdu ve kökeni, inancı, dini veya siyasi görüşleri dolayısıyla hiç kimse mağdur edilemez ve hiç kimseye imtiyaz tanınmaz. Hiç kimse özür ve sakatlığından dolayı haksızlığa uğratılamaz.

“Yeterli yaşama standardı:” Her insan onur ve haysiyetini koruyacak ve doğasına uygun bir şekilde yaşayacak temel hak ve özgürlüklere sahiptir. Hiçbir ayırım yapmaksızın herkes için temel ihtiyaçlar (havâic-i asliye) yerine getirilmelidir. Bu meyanda kendisinin ve ailesinin her tür maddi ve manevi ihtiyaçlarının insani bir seviyede somut olarak karşılanması esastır. Bu hak ayırımı ve mazeretsiz olarak eşit bir şekilde bütün insanlar için hayata geçirilmelidir. Bu hakka kavuşamayan bir kimsenin olması dahi diğerlerini insanlıktan çıkarır. Bu bilinçle bakınca, insanlığın ve toplumun ilk görevi, özgür iradesiyle hayatını sürdüreceği maddi ve manevi hak ve yetkinliklerle donatılması gereken insana bu vasatı hazırlamaktır. İnsana, niteliklerine uygun iş bulunması ve kendi emeğiyle, kendi çalışmasıyla kendisini ve ailesini geçindirmesini temin edecek ortamın oluşturulması, emeğinin gözetilmesi ve karşılığının geciktirilmeden hakkaniyetle ödenmesi insanlığın en temel görevlerindedir.

Yapılacak iş, insanları hem ihtiras sahibi hem de bir üretim aracı olarak gören ekonomik anlayıştan vazgeçmek, onlara doğuştan kazandıkları en büyük vasıf olan ve her zaman ve koşulda hak ettikleri insanlıklarını tanımaktır. Öyle ki bunu yapan da insanlaşmaya başlamış demektir. Aslında insanı nesne olarak değil de izzeti, şerefi ve şahsiyeti ile gerçek bir insan görmek ve onu tam anlamına döndürmek bir ölçüde her iki tarafı da insan yapacak bir hâldir. Bunun için de öncelikle insanların zihinlerinin değişmesi ve insanca olması gerekir. Eğer bugünün kapitalistleri, büyük sermaye sahipleri de dâhil, herkes ama herkes diğer tüm insanları insan olarak görüp onlara insanca bakarsa, başka bir ifadeyle “insan değer” derse zaten insanlığa yaklaşmış demektir. Bu yaklaşımlarını aktif tutum ve davranışlarıyla desteklerse onlar da “insan değer ailesi”nin mensubu olmuş demektir.

İNSANLIĞIN ASLINA DÖNMESİ

İnsana hak ettiği değeri vermek ve bunun için mücadele etmek insanlığın kendine gelmesi, aslına dönmesi demektir. Bu, gerçekte insanlığın kendi onuruna ve şerefine sahip çıkmasıdır. İnsanın kendisine gelip kendisini gerçekleştirmesi insanlığın kurtuluşunun da mutluluğunun da yolunu açacaktır. İnsanlığın topyekûn felahı ermesi, mutlu olması ancak buradadır. İnsana ve değerinin özüne sahip çıkıp onu korumak ve onun için mücadele etmek gündelik hayatın parçası olmalıdır. Zaten asıl imtihan da bu değil midir?

İnsan bir “değer” ise o değere sahip çıkıp onun için mücadele etmek de “insani değer”dir. Başka bir deyişle “insan değer, insana değer” temel mottodur. İnsanı savunmak, insana ve fitratına karşı her ne varsa ona karşı dik durmak ve onun için mücadele etmektir. Bu anlamıyla bu çağda yeni bir insan davranışına, yeni bir insan tipine ihtiyaç vardır. İnsanı buradan ele alarak değerlendiren, insanı, dünyayı ve evreni emanet gören, bu perspektiften neşet eden yeni bir dünya tasavvuruna, yeni bir çağ anlayışına ihtiyaç zorunludur. Bu noktada adil, insani ve temiz fitrata uygun bir dünyanın inşası kaçınılmazdır.

Yaratılış mecrasından uzaklaşan, fitratından kopan, kendisini kaybeden ve hüsrarla karşı karşıya olan insanlığın yeniden dirilişinin ancak böyle bir yeni insan, yeni toplum ve yeni dünya tasavvuru ile mümkün olacağı açıktır. Dava, insan olma davası, insan kalma davası ise, yeni insan mümkündür. Yeni dünya da yeni insanla yeni toplumla mümkündür. Temel değer insandır. İnsanı “değer” görmek, “insan her şeye değer” demek, “insana değer” mantığıyla hareket etmek insanı ve hakkı merkeze almakla mümkündür.

“Gerçekten Biz, Âdemoğlunu üstün bir izzet ve şerefe mazhar kıldık.” (İsrâ, 17/70)

“Doğrusu Biz, insanı en güzel biçimde (ahsen-i takvîm) yarattık. Sonra onu, aşağıların aşağısına (esfel-i sâfilin) döndürdük. Yalnız iman edip salih amel işleyenler müstesna. Onlara kesintisiz mükâfat vardır.” (Tîn, 95/4-6).

AHTAPOT OPERASYONU: HABLEMİTOĞLU SUİKASTI RÜŞVET VE YOLSUZLUK

BURHANETTİN CAN

Hamid el-Gazali yüzyıllar önce “Ülkemizin halkı ülkemizin şerefidir, ülkemizin halkı ülkemizin gerçek zenginliğidir.” demiştir. Boğaziçi Üniversitesi’nde rektör atanması ile başlatılan beşinci nesil kadife darbe süreci iç, bölgesel ve küresel dinamiklerin arakesit oluşturduğu sekizinci aşamasına ulaşmış bulunmaktadır. Sekizinci aşamanın en temel özelliği, şer ittifakının ahtapotun çok kollu olarak avlanma yöntemine benzer çok yönlü, çok eksenli, çok boyutlu bir strateji uygulanmasıdır. “Şiddet içermeyen” kadife darbe stratejisinin ana dayanak noktası, “Bir diktatör inşa edip” şiddet içermeyen yöntemlerle gayrimemnun kitleleri kullanarak diktatörü düşürmektir. Bunun için de kullandıkları temel yaklaşım “sosyal pozitif geri besleme” (olumsuzlukların olumsuzlukları tetikleyip beslemesi, yaygınlaştırması ile ortaya çıkan olumsuz durum) oluşturmaktır.

İktidardakiler ne kadar çok hata yapar ve gayrimemnun kitle oluşturlarsa, kadife darbeler de gayrimemnunlar ittifakı üzerinden hedeflerine o kadar çok yaklaşmaktadır. Geçen yazıda, şer ittifakının göçmenler üzerinden kurduğu örümcek ağları operasyonu konusu ele alınıp değerlendirilmiştir. Bu yazıda ise iç ve dış dinamiklerin oluşturduğu ahtapot sistemine dayanan kadife darbe süreci ele alınıp değerlendirilecektir.

KADİFE DARBELERDE ETKİLİ ÜÇ DİNAMİK

Kadife darbe stratejisi, sürece etki edebilecek tüm parametreler göz önüne alınarak belirlenmektedir. Analizlerde *iç* ve *dış dinamikler* kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır:¹

İÇ DİNAMİKLER

Kadife darbe sürecine etki eden, onu kolaylaştıran veya zorlaştıran iç parametreleri, aşağıdaki başlıklar altında toplayabiliriz:

- *Toplumsal yapı*
- *İktidarın durumu*
- *Muhalefetin durumu*
- *Kitle iletişim araçlarının durumu*
- *Yargı ve güvenlik güçlerinin tutumu*
- *Ekonomik yapı*

DIŞ DİNAMİKLER: BÖLGESEL VE KÜRESEL DİNAMİKLER

Kadife darbelerde göz önüne alınmış dış parametreleri aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

- *Ülkenin jeostratejik, jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel durumu*

1 G. Sharp, *Diktatörlükten Demokrasiye Kurtuluş İçin Teorik Bir Çerçeve*, ABD, The Albert Einstein Enstitüsü, Dördüncü Baskı, Mayıs 2010, s.10-36; 77-85.
Burhanettin Can, “Yeni Bir Kadife Darbe Süreci-1: Arka Plan”, Mayıs 2017 *Umran*.

Necip Hablemitoğlu

- *Diş güçlerin (bölgesel ve küresel güçlerin) tutumu*
- *Ekonomik manipülasyon*
- *Seçim gözleyicilerinin davranışları*
- *Kitle iletişim araçlarının tutumu*
- *Yabancı vakıfların hedef ülke içerisinde yıpratma faaliyeti yürütme imkânları*

Kadife darbeler, buna benzer yöntemlerle gayrimemnunlar arasında ortak bir payda oluşturduktan sonra icraya sokulmaktadır. Harekete geçme anı, gerekli hazırlıkların yapıp tamamlandığı, stratejinin uygulamaya sokulduğu andır. Süreç, stratejinin adım adım uygulanması süreci olarak yönlendirilmektedir. Kadife darbe savunucuları, olayları, masum, rastgele olmuş, o anki olaylar şeklinde lanse ederek karşı cephe oluşmasını ve uygulanan stratejinin farkına varılmasını engellemeye çalışırlar. Bu husus dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan biridir.

Kadife darbeler, sosyolojik bir savaşın kısa vadeli uygulaması olup amaç, kısa vadede ülkedeki siyasi iktidarı devirmek, uzun vadede de toplumsal yapının içinde fay hatları meydana getirip çatıştırarak ülkeyi bölebilecek uygun bir alt yapı hazırlamaktır. O nedenle ilk hamlelerin savuşturulması, sürecin bittiği anlamına gelmemelidir. Taraflardan biri tasfiye oluncaya ya da taraflar arasında uzlaşma sağlanuncaya

kadar mücadelenin şiddeti artarak devam edecektir. Ancak unutulmaması gereken gerçek, kadife darbelerin siyasi iktidarların hatalarından dolayı meydana getirdikleri gayrimemnun kitleler üzerine inşa edilmiştir.

Kadife darbeleri durdurmak, engellemek, başarısız kılmak siyasi iktidarların hak, hukuk, adalet merkezli bir ortam, bir yönetim meydana getirmeleri ile mümkündür. Gayrimemnun kitleleri artırmak kadife darbecilerin ekmeğine yağ sürmek, değirmenlerine su taşımaktır. O nedenle ülkeyi yönetenler, öncelikle kendi özleştirilerini yaparak başkalarını suçlamak yerine kendi hatalarını düzeltmek zorundadırlar: “Siz, insanlara iyiliği emrediyorken, kendinizi mi unutuyorsunuz? Oysa siz kitabı okumaktasınız. Yine de akıllanmayacak mısınız?” (2/Bakara 44).

Boğaziçi kadife darbe sürecinin sekizinci aşamasında en dikkat çekici unsur iç dinamiklere destek verecek şekilde dış dinamiklerin öne çıkarılmasıdır:

- *Yunanistan’ın tacizleri, tahrikleri*
- *ABD ve Yunanistan’ın Ege Adalarını silahlandırması*
- *ABD’nin Yunanistan’ın değişik bölgelerinde üsler kurması ve aşırı bir şekilde silah yığılması*

- ABD'nin Güney Kıbrıs'a uyguladığı silah ambargosunu kaldırması
- ABD'nin Suriye'nin kuzeyinde, Fırat nehri- nin doğusunda PYD, YPG ile ortak askerî tatbikat yapması ve silah yardımlarını artırması
- Arap Ligi'nin Türkiye'nin Suriye ve Libya'dan çekilmesini istemesi
- Ukrayna'nın Türkiye'nin Rusya'ya uygulan- an ambargoyu uygulamasını istemesi
- Türkiye'nin Şangay İş Birliği Teşkilatı toplantısına katılması sonucu NATO'nun rahatsız olması
- Bazı AB ülkelerinin Türkiye ile ilgili olum- suz açıklamalar yapmaları

Türkiye iç dinamiklerinde kadife darbecilerin işine yarayacak çok ciddi olaylar meydana gel- miştir ve gelmeye devam etmektedir:

- Göçmen sorunu varlığını korumaktadır
- Hablemitoğlu cinayetinde ihanet-rüşvet-yol- suzluk-fuhuş denklemi ortaya çıkmıştır
- Sezgin Baran Korkmaz olayında rüşvet-yol- suzluk ağı olgusu
- Sedat Peker'in rüşvet, yolsuzluk ve bazı ölüm vakaları ile ilgili servis ettiği bilgi- ler: Hablemitoğlu Cinayeti, Sezgin Baran Korkmaz'ın rüşvet ve yolsuzluk ağı, AK Parti Erzurum milletvekilinin kocası ve kardeşi ile ilgili rüşvet ve yolsuzluk ağı, İnan Kıraç-Le- vent Gökteş-Sezgin Baran denklemi
- LGBTİ'nin yürüyüşlerinin iptal edilmesi
- LGBTİ karşıtı miting yapılması
- LGBTİ ağırlıklı bazı konser ve festivallerin iptal edilmesi
- Sanatçı Gülşen'in 4-5 ay önceki bir konuşma- sının servis edilmesi ile tutuklanıp hapsedil- mesi, sonra da ev hapsine alınması
- ABD'nin Gülşen'e destek vermesi, dünya ba- sınının Gülşen'in tutuklanmasını kınaması
- Gülşen'i tutuklatan hâkimle ilgili iddialar
- KPSS sınavının iptal edilmesi
- Okul ve okul servis ücretlerinin çok yükselmesi
- Ekonomik krizin durdurulamaması, hayat pahalılığının artması
- Siyasetin dilinin gittikçe bozulması
- Eski bir rektörün yolsuzluk dosyaları
- Mahkeme kararı olmadan HDP'nin PKK olarak suçlanmasının Kürt halkı üzerindeki olumsuz etkileri

- Kavala davası ile ilgili AB'nin açıklamaları

Bütün bu iç ve dış dinamikleri, bir bütün olarak bu yazıda ele alıp incelemek mümkün değildir. İnsanların en çok rahatsız olduğu Hablemitoğlu cinayeti, Sezgin Baran Korkmaz'ın ilişki zinciri ve rüşvet ağı, AK Parti milletvekili ve Cumhur- başkan danışmanlarının karıştığı iddia edilen rüşvet, yolsuzluk, lüks ve israf olgusu bir yazı serisi olarak ele alınıp değerlendirilecektir. Amacımız; birilerini karalamak, suçlamak de- ğildir. Amacımız; müşahhas vakalar üzerinden rüşvet ve yolsuzluk çarkının sosyolojik, psikolo- jik temellerine ve sonuçlarına dikkat çekmektir.

HABLEMİTOĞLU CİNAYETİNDE KİRLİ İLİŞKİ ZİNCİRİ

Türkiye'nin yakın tarihinde mahiyeti açıklan- mayan ve faileri bulunmayan ya da bulunmak istenmeyen birçok cinayet işlenmiştir. Abdi İpekçi, Eşref Bitlis, Uğur Mumcu, Ahmet Taner Kışlalı, Hrant Dink, Çetin Emeç, Özdemir Sabancı, Necip Hablemitoğlu vb. gibi şahıslar suikastlar sonucu öldürülmüştür. Bunların katledilmesi ile ilgili bugüne kadar kamuoyu- nu tatmin edici bir açıklama yapılmamıştır. Dosyaların kapatılmasından fayda umulmuş, kuklalarla uğraşılmış, kuklaları oynatanlara yö- nelinmemiş, arka plandaki uluslararası boyutlu kavgalara yer verilmemiş, dikkat çekilmemiş ve çekilmesi de istenmemiştir. Necip Hablemitoğ- lu, 18 Aralık 2002'de, Çankaya Portakal Çiçeği Sokağı'ndaki evinin önünde bir suikast sonu- cu öldürülmüştür. Hablemitoğlu, gazetecilik okumuş olmasına rağmen gazetecilik yapmamış öğretim üyeliğini tercih etmiştir. Kendisi "Ata- türkçü", "Kemalist", "Solcu" diye tanınmaktadır. Bir dönemde *Cumhuriyet* gazetesinde yazı yaz- mıştır. Genelde bazı özel alanlara yoğunlaşmış, araştırma yapmış, kitap ve makaleler yazmıştır:² *Türk Köklü Cumhuriyetlerin Tarihi, Fetullah Gülen'in Devlete Sızması, Türkiye'deki Alman İstihbaratı*, "Çok Yüksek Servetler Elde Eden Yabancı Şirketlerin Ankara'da Devletten Ruhsat Alarak Geldiği Bergama'da Siyanürle Altın Çıkarmasının Perde Arkası" ve *Alman Vakıfları ve Bergama Altın Dosyası*.

2 Necati Doğru "Siyanür-Altın-Toprak- Necip'in ölümü!", <https://www.sozcu.com.tr/2022/yazarlar/necati-dogru/siyanur-altin-toprak-necipin-olumu-7203132/>

Öldürülmeden önce yoğunlaştığı iki ana konu, Alman Vakıfları ile Fethullah Gülen Hareketi'nin çalışmalarıydı. "Etki Ajanları, Nüfuz Casusları ve Fethullahçılar" başlıklı raporunda, Gülen Hareketi'nin devlet içindeki konumuna ve CIA ile ilişkilerine dikkat çekiyordu. Bu bağlamda *Köstebek* adlı bir kitabı hazırlamış ve yayınlamak istiyordu.³ Böyle bir kitabın yayımlanacağını öğrenen Gülen Hareketi, Mustafa Özcan, eski MİT'çi, FETÖ'cü ve CIA ile irtibatlı Enver Altaylı'yı devreye sokarak kitabın yayımlanmasını engellemek istemiştir. FETÖ Hareketi ve arkasındaki güç, doğrudan ve dolaylı olarak yapılan görüşmelerle kitabın yayımlanmasına engel olamayınca, Hablemitoğlu'nun susturulması kararını almışlardır.⁴

Hablemitoğlu'nun öldürülmesinde bu faktörün yanı sıra yazarın son yıllarda yoğunlaştığı, Alman vakıflarının Türkiye'deki çalışmaları ile ilgili yaptığı araştırmaların ve konuşmaların da etkisi vardır. Hablemitoğlu'nun *Alman Vakıfları ve Bergama Dosyası* kitabında, "Alman Vakıflarının Türkiye'de yasal olmayan çalışmaları yaptığını", "Etnik ve mezhepsel ayrılıkları körüklediğini" ve "altın madeni karıştırlarını finanse ettiğini" belgelere dayalı şekilde ortaya koymaktaydı. Hablemitoğlu'nun Alman vakıfları odaklı kitabındaki belgeler, dönemin Ankara DGM Savcısı Nuh Mete Yüksel tarafından 2002 yılında "Alman Vakıfları Soruşturması" sonunda açtığı davanın iddianamesinde yer almıştır.⁵ Bu bağlamda TESEV ve TÜSİAD ile ilgili çok keskin, sert açıklamaları olmuştur. Hablemitoğlu-

lu suikasttan 7 ay önce, 2 Mayıs 2002 tarihinde Avrasya TV ile yapılan röportajında, "TESEV ve TÜSİAD'ın kapatılması gerektiğini" çok açık bir şekilde söylemiştir: "Alman vakıflarıyla ilgili kitap yayımlandıktan sonra 14 kuruluş ortak bir bildiri hazırlayıp imzaladılar. 'Alman Vakıflarına tam destek veriyoruz.' diye yapıldı, bu açıklama. Bu açıklamaya imza atan kuruluşlara bakıyorsunuz; TESEV... Bunların içinde TESEV mutlaka ve mutlaka Türkiye'de yasalar uygulanırsa gerçek anlamda ilk kapatılacak kuruluşlardan bir tanesidir. Türkiye'de yasalara göre dernekler ve vakıflar politika yapamaz. Yurt dışıyla ilişki için Bakanlar Kurulu'ndan izin almak zorundadırlar. O kadar ağır koşulları var ki, oysa bunlar Kıbrıs'ın feda edilmesi de dahil olmak üzere Türkiye'nin güvenlik konseptine aykırı demeçler veriyor, provokasyon geliştiriyorlar. Ve amaçları dışında, yetkilerini aşan birtakım organizasyonlara imza atıyorlar. Bu anlamda TÜSİAD'ın ve TESEV'in, ilk kapatılması gereken kuruluşlardan biri olduğuna inanıyorum. Türkiye bir hukuk devletiyse, bunlar da gerçekten sermaye kesimini temsil ediyorlarsa bunlar yasaların dışına çıkamazlar. İşte, TESEV'in başında bulunduğu SODEV, TUKODER gibi birtakım kuruluşlar bu bildiriye imza attılar, 'Alman Vakıflarına destek veriyoruz.' dediler. İşin ilginç olan tarafı bu bildiriye organize eden kuruluş 'bianet' dediğimiz oluşum. Bu oluşum başında olan kişileri Türk kamuoyu çok yakından tanıyor. Söz konusu internet sitesine -maalesef- AB 1 trilyonun üzerinde para verdi."⁶

Hablemitoğlu cinayetinin en önemli yönü, suikastın bizzat ordu içerisindeki bir birimde çalışanlar tarafından organize edildiğinin savcılık iddianamesinin ana merkezini oluşturmasıdır. Hablemitoğlu cinayeti ile ilgili şüpheliler, dönemin Özel Kuvvetler Komutanlığı Muharebe, Arama ve Kurtarma (MAK) Alay Komutanı Albay Levent Göktaş, MAK Alay Komutanlığı İstihbarat Şube Müdür Yardımcısı emekli Yüzbaşı Ahmet Tarkan Mumcuoğlu, emekli Binbaşı Fikret Emek, Yüzbaşı Nuri Gökhan Bozkır, emekli Astsubay Tan Dervişoğlu, Bülent Kutsal, Altan Bora, Kâmil Metin ile sivillerden Memiş Aytekin ve Osman Tuncer'dir.

3 "Kilit İsim 'Yakalanmadan Önce' Sabah'a Röportaj Verdi", <https://veryansintv.com/kilit-isim-yakalanmadan-once-sabaha-roportaj-verdi/>

4 Bülent Orakoğlu, "Hablemitoğlu Suikastında ETÖ-FETÖ İş Birliği mi?", *Yeni Şafak*, 13 Haziran 2022; Tolga Şardan, "Hablemitoğlu Soruşturmasında Köstebek Kuşkusunu, Şüpheli Göktaş'a Kaç Diyen Kim?", <https://t24.com.tr/yazarlar/tolga-sardan-buyutec/hablemitoglu-sorusturmasinda-kostebek-kuskusu-supheli-goktas-a-kac-diyen-kim,35602> Tamer Korkmaz, "Gladyo'nun Paralel Şeytanları (Yeni Bölüm)", *Yeni Şafak*, 15 Haziran 2022; Saygı Öztürk, "İşte Belgesi: Hablemitoğlu Dosyasına 13 Yıl Hiç Dokunulmamış", *Sözcü*, 29 Temmuz 2022; Abdurrahman Şimşek, "Necip Hablemitoğlu Suikastının Şüphelilerini İlk Kez Sabah Açıklıyor", *Sabah*, 8 Şubat 2022.

5 Necip Hablemitoğlu, *Alman Vakıfları ve Bergama Dosyası*. "Hablemitoğlu'nun Röportajı Gündemde: TESEV ve TÜSİAD Kapatılmalı" Veryansın TV, 20 Şubat 2022, <https://www.veryansintv.com/hablemitoglunun-roportaji-ortaya-cikti-tesev-ve-tusiad-kapatilmali/>

6 "Hablemitoğlu'nun Röportajı Gündemde: TESEV ve TÜSİAD Kapatılmalı" Veryansın TV, 20 Şubat 2022.

Eski özel kuvvetler mensubu Tan Dervişoğlu Güney Afrika'ya gitmiş; Albay Levent Göktaş da yurt dışına kaçmış, Bulgaristan'da yakalanan Göktaş, orada iade edilip edilmemesi ile ilgili bir yargılama yapılmaktadır. Bizzat suikast organizasyonunda yer alan itirafçı Nuri Gökhan Bozkır'ın ifadesine göre suikast organizasyonunun beyni, öldürme emrini veren, keşif faaliyetlerini yürüten 2002 yılında alay komutanı olarak görev yapan Albay Levent Göktaş'tır. Öldürme işlemini gerçekleştiren ise Yüzbaşı Ahmet Tarkan Mumcuoğlu'dur.⁷

Suikast odaklı mühim iddialardan biri, Hablemitoğlu'nun FETÖ ile ilgili yaptığı önemli çalışmalarından birinin *Köstebek* kitabı olduğu, FETÖ'nün Türkiye'deki önemli isimlerinden Mustafa Özcan ile eski MİT'çi Enver Altaylı'nın bizzat devreye girerek bu kitabın yayımlanmasını engellemeye çalıştıkları; buna muvaffak olamayınca da öldürme kararı çıkartıp yukarıda ismi geçen yapı ile irtibata geçtikleridir. Ölüm kararı verildikten sonra "Nizamettin Avşar, Aydın Köstem aracılığıyla Özel Kuvvetler Komutanlığı'ndan Nuri Gökhan Bozkır ile irtibata geçilmiştir."⁸

Yol boyu Hablemitoğlu cinayeti ile ilgili gerçekler ortaya çıkacak, kimin elinin kimin cebinde olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Önemli olan teknik boyutlardan ziyade olayın stratejik boyutlarının, iç ve dış dinamiklerin ilişki zincirinin ortaya çıkarılmasıdır. Hablemitoğlu cinayetinde ders alınacak çok nokta vardır.

Suikastın beyni kabul edilen emekli Albay Levent Göktaş'ın, "ulusalçı", "sıkı Kemalist" ve "Apo'yu Kenya'dan getiren asker olarak nam salmasıdır."⁹ Hablemitoğlu da sol tandanslı,

7 "Hablemitoğlu Cinayetinde Flaş Gelişme: Kilit İsim Firar Etti", *Posta*, 10 Haziran 2022. "Hablemitoğlu Suikastı Soruşturmasında Yeni Gelişme", *Veryansın TV* 16 Haziran 2022. "Hablemitoğlu Dosyası... 'Tetikçilikle Suçlanan Mumcuoğlu'nun İfadesi Ortaya Çıktı", *Veryansın TV*, 25 Haziran 2022. Bülent Orakoğlu, "Hablemitoğlu Suikastında ETÖ-FETÖ İş Birliği mi?", *Yeni Şafak*, 13 Haziran 2022. Fehmi Kuru, "Levent Göktaş'tan İnan Kıracı'ya Uzanan Bir Yakın Türkiye Siyaset Tarihi", <https://fehmi.kuru.com/kulis-levent-goktastan-inan-kiraca-uzanan-bir-yakin-turkiye-siyaset-tarihi/>

8 Abdurrahman Şimşek, *agy*.

9 Melih Altınok, "Hayırdır Kemalistler, Bu Ne Sessizlik?", *Sabah*, 11 Haziran 2022. Fehmi Kuru, *agy*.

Kadife darbeleri durdurmak, engellemek, başarısız kılmak siyasi iktidarların hak, hukuk, adalet merkezli bir ortam, bir yönetim meydana getirmeleri ile mümkündür. Gayrimemnun kitleleri artırmak kadife darbecilerin ekmeğine yağ sürmek, değirmenlerine su taşımaktır.

ulusalçı ve Kemalist'ti. FETÖ ve Alman vakıfları üzerinde çalışan böyle birinin Albay Levent Göktaş tarafından öldürülme kararının verilmesi çok önemli, düşündürücü ve ibret vericidir. Nasıl olur? FETÖ'nün arkasında ABD istihbarat örgütü CIA; Alman vakıflarının arkasında da Alman istihbarat örgütü BND vardır. Dolayısıyla Hablemitoğlu cinayeti iç ve dış dinamiklerin arakesit noktasında ortaya çıkan bir durumun sonucudur. Meselenin bu iki boyutu göz önüne alınarak bir yol haritası çizilmeli ve yabancı istihbaratların Türkiye'nin içinden adam devşirme operasyonlarının nedenleri üzerinde çok ciddi bir çalışma yapılmalıdır. Mesele, Hablemitoğlu'nun katillerinin iç iş birlikçilerinin bulunup cezalandırılması ile sonlandırılmamalı; yabancı istihbaratçıların adam devşirme yöntem ve yaklaşımları, sebepleri üzerinde durulmalıdır. Bu mesele, sadece suikast timinin cezalandırılması ile sonlandırılmamalıdır. Suikast timinin devlet içerisinde bir kesim tarafından korunduğu, süreç içerisinde ortaya çıkan tezatlardan anlaşılmalıdır.

Suikastın olduğu günlerde "Genelkurmay'dan gelen bir yazıda emekli Yüzbaşı Mumcuoğlu'nun Kazakistan'da görevli olduğu belirtilmiştir." Ancak cinayetin kilit ismi Nuri Gökhan Bozkır'ın savcılık ifadesinde, emekli Yüzbaşı Tarkan Mumcuoğlu'nun bizzat Hablemitoğlu'na yapılan suikastın düzenleyicisi olduğu, o tarihte de Ankara'da bulunduğu, belirtilmektedir. Bu durumda Genelkurmay Başkanlığı'ndan böyle bir yazı nasıl yazılabilmektedir. Bunlardan hangisi doğrudur. Bu suikast timini kim korumuştur?¹⁰

10 Bülent Orakoğlu, *agy*.

Hablemitoğlu cinayeti ile ilgili ilginç noktalardan biri de FETÖ tarafından ordu içerisinde yapılan Ergenekon Operasyonu kapsamında Emekli Albay Levent Göktaş'ın ve Binbaşı Fikret Emek'in 5 yıl tutuklu olarak hapis yatmalarıdır.¹¹, Hem FETÖ'cü hem de Ergenekoncu olamayacağına göre aradaki bu tezatlı durumun sebebi hikmeti nedir? Tezatlı olan bu durum, gayrinizami harbin stratejisine uygun bir durum olabilir: "ABD ve İngilizlerin gayrinizami harp kıtalarından oluşan gladyo yapılarının en karakteristik özelliklerinden biri deşifre olan gladyo yapısının yerine geçen yeni yapının eski yapıyı tamamen etkisiz hâle getirecek tedbirleri alarak eski yapıyı tasfiye etmesidir. Bizdeki sorun, Ergenekon'un yerine geçen Gladyo B'nin eski Gladyo Ergenekon yapısını tasfiye etmekte zorluklar yaşamasından kaynaklanmaktadır. Asıl sorun Levent Göktaş başkanlığındaki MAK Timi'nin Hablemitoğlu suikastı dışında hangi eylemlere karıştığına ortaya çıkarılmasıdır."¹² Bu durumun mutlaka açıklığa kavuşturulması gerekir.

13 YIL RAFTA BEKLETİLEN CİNAYET DOSYASINDAKİ GARİPLİKLER

Hablemitoğlu, 18 Aralık 2002 akşamı evinin önünde öldürüldü. Cinayet ile ilgili hazırlanan mahkeme dosyası ile ilgili yaklaşık olarak 13 yıl hiçbir şey yapılmadı, rafta bekletildi. Sonra ne olduysa, Ekim 2015'te Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından tozlu raflardan indirilerek tekrar işleme sokuldu. Öncelikle, bu dosya ile ilgili 13 yıl niçin hiçbir şey yapılmadığı araştırılmalı ve sorgulanmalıdır. Dosya raftan indirilip incelendiğinde "geçmişte yapılması gerekip de yapılmayan bazı işlemlerin var olduğu" tespit edilmiştir:¹³

- "Hablemitoğlu'nun kullandığı cep telefonunun sinyallerinin takip edilmesini, kimlerle hangi bölgelerden hangi gün ve saatte görüşme yaptığını belgeleyen HTS kayıtları ile baz istasyonları üzerinden sinyal kesişmesini anlatan CDR kayıtlarının incelemesi geriye dönük yapılmamıştır."

11 Bülent Orakoğlu, *agy*. Tamer Korkmaz, *agy*.

12 Bülent Orakoğlu, *agy*.

13 Tolga Şardan, *agy*. Tamer Korkmaz, "Gladyo'nun Paralel Şeytanları (Yeni Bölüm)", *Yeni Şafak*, 15 Haziran 2022. Saygı Öztürk, *agy*.

- "Hablemitoğlu'nu öldüren mermilere ait boş kovanlar adliye emanetinde bulunamamıştır. Araştırma sonucunda boş kovanların izi, Emniyet Genel Müdürlüğü Kriminal ve Olay Yeri İnceleme Daire Başkanlığı'nda bulunmuştur!"
- "FETÖ Çatı İddianamesinde yer alan bir ifadede (2019), Necip Hablemitoğlu'nu öldürdüğü öne sürülen Yüzbaşı Ahmet Tarkan Mumcuğuoğlu hiç sorgulanmamış ve "Yüzbaşının ifadesinin alınması istemi ise Ankara 4. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından "uygun görülmemiştir."
- "Şüpheli Yüzbaşı Ahmet Tarkan Mumcuğuoğlu'nun suikast günü (18 Aralık 2002) Kazakistan'da resmî görevde olduğu bildirilmesine rağmen yapılan araştırmada o gün Ankara'da bulunduğu saptanmıştır!"
- "Emniyet İstihbarat Dairesi'ne 4 Mart 2016'da gönderilen yazıda cinayet günü o bölgede hangi telefonların olduğunu araştırmaları istenmiştir. Fakat bu yazıya "bir türlü cevap gelmemiştir."
- "Darbeden sonra yapılan incelemede, Hablemitoğlu Dosyasında "İfade alan, olay yeri incelemesi yapan ve diğer işlemleri yürüten emniyet mensuplarının yüzde 80'inin FETÖ'cü olduğu ortaya çıkmıştır."

EMEKLİ ALBAY AVUKAT LEVENT GÖKTAŞ'IN YURT DIŞINA KAÇIŞINA İLİŞKİN BAZI SORULAR

Hablemitoğlu Dosyası tozlu raflardan indirilip soruşturma başlatılınca ilginç gelişmeler olmuştur. "Sauna Çetesi" adı verilen oluşum içinde yer alan Nuri Gökhan Bozkır'ın Hablemitoğlu cinayetiyle bağlantısı olduğu ortaya çıkmıştır. Ukrayna'da yaşayan Bozkır, "MİT'in operasyonu ile Ankara'ya getirilmiştir." Bozkır itirafçı olmuş ve Hablemitoğlu cinayeti ile ilgili önemli açıklamalarda bulunmuş, cinayet şebekesini deşifre etmiştir. Bunun üzerine "Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, Hablemitoğlu suikastıyla bağlantısı olduğu gerekçesiyle emekli Albay Levent Göktaş için yakalama kararı çıkartarak polise gözaltına alma talimatı" vermiştir. Ancak "kilit isim" olan emekli Albay Levent Göktaş kaçıplara karışmış, bir türlü bulunamamış, sonra da yurt dışına, Bulgaristan'a kaçtığı öğrenilmiştir. Bulgaristan'dan iltica talebinde bulunduğu

için kendisi orada yargılanmaktadır.¹⁴ Levent Göktaş Olayı ile ilgili aşağıdaki soruların cevapları verilmelidir:

- Suikastın şüphelisi Nuri Gökhan Bozkır'ın ifadesinde geçen koordinatör, karar verici olan Levent Göktaş'la ilgili adli süreç, niçin 4 ay sonra başlatılmıştır?¹⁵
- Göktaş, neden takip altına alınmadı?
- Göktaş'ın kaçışı ile ilgili HTS ve baz istasyonu çalışmalarından elde edilen sonuçlar nelerdir?
- Kendisine soruşturma dosyası ile ilgili bilgi verenler var mı? Köstebekler var mı? Bu konuda bir araştırma başlatıldı mı?
- Hablemitoğlu cinayetinde ismi geçip yurt içinde olanların hepsi yakalanmış olmasına rağmen organizasyonun başı, koordinatörü, karar vericisi emekli Albay Levent Göktaş nasıl olur da yakalanamaz?
- Göktaş ile ilgili bir pazarlık yapılmış mıdır? Yapılmış ise kim ya da kimlerle olmuştur?
- Yurt dışına kaçmadan önce Göktaş kim ya da kimlerle görüşmüş ve kimlerden yardım almıştır?
- Göktaş Bulgaristan'dan bir operasyonla Türkiye'ye getirilemez miydi?

14 Tolga Şardan, *agy*. Tamer Korkmaz, *agy*.

15 Tolga Şardan, *agy*.

- Bulgaristan Göktaş'ı Türkiye'ye iade etmezse Türkiye, Hablemitoğlu cinayetinin daha karanlık noktalarının aydınlatılabilmesi için ne yapacaktır ve ne yapmalıdır?
- Sedat Peker'in Levent Göktaş ve İnan Kıracı'la ilgili yaptığı açıklamaların doğruluğu nedir?
- Levent Göktaş, son gün İnan Kıracı'nın holdingine gitti mi?¹⁶ Gitti ise Sedat Peker'in iddia ettiği gibi güvenlik kameraları o gün çalışmıyor muydu? O güne has olarak çalışmamışlarsa sebebi nedir? Kim çalışmalarını engelledi? Bu emri kim verdi?
- İnan Kıracı ile Levent Göktaş'ın ilişkisi nereden kaynaklanmaktadır?
- Levent Göktaş, Kıracı Holding'in avukatlığını yapıyor muydu?

Hablemitoğlu davasında ismi geçenlerin tümü, mahkemenin kesin kararı sonrası mutlaka kamuoyuna açıklanmalıdır. Katilleri koruyanlar varsa deşifre edilmelidir.

16 "Hablemitoğlu Dosyasında Adı Geçen Bakan Kim? Levent Göktaş Nasıl Kaçtı?", <https://www.veryansintv.com/hablemitoğlu-dosyasında-adi-gecen-bakan-kim-levent-goktas-nasil-kacti/>

Müslümanlara, dine ve devlete zarar verebilecek olumsuzluklar içerisinde rüşvetten daha tehlikeli olanı yoktur. Kanunsuzlukları, adaletsizliği, zulmü üreten mekanizmadır rüşvet. İnancı, toplumu ve devleti kökünden yok eder.

SEDAT PEKER-LEVENT GÖKTAŞ-İNAN KIRAÇ DENKLEMİ

Sedat Peker-Levent Göktaş-İnan Kıraç Denklemi, her üçünün ilişki zinciri göz önüne alındığında gizemli ve ilginç olduğu görülmektedir. “Ergenekon Davası dolayısıyla 5 yıl hapis yatmış bir emekli askerin Kıraç Holding’in avukatı olması, arandığını anladığı andan itibaren kayıplara karışıp İnan Kıraç’ın Holdinginde son gününü geçirmesi” iddialarının var olması, denklemi daha da karmaşık hâle getirmektedir. Sezgin Baran Korkmaz ile İnan Kıraç arasında yapılan ticaretin sonucu, İnan Kıraç’ın Sezgin Baran Korkmaz’a 45 milyon dolar borcu oluşmuştur. Bunlara ilişkin hisse senetleri Sezgin Baran Korkmaz’ın elindedir. İşte bu senetleri Sezgin Baran Korkmaz’dan almak için devreye emekli Albay Avukat Levent Göktaş sokulmuştur. Sezgin Baran Korkmaz, şu an ABD’de tutuklu olup yargılanmasını beklemektedir. Levent Göktaş ile arasında geçen konuşmalarla ilgili şu an herhangi bir bilgi medyada yer almamaktadır. Ancak dikkat çekici olan İnan Kıraç’ın başka bir avukatı değil de Hablemitoğlu cinayetini planlayıp icra etmekle suçlanan bir cinayet şebekesinin lideri olan, Ergenekon Davasında 5 yıl hapis yatmış emekli Albay Avukat Levent Göktaş’ı Sezgin Baran Korkmaz’a niçin gönderdiği; -tehdit amaçlı olarak gönderip göndermediği- şimdilik bilinmemektedir. Ancak İnan Kıraç’ın insanları tehdit edip susturma gibi bir özelliğinin olduğu medyada yer alan bilgiler arasındadır: “Hablemitoğlu suikastını planlayıp infazı gerçekleştirdiği iddiasının muhatabı olan grubun lideri Levent Göktaş’ı SBK ile ihtilafını çözme işinde aracı tayin eden ve arandığı sırada en son holdinginde onu ağırlayan İnan Kıraç, yukarıda Çetin Emeç’in uğradığı suikastla ilgili kuşkuşularını gazeteciyle paylaştığı için Bilge Emeç’i azarlayan ‘önemli kişi’ydi de...

Acısı kuşkuşularla daha da büyüyen eşe, ‘Bitmiş, kapanmış bir konuyu neden açıyorsun?’ dediği biliniyor...”¹⁷

Sedat Peker’e göre aranan Levent Göktaş, son gün Kıraç Holding’de ağırlandı. “Karanlıkların lordu İnan Kıraç, beni Sezgin Baran Korkmaz ile sakın karıştırmayın. Levent Göktaş’ın kaldığı yere baskın yapılıncaya oradan nasıl çıktığının görüntüleri dava açılıncaya ortaya çıkacak. En son senin yanına geliyor ancak senin holdingdeki kameralar o gün çalışmıyor, görüntü yok. Sen bir tek kendini akıllı, milleti aptal mı zannediyorsun?”

Bu iddia doğru ise önümüzdeki günlerde çok ilginç gelişmelerin olacağını söyleyebiliriz. İnan Kıraç’ın, Levent Göktaş olayı ile ilgili medyada bu denli yer almasına karşılık, iddialarla ilgili herhangi bir açıklama yapmaması dikkat çekicidir. Yargının bu konuda harekete geçip geçmediği şimdilik bilinmemektedir.

Sedat Peker; Lütfi Göktaş ve İnan Kıraç hakkında çok keskin ifadeler kullanarak medyaya bilgi servis etmiş ve her ikisini de tehdit etmiştir. Uyarılarını dikkate almadıkları takdirde daha çok bilgi servis ederek canlarını yakacağını belirtmiştir. Sedat Peker; İnan Kıraç’ın kendisini değişik yerlerde eleştirdiği bilgisine dayanarak onun bazı yaptıklarını ifşa ederek, eğer tavrını değiştirmezse daha başka yaptıklarını da ifşa edeceğini söyleyerek tehdit etmektedir: “Karanlıkların lordu İnan Kıraç, son birkaç gündür bazı yakınlarına ‘Sedat Peker’in geçmişteki açıklamaları iyi oldu ancak böyle giderse gelecek dönemlerde de ülkenin başına bela olur olur.’ diyerek, alttan alttan dedikodular fısıldıyormuşsun. Ancak galiba sen duymadın, 40 yaşından genç kardeşlerim bana, ‘karanlıkların şerifi’ unvanının yanında bir de ‘fısıltıların efendisi’ unvanını da bahsettiler. Karanlıkların lordu,

17 Fehmi Kuru, *agy*.

şeytanın vücut bulmuş hâli öncelikle ben sizin gibi değilim.

Ayrıca beni Sezgin Baran Korkmaz ile hiç karıştırmama. Dünyadan bir haber olan büyük iş adamlarına, Türk Devleti'nin akil adamı rollerini oynayabilirsin. 'Encümeni Danış'ın gizli başkanıyım yalanına onları inandırabilirsin. Ben bu yolları yemem. Belki ben de bir gün suikasta uğrayabilirim.

1977 yılından 1980 yılına kadar süren, ülkeyi o dönem büyük ekonomik felakete uğratan, kurduğun otomobil karaborsasından başlayıp Aydın Doğan'ın gizli ortağı olduğun Eminönü'ndeki Doğan Otomotiv üzerinden çevirdiğiniz filmleri konuşacağız. *Milliyet* gibi, *Hürriyet* gibi büyük gazetelerin satış işlemlerine devletin manevi olarak icazet vermesini bir gereklilik olduğunu bütün herkes bilir. Bu gazetelerin Aydın Doğan'a satılması için devlet içinde yaptığın kulislerin bilgilerinin de tamamı bende..."¹⁸

"Ergenekon dosyasına dâhil edilmemek için FETÖ'cülerle çevirdiğin film, fırladıkları konuşmaya başlarsak bunların sonu hiç gelmez. En efsanesi de hükümeti bir ufak eleştirdin diye Sanyın Cumhurbaşkanı'ndan zılgıt yiyince, kendisinden randevu alıp kendisinden özürler dileyip affedilmen karşılığında da mensubu olduğun beyaz yakalı Türkler ile ilgili yaptığın ajanlıkları da tek tek konuşuruz.

Yaptığın bu ajanlıklar sayesinde şimdiki iktidarın da vazgeçilmezi olduğunu görüyoruz. (Eskiden de askeriye'nin vazgeçilmeziydin) İktidar için o kadar değerli kulis çalışmaları yapmışsın ki, senden alacaklı olan Sezgin Baran Korkmaz'ı, İçişleri Bakanlığı'na çağırıp parayı sildirdiler. Koç ailesine olan saygımdan dolayı seni bu sefer uyarmakla yetineceğim. Eğer bu uyarıyı dikkate almayıp yine el altından film çevirmeye devam edersen, yeni hedefim sen olacaksın.

Değil sen, mezardan babam çıksa onu bile ezer geçerim. Çünkü verilen söz namustur. Koç ailesi için seni bir kez affettim. Bir dahaki sefere çok ağır gelirim. Hele seçime 2 ay kala çekeceğim videolarda, seni tüm dünyaya rezil eder, kont

18 <https://t24.com.tr/haber/sedat-peker-den-inan-kirac-iddiasi-levent-goktas-in-kaldigi-yere-baskin-yapilincadoradan-nasil-ciktiginin-goruntuleri-dava-acilince-ortaya-cikacak,1049431>

Drakula'dan daha büyük bir nefret objesi hâline getiririm. Muktedirlere nasıl ajanlık yapıp yararlı bilgiler sağladıysan, İçişleri Bakanı'nun bizzat söylemesi ile senin borcunu sildirmek için en alttan en üstte kadar birlikte karar almışlar. (Sezgin Baran Korkmaz'ın İnan Kırac'tan 45 milyon dolarlık alacağı'nın silinmesi olayı.¹⁹) " ... Tekrardan söylüyorum; beni SBK ile karıştırmama seni mahvederim. Edebinle yerinde otur, ağzını kapat. Yerli Frankenstein, savaşta bir kural vardır: 'Kim düşmanıma cephaneye taşıyorsa, artık o da düşmanımdır.'"

"1998 senesinde kurmuş olduğun Galatasaray Eğitim Vakfı'ndaki hikâyeleri anlatmaya başlayınca, daha doğrusu Çırağan Sarayı'nun yanındaki 4 bin 500 metre kare Galatasaray Üniversitesi yanınca toplamış olduğun 35 milyon doların sadece 5 milyon dolarını harcayıp Arkan isimli şirketi kullanıp fatura kestirip kalan parayı nasıl hiç ettiğini anlatınca (gerçi hakkını yemeyeyim 3 milyon doları kasada bırakmıştın), bu ve bunun gibi hikâyeleri anlatmaya başlarsam, Galatasaray mezunlarının da desteğini zor bulursun. Yerli Frankenstein destek bulmak için sağı solu aramayı bırak. Sana son uyarımdır. Bu işin sonu kötü olacak, Karanlıkların Şerifi..."²⁰

Peker, geçmişte Türkiye'de yapılmış birçok karanlık operasyonda İnan Kırac'ın parmağı olduğunu, özellikle "Beyaz Türklere ajanlık yaptığını", eğer rahat durmazsa elindeki daha farklı bilgileri de servis edeceğini söyleyerek İnan Kırac'a meydan okumaktadır. Kırac tarafında şimdilik büyük bir sessizlik vardır. Dikkat çeken diğer nokta Peker'in, Sezgin Baran Korkmaz olayına yeri ve zamanı geldiğinde özel bir vurgu yapmasıdır. Yakın geçmişte Sezgin Baran Korkmaz olayı ile ilgili çok ilginç ve çarpıcı açıklamalar yapmış ve de kendisine bu konuda herhangi bir cevap verilmemiştir. Niçin?

SEDAT PEKER-LEVENT GÖKTAŞ DENKLEMİ

Sedat Peker yurt dışına gittikten sonra belli zaman aralıklarında Türkiye'de geçmişte ve o an

19 <https://t24.com.tr/haber/sedat-peker-den-inan-kirac-iddiasi-levent-goktas-in-kaldigi-yere-baskin-yapilincadoradan-nasil-ciktiginin-goruntuleri-dava-acilince-ortaya-cikacak,1049431>

20 "T24 Haber Merkezi, Sedat Peker'den İnan Kırac İddiasi"; 29 Temmuz 2022, <https://threadreaderapp.com/thread/1553097466383327233.html>

olan bazı olaylar hakkında şahıs ve olay isimleri vererek açıklamalar yapmakta, sosyal medya gündemini âdeta belirlemekte ve şekillendirmektedir. Bu açıklamalar geçmişte kapalı kalmış, üstü örtülmüş olaylara ilişkin olduğundan dikkat çekmektedir. Bunun doğal sonucu olarak insanlar, söylenenler üzerinden değerlendirme yapmakta ve belli bir kanaate ulaşmaktadırlar. Peker’i etkili kılan unsur, müşahhas olaylar üzerinden anında açıklama yapmasıdır. Hablemitoğlu cinayetinin baş aktörü olan Levent Göktaş ile de yeri ve zamanı geldiğinde bazı özel açıklamalarda bulunmuştur: “Biraz önce @ halktvcomtr’yi seyrederken Levent Göktaş’a ait olduğu söylenen bir açıklamadan bahsediyorlardı. Orada bir kelime canımı sıktı “Beni Sedat Peker’e benzetmeyin devleti başınıza yıkarım!” demiş. ‘...Beni Sedat Peker’le karıştırmayın!’ demek ne demek? Kimsin lan sen... Ankara’ya geldiğimde görüşmelerimizde yarım metre arkamdan yürüdüğün gerçekliği ortadayken, ‘Beni Sedat Peker’le karıştırmayın!’ demek ne demek? Benim ilgi alanımda değildin. Ancak emin ol şimdi radarıma girdin. Yaşar Baba vasıtasıyla bana teklif ettiğin para ile ortadan adam kaldırma tekliflerini de seçimlere 2 ay kala çekeceğim videolarda da konuşacağız. ...Levent Göktaş ve çetesi ile de görüşece[ğ]im, sizinle de hesaplaşaca[ğ]ım. 40 yaş altı kardeşlerime verdiğim sözü tutup onlara tertemiz bir ülke bırakaca[ğ]ım.”²¹

Peker’in Göktaş ile ilgili açıklamalarında en dikkat çeken hususlardan biri, “Yaşar Baba vasıtasıyla” kendisine “para ile ortadan adam kaldırma tekliflerinin” yapılması; bir diğeri de “Levent Göktaş ve çetesi” tabirini kullanmasıdır. Kullanılan bu ifadelerden hareketle; “Hablemitoğlu cinayeti, Levent Göktaş ve ekibi tarafından para karşılığı icra edilmiş bir cinayet midir?” sorusunun sorulmasına vesile olmaktadır. Göktaş’ın İnan Kıraç ile olan ilişkilerinin ne zaman başladığı sorusunun cevabı bu noktada önem kazanmaktadır. Özel Harp Dairesi’nin MAK Birimi’nde bu ilişkiler başlamış ise ve Peker’e; “Para karşılığı ortadan adam kaldırma” teklifi bu dönem yapılmış ise cinayetlerin, ideo-

lojik bir yaklaşım nedeniyle değil de doğrudan rüşvet alma ile alakalı olduğu öne çıkmaktadır.

YÜZBAŞI NURİ GÖKHAN BOZKIR’IN HARAÇ-RÜŞVET-YOLSUZLUK ÇARKI

Bu noktada, cinayetin işlenmesi için keşifçi olduğu söylenen, ordudan ihraç edilen Yüzbaşı Nuri Gökhan Bozkır ile ilgili medyada yer alan bilgiler bu açıdan değerlendirildiğinde, devletin arka koridorlarında, çok ciddi rüşvet ve yolsuzluk olaylarının vuku bulduğu anlaşılmaktadır. Bozkır ile ilgili medyada yer alan ve bugüne kadar yalanmayan iddiaları aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

- “Nuri Gökhan Bozkır... namı diğer; “Karanlık Nuri” 1996 Kara Harp Okulu mezunu, teğmendir. O yıllarda henüz daha kurulalı çok olmayan Özel Kuvvetler Komutanlığı’nda; “Gayrinizami Harp Kursu”na katılır. Gençecik bir teğmen olarak başladığı kariyeri birçok çalkantılı dönemlere rast gelir. Ancak “44 Takdirname ve 2 Şerit Rozet” ile başarıları ödüllendirilir.”
- “Gökhan Teğmen’in çok ciddi zaafı vardır. Onu tüketecek zaaf. Nitekim tükenişine de bu zaafı sebep olmuştur...”
- “Gökhan Teğmen, henüz daha teğmenlik yıllarında bile lükse karşı düşkünlük, eğlence hayatında aşırılıklar, kendi maaş bordrosunun üstünde burjuva alışkanlıklarına sahip olmuştur.”
- “...Her bankadan kredi kartı sahibi olmuş, ödeyememiş, birinden çekip diğerine yatırmak suretiyle bir süre devam etmiş, sonunda tamamen kredi borçları gırtlığına çökmüş ve içinden çıkılmaz bir hâle girmiştir.”
- “Çare tektir; “İllegal Kazançlar...” ve yurt dışı bağlantılarını kullanarak, tanıdığı isimlere “silah-mühimmat ve iaşe malzemeleri” tedarik etmeye başlamıştır.”
- “Bir gece arkadaşlarıyla gittiği bir mekânda, bir üsteğmen olarak 2.200 tl maaş alırken, 38.000 tl hesap ödemektedir.”
- “Sauna Çetesi” Bir sauna sahibi/işletmecisi hanımefendiye zorla ve metazori uygulayarak özel odalara kamera tertibatı döşenmiş, bir şekilde politik veya medyatik olan ünlüler o özel odalara çekilip, görüntü kaydı alınarak tehdit yoluyla gelir elde etme yoluna gitmişler...”

21 “Sedat Peker’den Levent Göktaş’a: Kıbrıt Kutusuna Girmeye Hazır Ol”, *Veryansın TV*, 25 Temmuz 2022. “Levent Göktaş’ın Avukatından Sedat Peker’e Çağrı”, *Veryansın TV*, 26 Temmuz 2022.

- “YAŞ kararlarında Gökhan Yüzbaşı, “Türk Silahlı Kuvvetleri’nin, şeref ve haysiyetine zarar verici -muzur- (!!!) faaliyetlerinden dolayı” ordudan tart edilmiştir.”
- “İşsiz kalmıştır. Her ayın 15’inde öyle ya da böyle gelen bir maaş da kalmamıştır. Üstelik cezaevi yolu da açılmıştır.”
- “Çanlar kendisi için çalmaya başladığında birileri tarafından ya da bir şekilde FETÖ tarafından kendisine ulaştırılmıştır.”
- “FETÖ’nün isteyip de asla bulamayacağı bir profildedir kendisi. Askeri tecrübesi ve terbiyesi vardır, birçok gayrinizami harp tekniğini bilir, alan adamdır, ateşli ya da kesici silahlarda uzman ve gözlem yetenekleri çok çok iyidir. Ama en önemlisi “Lükse Düşkünlüğü” inanılmaz düzeydedir.”
- “Bir insanı “Ajanlaştırmanın” en kolay yolu; önce ona istediği hatta istediğinden daha fazla lüksleri vermektir.”
- “FETÖ’de Nuri Gökhan Bozkır’dan zamanı gelince kendi bireysel yetenekleri ile paralel olarak Necip Hablemitoğlu cinayetini işlemesini istemiş, Nuri Gökhan Bozkır da gözü kapalı kabul etmiştir.”
- “Sonrasında FETÖ desteği ile kendisi bir Savunma Sanayii Şirketinin yönetim kuruluna alınmış ve lüks ihtiyaçları tatmin edilmeye başlanmıştır.”
- “Tüm dünyada “Uluslararası bir Silah ve Savunma Sanayii Şirketinin Yönetim Kurulu Üyesi” kimliği ile dolaşma imkânı ve buna paralel olarak aynı derecede artan gelir sağlanmıştır.”
- “FETÖ, geçmiş tecrübelerine (silah kaçakçılığı) dayanarak yine Nuri Gökhan Bozkır’ın kapısını çalar. Bu sefer DAES’e silah kaçırmamasını istemiştir, onu da kabul etmiştir.”
- “...N. Gökhan Bozkır, topukları yağlayarak kaçır gider.”
- “Gökhan Yüzbaşı, kendi çıkarlarını, kendi lükslerini, kendi cari kazançlarını her zaman, her yerde ve her koşulda önce devletinden -sonra ruhundan- en sonunda da değerlerinden, hatta onurundan bile yüksek tuttu.”²²

22 Serkan Yıldız, “Hablemitoğlu’nun Katili Nuri Gökhan Bozkır’ı Tanıyorum!”, <https://www.ocakmedya.com/hablemitoglundun-katili-nuri-gokhan-bozkiri-taniyorum/>

Sedat Peker yurt dışına gittikten sonra belli zaman aralıklarında Türkiye’deki geçmişte ve o an olan bazı olaylar hakkında şahıs ve olay isimleri vererek açıklamalar yapmakta, sosyal medya gündemini âdeta belirlemekte ve şekillendirmektedir.

Tarih boyu kişisel zaafı olan insanlar birileri -özellikle düşmanları- tarafından rüşvet-yolsuzluk-fuhuş-lüks yaşam-eğlence-alkol-uyuşturucu ve cinayet bataklığına çekilerek kullanılmış, hem kendilerine hem ailelerine hem de ülkelerine çok zarar vermişler ve ihanet etmişlerdir. Kendilerine sağlanan bu imkânların şahitleri olmuş, teknolojik imkânlarla bağlı olarak da elektronik kayıt altına alınmıştır. Sonra da muhataptan özel eylemleri yapması talebinde bulunulmuştur. Sistem bugün çok daha yüksek imkân ve teknolojiler kullanılarak uygulamaya sokulmuştur.

SEDAT PEKER, 40 YAŞ ALTI NESİL VE 2023 SEÇİMLERİ

Yargı tarafından Hablemitoğlu cinayetinin dosyasının yeniden açılması ile birlikte arka planda cereyan eden yığınla pislik ortalığa dökülmüş, bunları gören, duyan insanlar; “Ne oluyoruz? Ne biçim bir ülkede yaşıyoruz? Devlet nerede? Ne yapar?” sorusunu kendilerine sormaya başlamışlardır. Dışarıya yansımaya bile insanların kafasında bu yargılama yapılmaktadır.

Tam bu noktada Sedat Peker’in İnan Kırac ve Levent Göktaş ile ilgili yaptığı açıklamalarda, ısrarla 40 yaş altı insan unsuruna atıfta bulunmakta ve ‘Önümüzde bir seçimin var olduğunu’ hatırlatarak 40 yaş altına “Temiz bir Türkiye bırakacağını”, bunun için de yeni videolar hazırlayıp yayınlayacağını söylemektedir:

“Benim 40 yaşından genç kardeşlerime verilmiş sözüm var. Kendim dâhil, herkesin işlediği suçları onlara anlatacağım.”; “...Beni bekleyin kardeşlerim. Gerçi sizin bir kötü huyunuz var; olayları hemen unutupsunuz. Akit yapmak,

namus sözü vermektir. Siz de sözünüzü lütfen tutun. Geçmişe yönelik her şeyi lütfen baştan okuyun ve duymayan, bilmeyen insanlara lütfen anlatın. Söz namus.”; “40 yaşından genç kardeşlerime verdiğim sözü yerine getirdikten sonra eğer ki hayatta kalmayı başarabilirsem, kitaplarımla beraber sessizliğe bürüneceğim.”; “...40 yaşından genç kardeşlerim seçim yaklaşıyor, benim çalışmam lazım. Ancak beni rahat bırakmıyorlar. Karanlıklar Şerifi unvanını şahsıma bahsettiğiniz için mecburen dâhil olup suçluları yakalıyorum. Ancak takdir edersiniz ki gazeteciliği de iyi yapıyorum. Ancak en çok da YouTube’un şahsıma bahsettiği YouTuber unvanımı seviyorum. Kendimi genç hissetmemi sağlıyor.”²³

Sedat Peker Boğaziçi kadife darbe sürecinde, mensupları tarafından kullanılacak çok önemli bilgileri yer ve tarihli belgeler sunarak servis etmektedir. Servis ettiği bilgileri önemli kılan, geçmişte karanlıkta kalan, üzeri örtülen olaylarla ilgili yer, tarih, isim ve belge sunmasıdır. Bu servis edilen malzemeleri etkili kılan unsur da yalanlama yapılmamasıdır. Peker’in açıklamalarında ismi geçenlerin ve devlet mekanizmasının iddiaları yalanlayacak girişimlerde bulunmamaları, gerekli belgeleri kamuoyu ile paylaşmamalarıdır. Suskunluğu tercih ederek, muhtemelen meselenin zamanla unutulabileceğini düşünmeleridir. Bu durum, özellikle 40 yaş altı nesilde Peker’in iddialarının doğru olduğu kanaatini pekiştirmektedir. Dijital bir çağda bu tür belgeler, dokümanlar, malzemeler, çok kolay servis edilebilmektedir. Ve bugün, bu bağlamda sosyal medya çok etkin bir güçtür.

SONUÇ: RÜŞVET-YOLSUZLUKFUHUŞ-LÜKS YAŞAM-EĞLENCE-ALKOL-UYUŞTURUCU VE CİNAYET BATAKLIĞI ÜLKELERİN YIKIM SEBEBİDİR

Amacımız, çok tehlikeli olarak gördüğümüz, Kur’an ölçülerinde ceza nedeni olabilecek bir gidişata karşı herkesin görev üstlenmesini, sorumluluklarını yerine getirmesini, toplumun duyarlı davranmasını ve elini taşın altına koymasını ve sorumluluk üstlenmesini sağlamaktır.

23 “T24 Haber Merkezi, Sedat Peker’den İnan Kırac İddiası” 29 Temmuz 2022. “Sedat Peker’den Levent Göktaş’a: Kibritle Kutusuna Girmeye Hazır Ol”, *Veryansın TV*, 25 Temmuz 2022. “Levent Göktaş’ın Avukatından Sedat Peker’e Çağrı”, *Veryansın TV*, 26 Temmuz 2022.

Amacımız, toplumun bu gidişata dur demesini sağlamak için tüm cemaatlerin, hareketlerin, gönüllü kuruluşların, vakıfların, derneklerin ve partilerin harekete geçmesi ve üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi için bir çağrı yapmaktır.

O nedenle belge sunmadan yok böyle bir şey, bunlar tümüyle yalandır demek, ihanetle suçlamak, hain demek, yanlış ve de tehlikelidir. İnandırıcı olması için iddialar çürütülmelidir. Rüşvet, yolsuzluk, zulüm, adaletsizlik, neme-lazımcılık, duyarsızlık, lüks, israf, Osmanlı’da her geçen gün yaygınlaşan hastalıklar olarak toplumsal dokuyu kemirip durmuştur. Namık Kemal’in, Tevfik Fikret’in ve Mehmet Âkif’in şiirlerinde Osmanlı’nın son yüzyılında bu hastalıkların hangi boyutlara ulaştığını görmek mümkündür. Bir İttihat Terakkici olan Tevfik Fikret, İttihat Terakki’nin iktidarında meydana gelen rüşvet ve yolsuzlukları göz önüne alarak o meşhur “Han-ı Yağma” şiirini yazmıştır.

1717 yılında Osmanlı Devleti Maliye Bakanı Sarı Mehmet Paşa’nın Sultan’a verdiği rapor; Osmanlı sisteminin tomografisi gibidir: “Rüşvet, her türlü kanunsuzluğun, zulmün hem başlangıcı hem de kaynağı oluyor. En büyük felâketlerin, dayanılmaz acıların en büyük kaynağı rüşvettir. Müslümanlara, dine ve devlete zarar verebilecek olumsuzluklar içerisinde rüşvetten daha tehlikeli olanı yoktur. Kanunsuzlukları, adaletsizliği, zulmü üreten mekanizmadır rüşvet. İnancı, toplumu ve devleti kökünden yok eder.”²⁴

Bu gerçekleri söyleyen Defterdar Sarı Mehmet Paşa, entrikalar sonucu idama mahkûm edilir. Sonuç, Osmanlı Devleti’nin hayattan tasfiye olmasıdır. Benzer bir vurgun, soygun, rüşvet ve yolsuzluk çarkının meydana geldiğini ve her geçen gün de yaygınlaştığını, örümcek gibi ağlarını her tarafa örerken, ahtapot gibi, bu kirlenmeye karşı çıkanları farklı kolları ile boğmaya çalıştığını görmekteyiz. Türkiye bu konuda hem kılcal damarlarını hem de bağırsaklarını temizlemelidir. Bu konuda ana sorumluluk yöneticilerin omuzlarındadır.

24 Seyyid Hüseyin El-Attas, *Toplumların Çöküşünde Rüşvet*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1988, s.171-172.

YENİ BİR ÇAĞIN EŞİĞİNDE NECİP FAZIL'I YENİDEN HATIRLAMAK

ÜMİT YİĞİT

Üstad Necip Fazıl'a çarpılmam, ruhumun var olma humması içinde biçimlenmeye başladığı 20'li yaşlarıma tekabül eder. İçimdeki varlık şuurunun bir tohum misali çatlamaya başladığını bir dönemdi bu yaşlarım. Ruhum çeşitli vesileler ile ötelerin fısıltısını duyuyor; benliğim ise her defasında bu fısıltının zihnimde yankılanmasına zaafılarımla mani olarak, beni heveslerimin peşinde sürüklüyordu. Varlığım, benliğim ile ruhumun savaştığı bir cenk meydanıydı. Okuma alışkanlığımı çocukluğumda Agatha Christie romanları ile edinmişim. O sıralarda ise şiire merak sarmıştım. İçimden taşan bu şiir merakını fark eden bir arkadaşımın kapağında vakur duruşlu bir adamın portresi bulunan, üstünde *Çile* yazan kitabı elime tutuşturduğu o anı hiç unutmuyorum.

"BEYNİME BATAN KIYMIK"

Kitabın ilk sayfasını açarken ruhum romantik şiirler bulma hevesi taşıyordu. "Şiirlerim ve Şairliğim" başlığı altında bir takdim yazısı karşıladı beni. Bu uzun yazıyı geçip bir an evvel şiirlere ulaşma dürtüsü kapımı çaldığında ben çoktan ilk paragrafı okumuştum bile:

"Şairliğim on iki yaşında başladı. Bahanesi tuhaftır. Annem hastanedeydi. Ziyaretine gitmiştim... Beyaz yatak örtüsünde, siyah kaplı, küçük ve eski bir defter... Bitişikte yatan veremli genç kızın şiirleri varmış defterde. Haberi veren annem bir an için gözlerimin içini tarayıp 'Senin' dedi, 'Şair olmanı ne kadar isterdim !"

Kendimi şiirlere geçme aceleciliğini üzerimden kovmuş, merak içinde takdim yazısının devamını okurken buldum. Birçok kelime Osmanlı Türkçesiydi. Anlamıyordum! Fakat kavram ve kelimeleri bir araya getirme üslubu ve bu üslup neticesinde oluşan cümleler anlamasam da yabancı olmamışım; bilakis aşına olduğum ama bilmediğim bir iklimin havasını üflüyordu ruhuma.

Karşı konulmaz bir merak, beni, Osmanlı Türkçesi sözlüğü almaya sevk etti. Zihnimin, kelime ve kavramlardan oluşan kocaman bir ummandan habersiz, kırk-elli kelimelik küçük bir su birikintisine hapsedildiğini ilk o zaman anladım. Bu vahamet in idrakine ise çok sonraları Cemil Meriç'in "Kâmus namustur!" sözüyle varacaktım.

Artık bilmediğim mefhumların anlamlarını sözlük yardımı ile kavırıyordum. Takdim yazısı ile başlayıp şiirleri ile devam eden ve "Poetika" bölümü ile nihayete eren *Çile*'yi bitirdiğimde neyi ne kadar anladım bilmiyorum. Lakin bir şeyi anlamıştım; bu adamın önemli bir derdi, bir meselesi vardı.

Ve bu mesele esasında muhatap olduğu her okurun ortak meselesiydi. Daha da merakla *Sahte Kahramanlar*'ı edinip okumaya başladım: "Tanzimat'tan bugüne kadar, bir manevi zindan içindeyiz. Sanki gözlerimizi çıkarmışlar, yerine uydurma bir dünyanın çizgileri nakışlı, takma gözler takmışlar. Biz yalnız onları görmeye me-muruz dışarıyı göremeyiz, bu zindanın zarını yırtamayız. Her gün her zarın üstüne bir zar daha çekilir ve biz böyle gideriz."

Necip Fazıl; hâli hazırda bulduğum, sorgulama-dan kabullendiğim ve üzerine düşünmediğim süregiden hayat perdemi hece hece yırtıyor, ayaklarımın bastığı zemini cümleleri ile sarsı-yordu. Bu heyecan ve merakla Necip Fazıl kül-liyatını okuma yolculuğum başladı. Başlarken karanlık olan yolum, bitirdiğim her kitapla bir öncesine nispetle daha da aydınlanıyor adeta; Üstad yoluma her kitabıyla projektör döküyor-du. *İdeolocya Örgüsü* kitabını bitirdiğimde artık bir dava şuuruna sahip, meselesi olan ve yaşa-dığı hayat üzerine düşünen bir idrak taşıyan adam olunması gerektiğini biliyordum.

Çocukluğu, seksenli; gençliği, doksanlı yıllarda geçmiş biriydim. Necip Fazıl'ı tanıdığımda za-man iki binli yılların hemen başıydı. Müslüman Türk toplumunu yetiştiren ve ruh veren tüm kurumların yeniden dizayn edildiği 12 Eylül Darbesi'nin üzerinden yirmi sene geçmişti. Üstad'ın da müdafii olduğu İslâmcılık hareketi-nin, siyasal İslâm'a evrildiği bir zaman dilimiydi ve biz bu dönemin çocuklarıydık.

Bir yanda, Tanzimat'tan beridir kendi kültürüne ve toplumuna, kronikleşmiş bir yabancılaşma hastalığı ile bakan elitist zümre; sinema, müzik, giyim tarzı, çok kanallı televizyonu ve benzer araçları ile topluma pozitivist, modernist ve se-küler bir yaşam modeli sunuyordu. Diğer yanda da siyasal İslâmcı ve milliyetçi yapılar kendine taraftar topluyor, serbest piyasanın ekonomik şartları içinde pozisyonunu alan cemaatler ise holdingleşme yolundaki yapılanmasına mürit-ler devşirerek karşı cephe oluşturuyordu.

İşte böyle bir zaman diliminde, Necip Fazıl yazdıkları ile bir kez daha kollarını makas gibi açarak karşımıza dikiliyor, bana ve kim bilir benim gibi kaç kişiye: "Durun kalabalıklar bu cadde çıkmaz sokak!" diye haykırıyordu.

Küçük bir yerleşim yerinde yaşıyordum. Yaşadığım bu yerdeki sosyal hayata yön veren teamül-ler ise modern hayatın telkin ettiği yeni adetler ile geleneğin tortularının karışımından oluşan bir yamalı bohçayı andırıyordu.

Bir yandan seküler hayat tarzı, gündelik hayatın köşe bucağını işgal ederken; diğer yandan da, hurafe ve bidatlerle örülü bir inanç, Müslümanlık yaftası altında camilere hapsediliyor, cuma namazlarında, mevlitlerde ve ramazan ayında yer yer kendini gösteriyordu. Bu marazi ruhun tecessüm etmiş hâli ise, 'benim ruhban hacılar sınıfı' dediğim, ahir ömrünün son düzlüğünde hac farizasını yerine getirmiş, mazideki günah-larını mukaddes topraklarda sıfırlamış ve 'Hacı' sıfatı alarak köyüne dönmüş insanlardan oluşan yığındı. Bu sınıfın âdetleri altında yoğrulan bizler de gelecekte birer 'ruhban hacılar sınıfı' namzediydik.

Küçük yerleşim yerimizde manzara böyle iken az ilerideki şehirde durum farklı mıydı?

Kent, ideal arayan bir genç adam için daha da tehlikeliydi. Şehrin geniş caddelerinde yer alan dersane ve derneklerin; kimi etnik, kimi dini manalar taşıyan masum tabelaları altında sinsî yapılar körpe beyinleri avlarken; aynı caddelere bağlanan sokaklarında, gündüz oyun salonları, kafeler genç adamın yolunu kesiyor ve karanlık çökmesiyle beliren gece kulüpleri, diskolar neon ışıklarıyla genç adamın nefesine göz kırparak onu baştan çıkarmak için sokak başlarını tutuyordu.

İşte böyle bir fanusun içinden çekip çıkardı beni Necip Fazıl.

Çile ile kancayı attı.

Sahte Kahramanlar ile kemendini doladı.

Batı Tefekkürü ve İslâm Tasavvufu ile ufkunu açtı.

İdeolocya Örgüsü ile bir ideal verdi bana Necip Fazıl.

NEDEN NECİP FAZIL?

“ Bir devirdi. O tarihlerde (40’lı yıllar) küfür, bütün müesseseleriyle (kurumlarıyla) bir buzdağı gibiydi. Ortalıkta hiçbir hareket mevcut değildi. Müslümanlık zindanı camilerden bir hıçkırık sesi bile gelmiyordu. Bu gafiller âdeta, “Camiye girebiliyorum ya, ne devlet!” gibi seviniyorlar ve hadım olmanın oltasında mesut görünüyorlardı.”

Kitlelerin Necip Fazıl’dan neden etkilendiğini düşündüğümde, asıl ondan etkilenmemenin nasıl mümkün olabildiği sorusunun izaha muhtaç olduğunu anladım.

Zira kendi tabiriyle, ortalığın buzdağına döndüğü bir zamanda, “içi boşaltılmış konserve kutularına” benzettiği Müslüman etiketli zevat, تنها izbelerde İslâm’ı mırıldarken, O agora meydanına inerek, şiirden edebiyata tiyatrodan konferanslara kadar sanatının tüm şubelerini kullanarak resmi düşünceye alternatif bir gençlik modeli ortaya koymak için çalıştı. İlerlemeyi ve yeniliği Batıyı taklit etmek olarak algılayan kendine yabancılaşmış Türk aydınının karşısında; mücadeleci kimliği, keskin zekâsı ve dava adamı şahsiyeti ile dikildi.

Necip Fazıl için medeniyetin kurucu ilkesi İslâm’ın kendisidir. Üstad için İslâm; pörsümeyen zaman, solmayan renk ve eskimeyen yeni demektir. İslâm yenilenemezdi, lakin değişen zamanla birlikte İslâm anlayışının yenilenmesi gerekliydi.

Üstad’ı kendi döneminin şartları içinde değerlendirdiğimizde, tuttuğu alanın önemi su götürmez bir gerçeklikle karşımıza çıkar. Necip Fazıl, İslâm düşüncesini ve medeniyet perspektifini; şiir, düşünce yazıları, hitabetleri ve tiyatro oyunları ile “akşam başka bir medeniyetin çocukları olduğunu unutup sabah kalktıklarında dünün inkâr edildiği” bir ortamda yazdı. Bu dönem, Tanzimat’la başlayan Batılılaşma hareketinin devlet kurumları ile sınırlı kalmayıp, toplumu yetiştiren bütün müesseselere yayıldığı; var olan dinin, dilin, kültürün iptidai bir tasnife tabi tutulduğu ve bizzat devlet eliyle cebren sosyal hayat içinden uzaklaştırıldığı bir devre tekabül ediyordu.

Necip Fazıl’ın yaşadığı devir şüphesiz bugünden çok daha zor bir dönemdi. Düşünmek yasaktı. İnançtan fikre; müzikten edebiyata; sanattan estetiğe kadar her alanda tek seslilik hâkimdi. Mevcut rejimin ise bırakın bu durumun eleştirilmesini, farklı bir ses duymaya dahi tahammülü yoktu. Siyasi iradenin kendine yabancılaşmış kurucu kadrosu pozitivist ve modernist bakış açısıyla seküler bir toplum inşa etme ameliyesine girişirken yaşayan geleneğin üstünden silindir gibi geçti. Özellikle dini yani İslâm’ı, toplumu geride bıraktığı gerekçesiyle, eğitimden, sanattan, müzikten ve sosyal hayat içinden zorla da olsa kovmaya yeltendi. İşte böyle bir atmosferde başlar Necip Fazıl’ın aksiyonu.

Sözün buraya geldiği noktada bir hususu belirtmek gerekir ki o da; Necip Fazıl’ın mücadelesi dönemin ceberut politikasına karşı tek yönlü bir hareket olarak görülebilir. Bu baskıcı otorite karşısında güttüğü siyasetin, hareket alanının zeminini teşkil eden unsur olduğu için böyledir. Aslında esaslı problemin, İslâm düşüncesinin tarihsel sürecinden tevarüs eden

kronik bir sorun olduğu bilinmelidir. Osmanlı devlet yapılanmasıyla vücut bulan İslâm medeniyetinin, Batı karşısında müselsel sebeplerden geriye düşmesiyle ortaya çıkan İslâmcılık hareketi içindeki şahsiyetlerin tuttuğu alanlar ve kitlelerin üzerindeki etkisi, bu kronik problemi idrak edip, yaşadığı çağa nüfuz etmesiyle doğru orantılıdır. Necip Fazıl da kendi devrinde bu esaslı problemin bilincinde ve yaşadığı çağı iyi bilen, İslâmcı bir şahsiyettir. Bu yüzden de, bir yandan devlet eliyle açılan kapılardan içeri giren modernist ve pozitivist cereyanlara karşı tez üretirken; öte yandan da içerden, İslâm toplumunu kemiren uyuşuk, küflenmiş zihin ve fikirleri tecrit ederek, çok yönlü mücadele sürdürür.

Bu mücadelenin amiral gemisiyse *Büyük Doğu* dergisidir. Cumhuriyet'in ilk dönemindeki uygulamalara en sert eleştiriyi *Büyük Doğu* dergisi yapar. Necip Fazıl'ın özellikle *Büyük Doğu* dergisiyle başlattığı yeni siyaset, toplum ve devlet tasarımı Türk aydınının fert, toplum ve devlet düzleminde yüzyıllardır dışarıda aradığı çarenin içeride olduğunu ve kendi köklerimizde bulunduğunu hiçbir komplekse kapılmadan, büyük bir açıklıkla, bütün ideoloji ve izm'lere meydan okurcasına sunmaya çalıştığı yazılarıyla büyük bir ses getirmiştir.

Cumhuriyet döneminin sanat, düşünce, siyaset ve toplumsal hayatına yön veren sanatçıların öncülerinden olan Necip Fazıl, yeteneği, karakteri, aksiyoner-mücadeleci kimliği, dava adamlığıyla ön plana çıkmış, çok geniş kitleleri tesiri altına almış önemli bir sanatçıdır. Sanatçı kimliği sadece yazdıkları ile değil, aynı zaman-

da hayat karşısındaki duruşu, yaşam biçimi ve üslubu-tavrı ile bütünleşmiş bir şahsiyettir. Bütün ömrü sınanma, sorgulama ve yaralanmalarla geçmiş olan sanatçı; bir medeniyeti ve onu var eden düşünce, inanç, kültür değerlerini tekrar ayaklandırmayı kendine bir vazife olarak telakki etmiştir. Bu açıdan Necip Fazıl, Cumhuriyet dönemindeki İslâmî düşüncenin entelektüel plandaki ilk ve en önemli şahsiyetlerinin başında gelmektedir.

Bu gerçeği görmek ve göstermek için, Necip Fazıl'ın şu mısralarını hatırlamak yeterlidir:

“Mehmed'im sevinin, başlar yüksekte!
Ösek de sevinin, eve dönsek de
Sanma bu teker kalır tümsekte
Yarın elbet bizim, elbet bizimidir!
Gün doğmuş gün batmış ebed bizimidir !”

Eğer bu mısralardaki coşku yeterli görülmezse, şiirin ardındaki şu izahata bakılabilir: “Genç, hem dâvamızın geçiş yolu, hem de emanetçimizdir. Doğrudan doğruya ruhuna iman doldurmakla mükellef olduğumuz büyük enerji deposu... Bunu da “Zindandan Mehmed'e Mektup” isimli şiirimde ifade etmeye çalıştım. Mehmed benim oğlum, bugün ortalama üniversite gençliği yaşında... Fakat Mehmed, benim oğlum olarak bu şiirimin muhatabı olmadı; gençliğin sembolü olarak muhatap oldu ve ben Mehmed'in şahsında “Semt-ür-re's noktasının (ideâl) gencine hitab ediyorum.”

Necip Fazıl'ın idealindeki gençlik, temsil ettiği davanın payanda noktasını oluşturur. Çünkü hali hazırdaki toplumsal yapıyı tenkit eden fikir adamı, beraberinde yeni bir düzeni de teorik olarak sistemleştirmek zorundadır. Fikir adamının geliştirdiği sistem aynı zamanda onun idealidir. Ve her idealin gerçekleşmesi kitleleri peşinden sürüklemesine bağlıdır. İnkılap bir ideale yürekten inanan kitlelerin hareketinden zuhur eder. Gençlik ise bu kitlenin merkezinde yer alarak, hareketin muhtaç olduğu enerjinin membanı oluşturur. Bunun farkında olan Necip Fazıl şiirinde, piyeslerinde ve fikir yazılarında hep gençliği muhatap almıştır. Bu sebeplerdir ki; Necip Fazıl'ı tenkit edenlerin bile ittifakla katılacağı bir biçimde Üstad, o dönem gençliğini pozitivist düşünceden ve komünist

ideolojiden korumuştur. Etkisi gençler üzerinde vefatından sonra da sürmüştür.

“Ne bugünkü murakabesiz, rehbersiz, gayesiz ve şahsen mesuliyetsiz gençlik; ne dünkü çürümüş ve kokmuş, şaşırılmış ve ihtilâca düşmüş nesiller; ne de evvelki kitapların ve mevzuların başlıklarına takılı ve kakılı softacıklar nesli... İslâm inkılabını kadrolaştırmaya memur gençlik, Sahabîler ve onların gerçek bağlılarından başka kendisine hiçbir ruhi örnek kabul etmeyecek ve bu ruhu, baştanbaşa yepyeni, fakat aslına uygun olarak, nefsinde ve dünyada maddeye nakşedecekti.”

Necip Fazıl için medeniyetin kurucu ilkesi İslâm'ın kendisidir. Üstad için İslâm; pörsümeyen zaman, solmayan renk ve eskimeyen yeni demektir. İslâm yenilenemezdi, lakin değişen zamanla birlikte İslâm anlayışının yenilenmesi gerekiyordu. Necip Fazıl bu sahayı da boş bırakmadı. Yazı ve tespitleriyle fikrini inşa etti. Bu fikrin inikâsı, geçmiş toplumların asırlar önce tatbik ettiği İslâm anlayışına, dondurulmuş nasların kabuk üstü kuru bir taklitçiliğiyle sarılan “ham yobaz ve kaba softa”nın tepesine balyoz gibi inerek tezahür ederken; yaşadıkları çağın şartlarını göz önünde bulundurarak, İslâm'ı yeni bir anlayışla kavrayıp, kendi üzerlerinde yansıtarak, topluma örnek teşkil edecek bir nesil olma ideali, genç kitlelerde temayüz etmeye başladı.

“Yepyeni bir nesil yağurmak borcundayız! Potininin burnundaki çividen saçının en üst teline kadar yepyeni, dipdiri, yakın maziye doğru hiçbir örnek tanımayan, eşsiz bir zarafet, dikkat, heybet, hâkimiyet, pırıldatıcı bir nesil... Dışından güneş gibi aydınlık bu neslin bütün nuru içinden gelecektir. O nurun ismi de olanca asliyet ve saffetıyla İslâm'dır.”

BUGÜNE GELDİĞİMİZDE...

Yaşanan teknolojik gelişmeler ve buna bağlı olarak bilgiye ulaşım hızı günümüz toplumunu yeni bir çağın içine attı. Her devirde olduğu gibi bu “dijital çağda”da gençler, yaşanan dönüşümün kurucu unsurları olarak karşımızda durmaktadır. Batı, kendi yaşam modelini hayatın içine tatbik etmek için, tüm müesseseleriyle durmaksızın çalışıyor. Genç nesilleri; Kayıp

Kuşak, Muhteşem Kuşak, Sessiz Kuşak Baby boomers, X Kuşağı, Milenyumlar, Z Kuşağı ve Alfa Kuşağı gibi isimlerle tasnife tabi tutup bir misyon yüklerken, bağlı bulunduğu uygarlığın yarınını inşa ediyor. Metafizikten yoksun, pozitivist bir bakış açısıyla kendi toplumunu dizayn etmekle yetinmeyen Batı medeniyeti, seküler uygarlığının zeminini oluşturan kültürü arsız bir iştihayla dışarıya ithal ederek, kendi dışındaki bütün kültür ve medeniyetleri yeryüzünden yok etmek için gayret ediyor.

Biz ne yapıyoruz? Medeniyetle ilgili bir mevzunun hemen söz başında “Batı bizim anti tezimizdir!” diye cümleye başlayan bizler, kendi medeniyetimizin inşa ve ihyasının temelini oluşturan gençliğimiz için ne yapıyor, Batı'dan gelen sert rüzgârlara karşı onları nasıl koruyoruz?

Gerçekçi bir muhasebe yaparak söylemek gerekirse; kendi içimizde birbirimizi tefrik etmekten, siyasi ikbal uğruna gençliği asansör misali kullanmaktan başka bir şey yapmıyoruz.

Günün sonunda ise; yaşadığımız dönemin sanat, düşünce, siyaset ve toplumsal hayata yön veren sanatçıları birer aksiyoner olarak kendi medeniyetimizi yükseltmek için “beyinlerine kan terletecekleri” yerde, Batı'dan esen pozitivist ve seküler rüzgârlar karşısında savrulmaktan reaksiyona düşmekten başka bir şey ortaya koymuyorlar.

Fikir sahası entelektüel yaftalı insanlardan geçilmiyor. Hepsi köşe başlarını tutmak için birbirleriyle yarışıyor. Bu hâl kemiyet bakımından mumbit bir manzarayı aksettirse de, nitelik yönünden üretilen düşünceye bakılınca kıraç bir çöl izleniminden başka bir şey ortaya koymuyor. Modern hayatın boyunduruğu altında kendine yabancılaşan, travma yaşayan ve sürekli bunalm hâlinde hayat süren insanın ruhuna dokunacak onu yüreklendirecek, yeni bir hayat ideali verecek fikir ve aksiyon adamı nerede?

Böyle bir manzara karşısında; bir zamanlar tek parti döneminin, düşünceyi de zorla tekleştiren baskısı altında farklı düşünülebileceğini ortaya koyan ve özellikle gençliği arkasından sürükleyen Necip Fazıl'ın aksiyoner karakterini aramıyor muyuz?

Hem de nasıl arıyoruz!

HAMAS VE ESED REJİMİ: ARTIK ÇOK GEÇ

Gazi DAHMAN

Hamas hareketi ile Beşşar Esed rejimi arasındaki ilişkiyi gündeme getirme konusu büyük paradokslarla dolu. Zira yaşananların çoğu Filistin tutumuna yönelik -genelde Suriye devriminden gelen saldırı bağlamında- konuyu istismar etmektedir. Bu doğru olmayan bir görüştür. Ayrıca Müslüman Kardeşler Teşkilatı'na yönelik saldırı için de kapı açılmakta ve dolayısıyla konu, arka planlarını anlamaktan ve süreçlerini bilmekten uzakta saptırılmış olmaktadır.

Hamas'ın Esed'le ilişkilerini kesmesinin temel sebebi, hareketin, Suriyelilerin katline karşı durmasıydı. Yarmuk, Karataş ve diğer Filistin kamplarının -rejim tarafından- maruz kaldığı olaylar bunun açık göstergesidir.

Esed rejimi moral olarak buna ihtiyaç duyuyordu. Devrime karşı savaşa katıldıkları gerekçesiyle Filistinlilerin İsrail tarafından desteklendikleri mesajını vermek istiyordu. Bu yüzden Filistin Halkçı Cepheden Filistinlilerin çoğunluğunun ayrılması şaşırtıcı olmadı. Bu da rejimi, onlarca Suriyeli şebbiha ile ilişkisini sürdürmesi ve çöküşten korunması için Halkçı Cephe'yi desteklemek zorunda bıraktı.

Bu durum Filistinlilerin rejimin yanında durmadıkları anlamına gelmez; Kudüs ve Yıldırım Tugaylarının varlığı bunun kanıtıdır. Ancak bu kimseler devrimin yanında duran Filistinli bloğun hacmiyle karşılaştırılmaz. Binlerce Filistinlinin öldürülmesi, bir o ka-

darının kaybolması ve rejimin gerek gösterilere katılmaları gerekse de rejimden koparlara destek sunmaları ve yardım yapmaları sebebiyle on binlerce Filistinliyi arananlar listesine koyması bunun kanıtı.

Hamas tüm bu gerçekleri çok iyi biliyor. Esed rejiminin suç gerçeğini de biliyor. Yüzlerce olmasa da harekete bağlı onlarca unsuru ve lider kadrosu işkence altında öldürüldü ve ortadan kayboldu, daha da önemlisi devrimin mezhapçı ve milliyetçi boyutunun ön plana çıkmasına tepki olan Filistinlilerin direnişçi sloganları ve öğrencilerin pankartları karşısında rejimin çirkin yüzünü gördü Hamas.

Esed rejimi yüzlerin açığa çıkması sonrası Hamas'a ihtiyaç duymuyor ve hatta İran ve Hizbullah'ın baskısına rağmen Hamas'la ilişkiye sıcak bakmıyor. Artık Hamas da Filistin destekçisi sıfatıyla Esed rejimine hiçbir ayrıcalık vermeyecek.

İsrail'e tarafsız bir şekilde muamele eden, İranlılardan İsrail karşıtı faaliyetlerini hafifletmelerini isteyen rejim, devrim tehlikesinin gerilemesi ve kendisini onaylamaması sonrası Hamas'la ilişkisinin kendisine hiç faydası olmayacağını biliyor.

Ayrıca rejim İsrail'i tehdit edecek Filistin kartının varlığıyla ilgilenmiyor artık. Rejim Hizbullah'ın ve kendisine direnişçi denenenlerin İsrail'i istediği zaman Suriye'yi vurmaktan alıkoymadığını,

Hamas'ın da İsrail'le olası çatışmada kendi özel hesapları olduğunu ve Esed rejiminin İsrail'den intikamını almasının bu hesaplar içinde yer almadığını görüyor.

Gerçekten de Suriye Filistin'den, davasından ve halkından tamamen ayrıldı. İsrail Suriye'yi Filistinlilere desteği sebebiyle değil, İran'ın varlığı sebebiyle vuruyor. Hatta İsrail Esed'i bu varlığın kurbanı olarak görüyor. Esed'e kendisine dokunmayacağına ve Suriye'de yaptığı operasyonların hedefinin kendisi olmadığına dair güvenceler bildirmesi bunun kanıtı. Aslında Esed rejiminin ne Hamas'a ne de Filistin'e ihtiyacı var. Rejimin gözü Körfez'de. Para, ticari ve turistik ilişkiler ve meşru tanınma istiyor. Hamas'la ilişki kendisine faydadan çok zarar getiriyor.

Hamas hareketi rejimden hiçbir fayda sağlayamayacak. Esed rejimiyle yeniden ilişkilerin kurulmasının İran'ın talebine bir cevap olduğu açık. Hamas, Gazze'deki bazı kadrolarının silah teknolojisi üretimi konusunda, geçmişte Suriye'den istifade ettiğini varsaysak bile bugün bu deneyimi tekrarlama gücüne sahip değil. Çünkü rejim Hamas'a olan güvenini kaybetti ve bir daha planlarına alınması zor. Diğer yandan İran mevzilerinin tamamı İsrail'in hedefinde.

Hamas Suriye'deki desteğinin yıkıldığını, yeniden inşasının zor olduğunu, artık Esed rejiminin ve organlarının Hamas'ın Suriye'deki Filistinliler arasında faaliyette bulunmasına izin vermeyeceğinin farkında. Zaten Yarmuk kampının yıkılması sonrası belirli bölgelerde temerküz etmiş Filistin varlığının devamına izin verilmeyecektir. Ayrıca Suriye Filistinlilerinin büyük kısmı Suriye'den ayrıldı veya kamplardan uzak bölgelerde mülteci ko-

numunda. Yani devrim öncesinde olduğu gibi Suriye'de Filistinli bir çevre kalmadı.

İran'ın Hamas'la ilişkiler kurulmasında çıkarı olsa da mezhepçi bir yapıya sahip rejiminin güçlü eklemelerini elinde tutan Esed Hamas'la ilişki kurmak için en küçük bir bir hazırlık dahi yapmamaktadır. Hamas'a güvenmiyor ve kendisiyle anlaşılması imkânsız düşman projenin bir parçası olarak bakmayı sürdürecektir. Bu yüzden Esed medyasının çoğunluğu ve hatta Esed'in kendisi Hamas'ı ihanetle nitelemektedir. Esed aynı nitelemeyi Suriyeli sivil ve asker tüm muhalifleri için kullanıyor.

Hamas, Suriye rejiminin İsrail'le normalleşmemesinin sebebinin, Filistin direnişine ve Filistin davasına olan desteğini çekmesi olmadığını, esas itibarıyla rejimin İsrail'in şartlarını, özellikle de Golan'dan tamamen çekilmeme şartını kabul et

mesi olduğunu biliyor. Şöyle ki İsrail hiçbir menfaatin, hele hele zayıflamış bir rejim lehine böylesine ödünler vermeye sevk edemeyeceğini düşünüyor. Bu, İsrail'in devrimden önceki tutumuydu ve Golan'ı Sina'dan daha önemli görmektedir.

Esed rejiminin Hamas hareketiyle ilişkisi devri kapandı. Zira bu ilişki tüm kartlarını yakan rejime tahrip edilmiş etkinliğinin bir parçasını dahi geri veremeyecektir. Hamas ayrıca Esed rejiminin İran'ın kuklasından ibaret olduğunu ve Tahran'ın kendi şartlarını dayattığını da biliyor.

(El-Arabi el-Cedid, Suriyeli yazar, 17 Eylül 2022)

MÜNİH, 11 EYLÜL VE KUDÜS'ÜN YOLU

Semir ATALLAH

Arap dünyası normal şartlarda olsaydı bugün bilge isimleri, 50 yıl sonra Eylül 1972'deki Münih katliamının ve 21 yıl sonra New York'taki 11 Eylül 2001'deki saldırıların etkileri üzerinde kafa yoruyor olurdu. Bu iki randevu yer küreyi sersemletti, bedenlere korku saldı, Filistin sorunu etrafında unutulmaz bir gürültü kopardı, Arap devrimci grupları ile Japonya, İtalya ve Almanya'daki uluslararası gizli gruplar arasındaki etkileyici iş birliğini ortaya çıkardı. İki olay dünya ekranlarını ve gazetelerini işgal etti. Venezüelalı Carlos'un adının geçtiği yerde panik oluşturdu. "Kara Eylül" adı Orta Çağ'daki "kara el"i andıran bir kelimeye dönüştü.

Peki niçin? Hiçbir şey için. Kutsal bir davanın adını "Kızıl Tugaylar" ve Baader-Meinhof (Kızıl Ordu Fraksiyonu) ve Japon Şiddetinin Ergenleri gibi kan delisi manyaklarla ilişkilendirmek için. Usame bin Ladin New York'ta verdiği kayıplara sevindi. Oysaki kayıpların toplamı borsadaki bir günlük zarara denk değil. Sonra döndü ve sinema filmleri gibi öldürüldü. Carlos Ömer el-Beşir'in selamıyla Paris cezaevindeydi. Sonrasında Eymen ez-Zevahiri âdet olduğu üzere yoldaşlarından birinin işaretiyle Afgan balkonunda öldürüldü.

Peki niçin? Arap şiddet çağı ne elde etti? 11 Eylül ne yaptı? ABD'de ne elde etti? Edward Said adında biri neyi cevaplıyordu? George Habeş neyi gerçekleştirdi? Yaser Arafat bu uzun yürüyüşte ne elde etti? Münih katliamı Filistin davasını ne kadar geciktirdi ve Filistinlilere nasıl bir görüntü verdi? Sadece felaket ve trajedilere götürdü.

5 ve 11 Eylül iki kanlı tarihtir. Kudüs'ün Münih Olimpiyatları'nda ve New York İkiz Kulelerindeki intikamı, sinema filmlerinin etkisini aşmayan önceden ilan edilmiş bir kayıptır. Bu iki tarih Arapların İsrail'le savaş iddiasıyla birbirlerine karşı girdikleri savaşlar gibidir. Ölüm kalım savaşında millî "ergenliğin" devam eden trajedisi. Her zaman savunma gerekçesiyle Filistin'in bir parçasını rehin alan Hamas var. Daima Kudüs'ü, Tahran'dan Kaliforniya veya Sibiry'a'dan kurtarmak isteyen birileri var. Yenilgilerimiz içeride ve Kudüs'e giden yolda İran kendi hesaplarına göre dört Arap başkentini işgal ediyor. İsmail Heniyye Lübnan kamplarını tehdit ediyor. Allah rahmet eylesin (Yaser Arafat'ın yol arkadaşı) Salah Halef (Ebu İyad) Kudüs'ün yolunun (Lübnan'ın liman kenti) Cünye'den geçtiğinde ısrarcıydı.

(Eş-Şarku'l-Evsat, 15 Eylül 2022)

DAHA GÜÇLÜ YENİ “ARAP BAHARI” YOLDA

Muhammed KERİŞAN

Le Monde Diplomatic son sayısında Harvard Üniversitesi'nde ortak araştırmacı ve bu yıl Londra'da yayımlanan Tunus ve Mısır'daki demokratik deneyimler arasında karşılaştırmalı çalışmayı içeren kitabın yazarı Mevlayı Hişam Alevi imzasıyla “Arap Karşı Devrimlerinin Kırılğan Zaferi” başlıklı iki tam sayfa seçkin bir analitik çalışma yayımladı.

Bu çalışmada araştırmacı, Tunus Cumhurbaşkanı Kays Said'in bir yıldan fazla süredir yaptıklarının, Mağrip ve Maşrik bölgelerinde 2011'de açılan demokrasi parantezinin kapatılması gibi görüldüğünü ancak bu parantezin Arap despot rejimlerinin net bir düşünceye ve yaşayabilir ekonomik projelerine ihtiyaç duyması sebebiyle nihai olarak kapanmayacağını düşünüyor. Ona göre bu durum er ya da geç, kapsamlı halk protestolarıyla yüzleştirebilir bu rejimleri.

Yazar makalesine/çalışmasına 2011'deki halk ayaklanmalarından 10 yıl sonra Arap toplumlarının, karşı devrimin devam eden dalgalarından sonra tükenmişlik ve kayıtsızlık hâlinde geçtiğini onaylayarak başlıyor. Bir yandan sıradan insanlar kendilerini cezbedecek bir düşünce bulamadılar, diğer yandan siyasi seçkinler o kadar aşındılar ki kitleleri kendilerini müreffeh bir geleceğin beklediğine ve çıkarlarıyla ilgilendiklerine ikna etme çabası içinde değiller artık.

Burada iki eğilim halkın siyasetten uzaklaştırılması konusunda hemfikir ve halkın bir kısmı kurtuluşu göç etmekte gördü. Geriye kalan ise gelecek yıllarda hareketsiz kalmayacak. Çünkü ekonomik ve sosyal krizlerin derinliği halk öfkesinin yeni bir dalgasını besleyecek. Alevi'nin düşündüğü üzere bu gelecek devrimler İslâmî olmayacak, internet ağına veya Batılı hükümet dışı örgütlerin

literatürüne dayanmayacak, yarının direnişçileri hâlen despot rejimlere bağlı orta sınıflarla ittifaklar kurma arayışına girecek.

Makale Arap ülkelerinde hâli hâzırdaki siyasi durgunluğun bir dizi etkene dayandığı görüşünde. Başta da demokrasinin getirdiği acı hayal kırıklığı geliyor. Tunus burada en sembolik örnektir. Tunus 2011'de “Arap Baharının” öncüsüydü ve takip eden aksaklıklar ve gerilemeler karşısında uzun süre direndi. Kays Said'in 25 Temmuz 2021'de yaptığı anayasa darbesi başarılı olduysa bu durum yazarın düşündüğü üzere sadece devrim sonrası ortaya çıkan, 2014 anayasasının temelini attığı ve şartıcı şekilde kırılğan görülen kurumlardan kaynaklanmıyor, aynı zamanda halk yayılan yolsuzluktan ve siyasi oyunlardan bıktı. Bu yüzden Said'in “Sezar despotizmi” direnişçilerin demokrasiye yönelik hayal kırıklığından yararlandı. Araştırmacıya göre bu durum çoğulculuk ve entegrasyona dayalı siyasi sistemin keskin bir düşüşüne maruz kalacağını gösteriyor.

Mevlayı Hişam Alevi makalesinde bu durgunluğun arkasında duran bir dizi temel sebep sıralıyor. Birincisi Batı'daki son siyasi gelişmelerin demokrasiye olan hayal kırıklığına katkısı. ABD ve Avrupa'da birçok uygulama yaşanınca Batı'nın konumu bir model olarak geriledi. Burada ABD Başkanı Donald Trump, Macaristan Devlet Başkanı Viktor Orban veya Fransa'da sarı yekeklilerin gösterilerinin karşılaştığı baskıya işaret etmek yeterli olacaktır.

İkinci sebep ise siyasal İslâm'ın başarısızlığı. Zira 10 yıl önce bir dizi seçimi kazanan İslâmî hareketler güvenilir bir alternatif oluşturamadılar. Gerek Tunus Nahda Hareketi olsun gerekse de Mısır'da Müslü-

man Kardeşler veya Fas'ta Adalet ve Kalkınma Partisi olsun hepsi de -Arap ülkeleri nüfusunun üçte ikisini yaşları otuz yaşın altındakilerinin oluşturduğu- gençlerle bağlantılarını kaybetmiş görünüyorlar. Bunun yanı sıra İslâmcıların ekonomik projesi sosyal adaletin gereklerinden uzak liberal modele daha yakın görünüyor. Ayrıca bu partiler özelleştireti yapmaktan kaçınarak ve “derin devletin” kendilerine yönelik manevralarına işaret etmeyi yeğleyerek iktidardaki başarısızlıklarını gerekçelendirmek için çokça mazeretler aradılar.

Üçüncü sebebi ise internet ve sosyal paylaşım siteleri, değişim isteyen ve iktidarın denetiminden uzakta bir atmosfer arayan gençlerin elinde bir alan bırakmadı. Çünkü iktidar bu alana ulaşımın önünü kesmekle kalmıyor, kendi varlığıyla bu alanı boğuyor, faaliyetlerini takip ediyor, daraltıyor, gençlerin pozisyonlarına nüfuz ediyor ve kafalarını karıştırmak için her daim çabalıyor.

Siyasi hoşnutsuzluk ve durgunluğun arkasındaki dördüncü sebep ise Arap sivil toplumunun daha kırılğan ve nüfuz edilmeye daha elverişli hâle gelmesidir. Şöyle ki yazara göre rejimlerin çoğunluğu sendikaların ve meslek cemiyetlerinin sesini kesti ve hatta hükümete ait olmayan örgütler daha derin değişimlere karşın kısa vadeli hedefleri kollama tuzağına düştü. Beşinci ve son sebep, çoğu Arap devletinin, tıpkı Lübnan, Irak, Libya, Yemen ve Suriye'de yaşandığı üzere kendi yetkilerinden bir kısmını sahada savaşan milislere vermesi.

Yazar karşı devrimin, korku ve zorlama yoluyla despotluğun dönüştürülmesi dışında bir şeye sahip olmadığını, geleceğini düşündüğü Arap Baharı'nın yeni dalgasının öncekinden çok daha güçlü olacağını ve şu an siyasi uykuda gibi görülen ülkelerin kendilerini Arap Baharı yolunda bulacaklarını vurguluyor.

(El-Kudsü'l-Arabi, القدس
Tunuslu gazeteci ve yazar,
14 Eylül 2022)

TAHRAN'DA NE YAŞANACAK?

Abdurrahman ER-REŞİD

Neredeyse tüm İran şehirlerini saran protestolar ülkenin 40 yıldır gördüklerinin en tehlikelisi olduğunu gösteriyor. Böyle olmasına rağmen protestoların Şah'ın düşüşüne yol açan 1979 protestolarının aksine rejimi yıkmaya uzak ihtimal. Zira mevcut rejim daha sert ancak düşmesine bile ayakta yıpranıyor. Protestoların dönüşü, devletin sıkıntıda olduğunu ve kendisine yönelik halk gösterilerinin kronik hâl aldığını doğruluyor. Yirmi yıl zarfında yüzlerinin değişmesine rağmen -Hatemi, Ahmedinejad, Ruhani ve Reisi- hükûmete karşı halkın sokağa çıkmadığı bir yıl geçmedi.

Gerçek sebep İran yönetiminin, rejimin bekasını tehdit eden genç toplumda değişen realiteyle ilişki kurmakta aciz kalmasında saklı. Doğal olarak ideolojik rejimlerin söylemlerinden ve yöntemlerinden geri adım atması kolay değil. Rusya'da Komünist Parti, 1991'de uçurumun eşiğine geldiği zaman devrimi kendi içinde benimsedi. Çin yönetiminde esnek yeni metodu tedrici olarak kabul etti. Şöyle ki Komünist Parti'yi tuttu ve komünist uygulamaları bıraktı. Hatta kıyafetler dahi ortak. Bisikletler ana ulaşım aracıydı ve hükûmetin vazileri insanların günlerinin yarısını materyalizm ve kapitalizme karşı komünizmin faziletleriyle dolduruyordu. Tüm dünya değişti ve değişmeyen iki ülke kaldı: İran ve Kuzey Kore.

Tahrان değişmek yerine sorumluluktan kaçarak insanlara yapılanlara ilişkin açıklamasında kompo hikâyesini gündeme getirdi, ABD, komşular ve medyayı suçlarken sorun içeridedir ve

Tahrان hastalığının ve çözümünün içeride olduğunu itiraf etmedikçe zamanla büyüyecektir. Tahrان'ın suçladığı medya sadece bir yansımadır. Ülkede tek bir gösterinin ortaya çıkmasına sebep olmaması rakip medyaya karşı elinde bir dizi Arapça medya yayın organlarının olması bunun kanıtıdır.

Bu durum İran'ın çalkantılı bölgede camdan bir evde yaşayabileceği anlamına gelmez. Eskiler "Rüzgâr eken fırtına biçer!" der. İran'ı saran kaos Hamaney rejiminin bölgede ektiği kaos sebebiyledir.

Din adamlarının iktidara gelmesinden itibaren 70 milyon insanın hayatının her ayrıntısını yönetmekte ısrarcılar. Yeni ayaklanmayı ateşleyen gelişme Dinî İrşad Polislerinin "başörtüsünün yeterli olmaması" darp ettiği Kürt kızın öldürülmesiydi. Bu olay zaten bunalmış olan İranlıların öfkelerini harekete geçiren kıvılcım oldu. Protestoları ise onurlu bir yaşam temin etmekte başarısız olan ve kendilerini ezmeyi bırakmayan rejime yöneliktir.

Görüntülere yansıyan çatışmalar-daki somut gelişme bazı göstericilerin güvenlik güçlerine karşı durması ve saldırmasıydı. Karşı gelişme ise rejimin bu kez sosyal iletişim araçlarını ve internet ağlarını kapatarak İran halkını tecrit etmeye başvurması. Rejimin, göstericileri DEAŞ ve ajanlar olarak suçlamak dışında sokakları sakinleştirmek için önemli bir şeyler yapması uzak ihtimal!

Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi başta kitleleri memnun etmek için din polislerinin yaptığı

talı olduğunu, soruşturma açılacağını ve öldürülen genç kızın ailesinin sanki kızlarından biriymiş gibi acısını paylaştığını ifade ederek seslendi. Rejim soruşturma açarak ve suç bulaşanları cezalandırarak bu insanları sakinleştirebilirdi. Ama rejimin krizi varoluşsal, sadece hayati veya bireysel ihlaller ve uygulamalar değil. Teokratik sistem artık kabul görmüyor ve etkili değil. Dinî rehberi ve din adamlarını kutsama dönemi sona erdi ve bu isimler göstericilerin nazarında yolsuzluk ve tahakkümün sembolü oldular. İran bugün kendi vatandaşlarını besleyemeyen ama askerî başarılarıyla gurur duyan fakir bir ülke.

Hâli hazırdaki protestolar 2009 yılında rejimlerine isyan eden din adamlarının başını çektiği üniversite gösterileriyle ve başkentteki sokak protestolarıyla bağlantılı bir seridir. Sonrasında 2017 yılında protestolar geçim sıkıntısı sebebiyle şiddetli şekilde patlak verdi. 2019'da tekrarlandı, kırsalda ve uzak bölgelerde aylarca sürdü. Şimdiki gösteriler Kürdistan bölgesinde patlak verdi ve Tahrان'a ulaştı. Gösteriler rejimin yakasına yapışmayı sürdürecektir ve sonunda bugün vermeyi reddettiği tavizleri vermeye zorlayacak.

(Eş-Şarku'l-Evsat, الشرق الأوسط
26 Eylül 2022)

DEVİRİMLERİN FİLİSTİN DAVASINA ZARAR VERDİĞİ YANILGISI

Ali SAFAR

Direnış eksenini mensubu bazı politikacılar, Filistin davasına ilginin azalmasının sorumluluğunu Arap Baharı devrimlerine yükleme eğilimindedir. İnsan, entelektüellerin ve başka grupların da dillendirdiği bu eğilim kapsamında farklı gerekçeler dinliyor ve okuyor. Bu gerekçelerin sahipleri çok şeyler yazdılar. Güya olayların patlak verdiği ülkelerdeki kitlesel ayaklanmaların neden olduğu sorunlar, bu ayaklanmaların enerjilerini tamamen iç konulara yönlendirmiş ve dış dosyaları geride bırakmış! Bu kimselerden bazıları devrimlerin toplumlar da açtığı çatlakların ağırlığının -Arap oluşumlarını zayıflatan ve merkezî sorun aleyhine olacak kadar kurtuluş yollarını aramaya sevk eden mikropların sızdığı açık yaralar gibi-, şartları istikrar-sızlaştırdığını ifade ediyorlar.

Sonuçta bu kimseler tutuşmuş devrimlerden en fazla kaybedenin, öncelikler listesinde arka sıralara gerileyen kendi sorunları olduğunu düşünüyor. Onlara göre Filistin'in tekrar ön plana çıkması için şartların sakinleşmesi ve Arap rejimlerinin konumunu ve politikalarını zayıflatabilecek hiçbir karışıklığın kalmaması gerekiyor. Tabi burada Arap liderlerinin samimi niyetlerinin (!) canı gönülden Filistinli mültecilerin trajedisine çevrildiği ve onların sıkıntularına merhem olacak çözümlere dokunacağı yönünde bir varsayım ile hareket ediliyor.

Bu kimseler ve peşlerinden gidenler, sadece bölge halklarının

gerçekliğiyle ve bu halkların kendilerini yöneten rejimlerle tarihî ilişkileriyle değil, daha ziyade kendi trajedilerinin gerçekliğiyle korkunç bir kopukluk içinde yaşıyorlar. Zira bölge tarihiyle içten gelen bir hissiyata sahip değiller. Bu hissiyat çocuklukla birlikte doğmuş ve kana sirayet etmiş olup kendilerine Filistin davasının ve halkının tarihî taleplerinin gerilemesine yol açan en önemli etkenin Arap yöneticilerin kötü muamelesi ve bakış açısı olduğunu ifade etmektedir. Bu kötü muamele ve bakış açısı dünya etrafındaki tüm dosyalara hükmeden uluslararası güçlerle ilişkilerin bir parçasıdır.

Kişinin bu aksiyonlar hakkında konuşması ve açıklama yapmayı sürdürmesi mümkün değil. Bunun yerine bu kimseleri Arap iç meseleleri arasındaki tartışmalı ilişkinin -özellikle de bölge ülkeleri ve Filistin'le ilgili- daha net olduğunu anlamaları için yakın tarih kitaplarını okumaya davet etmeniz gerekmektedir. Buna göre açılımcı zihinlere sahip olmaları hâlinde, bir soruna ilginin azalmasının öncelikle trajedinin sınırları dışındakilerle değil, aksine bu soruna ziyadesiyle boğulmuş olanlarla yani Filistinlilerin kendileriyle ilgili olduğunu görecektir. Yaşadıkları gerçeklikle, özellikle de iki temel güç Fetih ve Hamas'ın çekişmeleriyle ilgilidir. Buna ilaveten bu iki güçten her biri kontrol ve etki alanlarında kötüleşen bir gerçekliğe ve yozlaşmış bir çevreye kendilerini adanmıştır. Bu da ülkelerine hük-

meden ve Filistin şartları için uygun olmayan Arap rejimleri gerçeğinin bir tekrarıdır. Filistin'in durumu bu rejimlerin oluşumuna benzemektedir. Yani iktidardaki siyasi, ekonomik ve güvenlik elitleri toplum kesimleriyle mücadelede kendi varlıklarını ve sürekliliklerini güçlendirmek için dış güçlerden yardım istemektedirler. Toplum kesimleri açısından emin olan şu ki tasallut ve tahakkümün varlığı, haklar için mücadele edilmesinin önündeki en büyük engeldir.

Filistin sahnesi ile Arap muadili arasındaki bu karşılaştırma düşünüldüğünde Filistinlilerin kendi karmaşık gerçeklerine karşı bir dizi direniş noktalarına bakmaları mümkün. İşgale karşı direnişleri ile "emri vaki" otoritelerine karşı direnişleri iç içe geçmiştir. Bu iki otoriteden her biri -Fetih ve Hamas- kendi kitlelerine gitmeksizin bir emri vaki ile birlikte yaşamaktalar. Baskı, gözdağı ve aç bırakma sebebiyle kitlelerin yokluğu ve zorunlu sessizliği içinde her proje yozlaşmaktadır. Buna karşın bir şeyler yapma, değiştirme ve belirli bir grup veya yolsuzluk mafyalarının çıkarlarını temsil eden bir yönetimden kurtulma kapasitesi bağlamında benimsenen her proje vücut bulmaktadır.

Şikâyet sahiplerinin Arap Baharı'na karşı kötü düşüncelerinin temeline dönecek olursak, Filistin halkını destekleyen yerli iradeyi sarsan virüslerin açtığı yaraların iyileşmemesinin sebebi Arap Baharı değildir. Bu yaralar Arap Baharı'nın ortaya çıktığı tarihten çok eskidir ancak bu korkunç öfke patlaması sadece kendi kronik doğasını ortaya koydu ve yaranın sahiplerinin şifalı ilaçları elde etmesi ile -Filistinlileri koruduklarını iddia edenlerin anlaşmazlıkları ve ikiyüzlülikle-

ri sebebiyle- ümitsiz çözümlerle mücadele etme kapasitesini birbirine bağladı.

Bu kimseler, Suriyelilerin Esed rejimine yönelik devrimlerinin, Suriye rejiminin kendi davalarına desteğini zayıflattığını düşünüyorlar. Şayet 'direniş' rejimi (Esed rejimi) 15 Mart 2011 tarihinden önce Filistin'e maddi ve manevi destek sunmuş olsaydı bu görüş doğru görülebilirdi ancak zihinlerin baskın propagandanın etkisinden kurtulması görüldüğü üzere maliyetli bir çaba gerektirmektedir. Zira Esedçiler ile Filistin meselesi arasında ilişkinin şekli ortada. Bu ilişki, Suriyelilerden veya Filistinlilerden gelecek herhangi bir muhalif hareketi bastırmak için kullanılmaktadır. Bu kişilere hapsilere atılmakla başlayıp katliamlarla son bulmayan korkunç bir sertlikle muamele edilmektedir. Bu da kendilerini, Filistin gibi merkezi bir sorunu desteklemeleriyle ilgili tarihi söylemde köklü değişikliğe götürmektedir.

Sonuç olarak tüm günahları yüklenebilecek bir günah keçisi aramaktalar. Mağdur Arap devrimlerinden başka bir şey bulamıyorlar ve bu devrimleri bir komplo olarak kendi mazlumiyetleri bağlamına koyuyorlar, devrimci halkları bu komplonun ortağı hâline getiriyorlar, bu devrimlerin hedeflerinin Filistin halkının meşru talepleriyle çeliştiğinden de eminler. Bu durum hem kendi halklarını hem de Filistinlileri kırıp geçen Esed ve diğerlerinin kucağına bir kez daha atlamayı meşrulaştırıyor. Güya tehlike İsrail oluşumundan değil, herhangi bir taraftan önce halklardan geliyormuş!

(El-Arabi el-Cedid,
Suriyeli yazar, 20 Eylül 2022)

GANNUŞİ'NİN HEDEF ALINMASI TUNUS'U İLK KAREYE GÖTÜRDÜ

Said ŞİHABİ

Raşid el-Gannuşî, bu yakışık-sız eziyete maruz kalmak için ne yaptı? Cumhurbaşkanı'nın anayasa, parlamento ve diğer anayasal kurumlara karşı yaptığı darbeye karşı Batı'nın bu ölüm sessizliği niçin? Birçok Arap ülkesini kaplayan ve o vakitler "Arap Baharı"nu tutuşturan devrim kıvılcımının başladığı ülkede bu yaşananların gerekçesi nedir? Bu kıvılcım birçokları için ve özellikle de Ortadoğu'da demokratik dönüşüm ilkesini -ikiyüzlülü politik söylemlerle- hiçe sayan Batılılar için sürprizdi.

Tunus devriminin ivmesi o kadar güçlüydü ki eski Cumhurbaşkanı Bin Ali kendini koruyamadı. Devrimi sonlandırmak ve rejimin düşüşünü engellemek için Bin Ali'nin devrilmesi kararı alındı. Aynı senaryo birkaç hafta sonra Mısır'da tekrarlandı. Devrimin değişimci projesi bitirildi, Hüsnü Mübarek'in başkanlığı kurban edildi ve rejim muhafaza edildi. O vakit Arap dünyasının şartlarını ele geçirmek, gerçekçi demokratik dönüşüme yol açacak temel değişimin yaşanmasını engellemek ve işgalci oluşumla normalleşmeyi gündeme taşımak için çalışan karşı devrim güçlerinin ittifakı oluşturuldu. Adeta bu bölgeye sonsuza kadar despotluk altında kalma cezası verildi ve

halkları özgürlükten tatma, kendi ülkelerinin idaresine katılma ve egemen olma hakkından mahrum edildi. Batılılar sonraki 10 yıl içinde Tunus'un, demokratik dönüşümün "başarılı tecrübesi" olduğunu pohpohladılar. Amaç ise Tunus halkını ve dünyayı bu ülkede yaşananların gerçekten demokratik bir dönüşüm olduğu konusunda yanıltmaktı. Ancak şu an yaşananlar karşısında derin bir sessizlik var ve Arap-İslâmî uyanışın son öncülerini devirmek için Batı desteğinin olduğu sır değil.

Bu iftira sadece dünyayı aldatmadı, devrimin sembol isimleri, aktivistleri ve despotluğun gölgesinde aynı şartları tatmış muhalif partiler bu boş açıklamalarla avundular ve önceki rejimin asla düşmediğini ve yabancının himayesinde kaldığını bilmelerine rağmen siyasi çalışmalar yürütebileceklerine, çoğulculuk ve iktidar değişimi iddiaları kapsamında iktidarın en yüksek mertebelerine kadar gelebileceklerine inandılar. Önceki rejimin kutuplarından biri olan Muhammed Said Sibsî'nin cumhurbaşkanlığını kabul ettiler. Sonrasında cumhurbaşkanlığına bağımsız ve önceki rejimle ilişkisi olmayan bir isim olarak sunulan Kays Said geldi. İslâmcıların yeni durumla özdeş-

leşmeleri önceki rejimin sürmesini kabul etmekle sınırlı kalmadı. İdeolojik ve siyasi ödünlerinin kendilerine karşı devrim güçleri karşısında bir dokunulmazlık vereceğini düşündüler. Çok geçmeden bu karşı devrim ittifakı kendi politikalarına karşı çıkan başı kesmek için kılıcını keskinleştirdi. Nahda hareketi bazen İslâmî söylemlerini bırakarak, bazen liberalizm yönünü vurgulayarak ve bazen de diğer İslâmî deneyimlerden uzak durma girişiyle bir ölçüde zekice hareket etti. Bunu yaparken de bu tutumunun karşı devrim güçlerinin taşkınlıklarını hafifleteceğini düşündü. Bu politikalarına rağmen hareket, kendisi, kimliği ve siyasi tarihi hakkındaki izlenimi, tarihsel olarak Müslüman Kardeşler teşkilatı kimliğini, cemaatin dağılımadan önce uluslararası örgüt kapsamı içinde yer aldığı düşüncesini ortadan kaldıramadı. Hareket bu politikalarını halk tabanını zayıflatacağı ve bir gün dahi özgürlükler ve hukukun üstünlüğü seviyesine çıkmayan siyasi rejimin alternatifi olarak ön plana çıkma şansını azalttığı gerçeğini gözden kaçırdı.

Nahda liderleri, referanslarının açıklığına ve çokluğuna rağmen bir başka gerçeği de gözden kaçırdılar. Bu gerçek, karşı devrim güçlerinin herhangi bir hareketin özellikle de İslâmcıya-tarihi kimliğine daha fazla yoğunlaşmalarıdır. Bu onlara göre birçok özelliği olan bir suçtur: Birincisi kendisiyle yaşanmasının imkânsızlığı anlamında cezası idam olan bir suçtur ve ilkeleri ne kadar farklı olursa olsun her İslâmî harekete kucak açılması imkânsızdır. İkincisi Siyasal İslâm kimliği hiçbir başka suçun dengelemeyeceği bir suçtur ve bu suçu işleyen affedilemez, liderlik konumuna gelmesi bir yana vatandaşı olması dahi doğru değildir. Üçüncüsü zaman aşımıyla düşmeyecek bir suçtur. Siyasal İslâm projesiyle bir gün dahi ir-

tibatı olan kişi her daim reddedilecektir ve hakkında en ağır hükümler uygulanacaktır.

Gannuşi'nin maruz kaldığı zulüm gözlemcilerce bekleniyordu. Bu gözlemciler Gannuşi'nin Tunus'ta ve keza Mısır'da karşı devrim güçlerinin tasarladığı "değişime" katılmakta acele etmesini eleştiriyordu. "Yarım devrimi" kabulü sebebiyle Nahda ağır bir darbe aldı, siyasi olarak ve halk bazında marjinalleştirildi. Ayrıca düşmanları halk desteğini azaltmak için mihenk taşı kimliğine zarar vermeye çalışmaktadır. Geçen hafta Af Örgütü Tunus raporunda şöyle yazdı: "Tunus'ta insan haklarının durumu Kays Said'in iktidarı ele geçirmesinden bir yıl sonra geçmiştekinden daha fazla kırılğan. Kurumsal güvenceler neredeyse tamamen dağıldı. Yargı, bağımsızlığını korumak için gerekli güvenceleri kaybetti. Askerî mahkemeler, baskıcı yasalar sebebiyle cumhurbaşkanını eleştirenleri daha fazla hedef alırken ifade özgürlüğü hakkı, yargı kovuşturmasıyla kısıtlandı. En az 29 önemli muhalif zayıf suçlularla kovuşturuldu." Raporda ayrıca şu ifadeler yer aldı: "Bugün şartlar despot bir rejime dönüş için olgunlaşmış durumda. İfade özgürlüğü baskıya maruz kalıyor ve örgütlenme veya örgüte katılma özgürlüğü tehdit altında. Hâl böyleyken adil yargılanma hakkı çiğneniyor. Kötü muamelelere karşı siper olarak görülen kurumlar ya zayıf ya da dağıtılmış durumda."

Gannuşi'nin, Sisi'nin 2013'te yaptığı askerî darbe sonrası Mısır İhvanı'nın performansını eleştirdiğine ve onları aşırılıkla suçladığına işaret etmek gerekir. Türkiye'de 2018'de yapılan İhvan Konferansı'ndan alenen çekilerek bu tavrının, Nahda hareketini Mısır İhvanı'nın yaşadığı akıbetten koruyacağını düşündü. Belki de Sisi ile Said arasında öзде bir farklılık görüyordu. Ancak

Said'in siyasal İslâm'a karşı koyma kararı sürüyor ve gayet ciddi. Karşı devrim güçlerinin ittifakı, dinden uzakta kendi düşüncesini yeniden inşa eden hareketin genç nesillerdeki kökünü kurutmaya çalışıyor. Nahda doğal hakkını kullandı ve özellikle de ideolojik eğilimlerini dondurmakla birlikte alışılmış politikaların dışına çıkmadı. Belki hareketin bazı liderleri bu eğilimin karşı devrim güçlerini, kendilerini hedef almaktan caydıracak bir etken olacağını düşündü ancak bu eğilim kendilerini zayıflattı. Özellikle de hareketin geniş genç kesimi bu eğilime karşı çıkıyorken...

Nahda'nın, gelecek dönemde 40 yıl önceki Burgiba rejiminin başta Gannuşi olmak üzere liderlerini yargıladığı zamanlardakinden daha zor şartlarla karşılaşacağı uzak ihtimal değil. O vakit rejim kendilerini Humeyniciler ve İran uşakları olmakla suçluyordu. Zira İslâmî hareketlere yönelik baskın suçlamalar bunlardı. O dönemde yargılamalar hareketin liderlerinin hapse atılmasıyla sonuçlanmıştı. Hapisten çıkmaları sonrası Gannuşi 1989'da Tunus'tan ayrılmak ve İngiltere'ye sığınmak zorunda kaldı. Ülkeye de ancak 2011'deki devrim sonrası dönebildi.

Belki de ümmetin düşmanlarının boğmaya çalıştığı Nahda'nın köklerine döneceği ve Arap halklarını hayal kırıklığına uğratan "Batı demokrasisine" güvenmediğini ilan edeceği açık tutum alma zamanı geldi. Bununla birlikte Gannuşi'nin ve hareketinin hedef alınması, İsrail işgalini korumak ve İslâmî uyanışın engellediği İsrail'le normalleşmeyi gündeme taşımayı hedefleyen karşı devrim güçlerinin kurduğu şer ittifakının uzun kara listesine eklenen bir başka suçtur.

(El-Kudsü'l-Arabi, Bahreynli yazar, 25 Temmuz 2022)

ZEVAHİRİ SONRASI EL-KAİDE ÖRGÜTÜ

Hasan Ebu HENİYYE

El-Kaide örgütü lideri Eymen ez-Zevahiri suikastının ABD'nin "terörle" savaşı bağlamında bir başarısı sayılması tartışmasız. Bu savaş Amerikan hegemonyasını ve üstünlüğünü sürdürmek için tasarlanmış bir savaştır ancak sürdürülemez geçici sembolik taktiksel bir başarıdır. Zevahiri zaten 71 yaşını aşmış hastalıktan ve halsizlikten mustarıptı. Ayrıca el-Kaide örgütü 11 Eylül sonrası dönemde merkezi örgütten âdemi merkezîyetçi bir hâle geçmişti ve kapsamlı cihatçı ağ birçok bölgede yayılmıştı. Zevahiri'nin ölümünün örgütün bölgesel şubelerinin ve özellikle de Afrika'da yükselen ve etkin şubelerinin günlük operasyonların sürecini etkilemesi uzak ihtimal. Hatta Zevahiri'nin yokluğu örgütün ilkelerinin hatırlatılmasına ve örgüt içindeki ideolojik ve örgütsel anlaşmazlıklarını aşan temeller üzerine yapısının ve iskeletinin yeniden düzenlenmesine yol açabilir, ortak

düşmanlarla mücadelede DEAŞ ve Taliban benzeri küresel cihatçı oluşumlarıyla yeni bir iş birliği ve koordinasyon dönemine zemin hazırlayabilir.

ABD Başkanı Joe Biden 1 Ağustos 2022'de Zevahiri'nin öldürüldüğünü açıkladığı konuşmasında ülkesinin Zevahiri suikastı ile el-Kaide örgütüne güçlü bir darbe vurduğunu iddia etti, terörle mücadelede "ufuk ötesi" stratejisini savundu ve bunun sahada askerî güç bulundurmaksızın etkin bir strateji olduğunu vurguladı. Amerikan İstihbaratı 31 Temmuz 2022 tarihinde Zevahiri'yi Afganistan'ın başkenti Kabil'deki evinde insansız hava aracının gerçekleştirdiği iki Hellfire füzesi ile hedef alarak öldürmüştü.

Yalnız Zevahiri'nin öldürülmesi el-Kaide'ye ağır bir darbe sayılmaz. Zira Horasan'daki merkezî yönetim zaten bir zayıflık, gerileme ve gevşeklik hâli yaşıyor.

Zevahiri selefi Bin Ladin'in karizmasına, nüfuz, zekâ, örgütsel ve medya kapasitesine sahip değildi. Şöyle ki Zevahiri bölgesel şubeler üzerindeki kontrol ve tahakkümü kaybetti, konuşmaları uzundu, sıkıcıydı ve çekici değildi. Onun döneminde başta 2013'te Irak ve Suriye İslâm Devleti (DEAŞ) örgütü ve 2018'de Suriye'de Nusra Cephesi olmak üzere birçok şube onun yönetimine isyan etti.

Zevahiri'nin öldürülmesi el-Kaide için yeni dönemin başlamasına bir öncül teşkil edebilir. El-Kaide'nin yeni merkezî yönetimi Afganistan'daki merkezî faaliyetlerini yineleyebilir, canlandırabilir, merkezî dengesizliklerinden etkilenmeden, merkezî olmayan bir şekilde çalışan bölgesel tüm şubelerle ideolojik ve örgütsel bağlarını yenileyebilir.

Başkan Biden yönetimi Amerikan güçlerinin 20 yıl süren savaştan sonra Ağustos 2021'de Afganistan'dan çekilmesinden bu yana Afganistan içinde el-Kaide ve DEAŞ örgütü unsurlarını takip etmek ve hedef almak amacıyla İHA ve casus uçaklara dayanan "ufuk ötesi" stratejisini seçti. Biden terörle mücadelede ufuk ötesi stratejisini savundu ve Zevahiri'nin öldürülmesi başarısı sonrası bunun sahada hiç güç bulundurmaksızın etkili bir strateji olduğunu iddia etti.

Ancak uzmanların çoğunluğu bu stratejinin etkinliğinden şüphe duyuyor. Bu strateji, cihatçı hareketlerin öncü liderlerini hedefliyor ancak bunun örgütlerin yapısına ve sahadaki kapasitesine etki etmesi mümkün değil. Strateji birçok eksiklik ve zorluk içermektedir. Komşu ülkelerde üsler kurma yönündeki antlaşmalar olmaksızın Amerikan SİHA'ları Afganistan ve diğer ülkelerdeki ucrâ bölgelerde hedefleri gözetlemekte zorluklar yaşayacak ve sahadaki istihbarat ağı olmaksızın

Zevahiri döneminde el-Kaide örgütünün gerilemesine rağmen örgüt varlığını ve yapısını korudu. Örgütün Afganistan'daki merkezinde ve bazı şubelerindeki gücü gerilerken başka şubelerde canlandı. CIA'nin 2010 yılında örgütün en tehlikeli şubesi olarak sınıfladığı Yemen'deki Arap Yarımadasında Cihat el-Kaide örgütü geriledi, 2012 ile 2015 arasında geniş bölgeleri kontrolüne almış, yükseldiğine işaret eden nesnel şartlara rağmen Ebu Basil Nasır el- Vahişi ve Ebu Hureyye Kasım er-Rımi gibi tarihi liderlerini kaybetmişti. Bununla birlikte örgüt hâlâ varlığını muhafaza ediyor ve faaliyetlerine devam ediyor.

ufuk ötesi operasyonlar gerçekleştirmesi zor olacaktır.

Zevahiri'nin Kabil'de olması el-Kaide ile Taliban ve özellikle de Hakkani ağı arasındaki güçlü ilişkiye işaret ediyor. Washington Taliban hareketiyle Doha'da 29 Şubat 2020'de tarihî antlaşma imzaladığında antlaşmanın en önemli maddelerinden biri de Taliban'ın el-Kaide üyelerine, bireyelerine ve başka gruplara Afganistan topraklarını ABD ve müttefiklerinin güvenliğini tehdit etmek için kullanmasına izin vermemesiydi. Bu madde 11 Eylül saldırılarının üzerinden 20 yıl geçmesine rağmen Washington liderliğindeki teröre yönelik uluslararası kampanyanın, -stratejik başarıların olmadığı- taktiksel başarılar dışında bir şey elde edemediğine işaret ediyor. Zira ABD ve müttefikleri Taliban'ın küresel cihatla irtibatının koparılmasının imkânsız olduğunu biliyorlar ve Taliban kendisini küresel cihatçı kulüpte bir üye olarak görmüyor, aksine kendisini küresel cihadın lideri olarak sunuyor.

BM'nin geçen yılki bir raporu el-Kaide'nin hâlâ Afganistan'da 400 ile 600 civarında bir üyesinin olduğunu, dönemsel olarak Taliban hareketinin yanında savaştıkları, para toplama ve bomba üretimine katıldıkları değerlendirilmesinde bulunuyor. Ayrıca iki grup arasında evlilikler yoluyla örgütleri bir araya getiren sosyal bağlar

artıyor. Geçen Temmuz ayındaki BM raporu uluslararası bağlamın bir kez daha küresel cihadın lideri olmaya niyetlenen el-Kaide için olumlu seyrettiği sonucuna varmıştı. Uluslararası tehdit ortamına ilham verme noktasında temel aktör olması itibarıyla el-Kaide'nin DEAŞ'la şu an rekabet edebileceği propagandası geliştirildi ve bunun sonucunda el-Kaide tehdidin en büyük kaynağı hâline gelebilir.

BM'nin bir başka raporu Taliban'ın iktidara gelmesinden itibaren el-Kaide'nin Afganistan'da "artan faaliyet özgürlüğü" bulduğu uyarısı yapıyor ve birçok el-Kaide liderinin Kabil'de yaşadığı ve Zevahiri'nin, açıklamaları ve videolarındaki artışla, Taliban'ın kontrolü ele geçirmesi sonrası daha etkin ve açık şekilde örgütü yönetmeye gücünün yettiğine işaret ediyor. Ancak diğer taraftan BM üyesi ülkelerin Temmuz raporunda paylaştığı istihbarat bilgileri el-Kaide'nin Afganistan'da DEAŞ gibi doğrudan tehdit oluşturmadığına işaret ediyor.

Zevahiri'nin öldürülmesi, el-Kaide'nin canlandırılması müttefikler için bir fırsat ve Zevahiri dönemini aşan yeni bir dönem başlayabilir. Zevahiri dönemi, anlaşmazlıklara, bölünmüşlüklerle ve bulunduğu tüm bölgelerde el-Kaide liderlerinde kan kaybına sahne olmuştu. Zevahiri döneminde el-Kaide, Eşşebab hareketi

emiri -Doğu Afrika Somali şubesi- Ebu Zubeyr Muhtar gibi bir lideri kaybetti. Muhtar Eylül 2014 başında Amerikan SİHA'sıyla öldürülmüştü. Bu durum Yemen'deki Arap Yarımadası el-Kaide'si Emiri Ebu Basil Nasır el-Vahişi'nin 9 Haziran 2015'te Amerikan insansız aracıyla öldürülmesiyle tekerledi.

Mağrib Ülkeleri el-Kaide örgütü, Ebu Musab Abdulvedud lakaplı tarihi lideri Abdulmelik Drukdal'i 3 Haziran 2020'de Mali'nin kuzeyinde Fransız askeri operasyonunda kaybetti. Suriye şubesi Hurasuddin 2018 ile 2021 arasında Ebu Muhammed Sudani ve Ebu Kassam gibi liderlerinin çoğunluğunu kaybetti. Ağustos 2019'da el-Kaide'nin tarihi lideri Usame bin Ladin'in oğlu Hamza, Afganistan ile Pakistan sınırında bulunan bir bölgede özel Amerikan operasyonunda öldürüldü. 7 Ağustos 2020'de el-Kaide'nin ikinci adamı Abdullah Ahmed Abdullah'ı (Ebu Muhammed el-Mısri) kaybetti. Mısri İran'da MOSSAD ajanları tarafından öldürüldü.

Zevahiri döneminde el-Kaide örgütünün gerilemesine rağmen örgüt varlığını ve yapısını korudu. Örgütün Afganistan'daki merkezinde ve bazı şubelerindeki gücü gerilerken başka şubelerde canlandı. CIA'nin 2010 yılında örgütün en tehlikeli şubesi olarak sınıfladığı Yemen'deki Arap Yarım

madasında Cihat el-Kaide örgütü geriledi, 2012 ila 2015 arasında geniş bölgeleri kontrolüne almış, yükseldiğine işaret eden nesnel şartlara rağmen Ebu Basil Nasır el-Vahişi ve Ebu Hureyye Kasım er-Rımi gibi tarihi liderlerini kaybetmişti. Bununla birlikte örgüt hâlâ varlığını muhafaza ediyor ve faaliyetlerine devam ediyor.

Hindistan Yarımadası el-Kaide'si ise 2014'te kurulmasından itibaren bir gerileme yaşadı. Önceki emiri Asım Ömer'in Afganistan'da öldürülmesinden sonra 23 Eylül 2019'da lideri Usame Mahmud'u kaybetti. Bununla birlikte Taliban'ın devam eden başarısının Hint Yarımadası el-Kaide örgütüne ve ana örgüte hedeflerini yeniden oluşturması, varlığını ve operasyonlarını Güney Asya'nın dört bir yanına genişletmeyi düşünmesi için daha fazla momentum kazandırması muhtemeldir. Örgütün Taliban'ın hâkim olduğu Afganistan'da güvenli sığınacağı olduğu için bu mümkün. Saflarını toplayabilir ve üye sayısını arttırabilir.

El-Kaide Afganistan'daki merkezinde, Arap Körfezi ve Güney Doğu Asya'daki bazı şubeleri zayıflasa da Afrika'daki şubelerinde büyük bir canlanma yaşanıyor. Geçen yıllar örgütün kabile ve etnik ittifaklarında bir genişleme yaşadı. Tıpkı el-Kaide'nin en büyük ittifakı olarak görülen Nusratul-İslâm ve Müslümin cemaati gibi. Bu cemaat İslâmî Mağrip Ülkeleri el-Kaide örgütünün yanı sıra Fulani etnik kökenini temsil eden Masina'nın Kurtuluşu Cephesi ve Mali'de Tuaregleri ifade eden Ensarud'din cemaatini içine aldı. Bunların yanında Arap ırkını temsil eden el-Murabitun örgütünü kapsadı. Fransa'nın Mali'den çekilmesi akabinde el-Kaide'ye biatlı Nusratul-İslâm cemaati ve keza İslâmî Mağrip Ülkeleri el-Kaide'si canlandı. Bu son örgüt Sahil bölgesini saran

kaosu kullandı ve Batılı rehine-leri kaçırma operasyonları ve devasa sahalarda saldırılar düzenleyerek örgütün küresel bazda etkin ve değerli şubelerinden biri hâline geldi

Somali'deki Eşşebab hareketi el-Kaide'nin büyümesinde müstesna bir yer oluşturuyor. Trump'ın 700 Amerikan askerini bölgeden çekmesi sonrası Biden askerleri tekrar gönderdi ve Zevahiri Somali'de Eşşebab'ı güçlendirme kararının meyvelerini aldı.

Somali'nin Eşşebab hareketinin gücünü zayıflatmaksızın 2021 yılında son bulan önceki ABD desteğinin yirmi yıllık süreci, ülkede merkezî hükümetin çöküş ihtimalini gündeme getiriyor. Zira Eşşebab hareketi ülkenin üçte birinden fazlasını kontrolünde bulunduruyor ve Etiyopya'ya uzanıyor.

El-Kaide örgütünün geleceği örgüt yönetimine kimin geçeceğiyle dorudan bağlantılı... Bu da el-Kaide'nin gelecekteki şekli, faaliyetleri ve tercihlerini belirleyecek. Zira ortada üç ihtimal görünüyor. Birincisi örgütün liderliğine el-Kaide'nin güvenlik yetkilisi ve Levant'taki el-Kaide'yi yöneten Hittin Komitesi'ne başkanlık etmek gibi üst düzey mevkilerde bulunan üyelerinden Seyfuladl veya Zevahiri'nin damadı, örgütün medya kanadı es-Sehab kurumunun sorumlusu ve Dış İletişim Ofisi'ne başkanlık eden Abdurrahman el-Mağribi'nin geçmesi. Ancak her ikisi de İran'da ikamet ediyor ve birinin atanması örgüt içinde bölünmeler ve anlaşmazlıklar, ikisinin de liderliğinin meşruiyetinde esir olmaları, şubelerin kabulünü almayan İran'la ilişkilere yönelik tutumları itibarıyla şüphe yaratabilir.

İkinci ihtimal örgüt yönetimine Afrika kıtasında yükselen iki şube emirlerinden birinin gel-

mesi... Bunlar Mali ve Sahil'de Nusratul-İslâm cemaati ile ittifak hâlindeki İslâmî Mağrip Ülkeleri el-Kaide'si Emiri Ebu Ubeyde Yusuf el-Inabi lakaplı Yezid Mubarek veya Somali'de Doğu Afrika el-Kaide'si ve Eşşebab Hareketi şubesi emiri Ebu Ubeyde Ahmed Ömer (Ahmed Diri). Ancak bu durum örgütün küresel yönetimini Afganistan-Pakistan bölgesindeki tarihî kalelerinden Afrika'ya taşınması anlamına gelmektedir. Bu da kabullenmesi zor birçok alanda kuralı değiştirecektir.

Üçüncü ihtimal örgütün karizmaya sahip, yönetim ve şubelerin kabulünü alacak yeni genç bir lidere biat etmesi ki böylelikle birinci ve ikinci seçeneğin sorunları aşılabılır. Ancak bu da uzun müzakere ve istişareyi gerektirir ki yine de en iyi seçenektir.

Terörle mücadele çabalarının özellikle de Afrika'da gerilemesi gölgesinde Somali, Mali, Sahra, Sahil ve Kuzey Afrika bölgesindeki şubelerinin gücü artacak. Örgütün ağırlık merkezi Afganistan'dan Afrika'ya kayabilir. ABD'nin SİHA ve istihbarat çalışmalarına dayanarak ufuk ötesi stratejisini benimsemesi gölgesinde liderlerin başını alma stratejisi büyük fark oluşturmayacak ve örgüt sahada yayılacaktır.

Terörle savaş konusunda uluslararası bir konsensüsün yokluğu gölgesinde ve sınır ötesi teröre uluslararası ilginin azalması, çok kutupluluk gölgesinde devletler arasında rekabet döneminin ortaya çıkması ile birlikte el-Kaide ve küresel cihatçılığın şansı umut vaat ediyor olabilir.

(arabi21.com, İslâmî Hareketler Uzmanı, 7 Ağustos 2022)

Arap dünyası mediasından derleyerek ORTADOĞU'dan sayfasını hazırlayan ve tercüme eden Halil Çelik.

ZAMAN İÇİNDE YUSUF EL-KARADAVİ'Yİ DEĞERLENDİRMEK

HALİM SEZER

Çağımızın önemli âlimlerinden rahmetli Yusuf el-Karadavi yaşadığı zamanın gerek sosyal gerekse siyasi etkileri sebebiyle karşılaşılan hayatla ilgili problemlere sahih kaynaklardan yola çıkarak çözüm bulmaya çalışmasıyla temayüz etmişti. Karadavi Kur'ân ve hadislerin gölgesi altında ve âlimlerin de görüşlerini nazarı itibara almak suretiyle pek çok bahsi titizlikle incelemiştir. Ardında zekâttan faize, İslâmî hareketlerin problemlerinden öncelikler fikhuna, siyasetten¹ Filistin meselesine, ihlastan tevekküle, ihtilaf ve tefrikalardan sünnetin anlaşılmasına uzanan devasa bir külliyat bırakması İslâmî ilimler sahasında yeni açılımlara yol açma çabasıyla bağlantılıdır.

Yusuf el-Karadavi, çağdaş İslâmî kültürün önemli bir parçasını teşkil eden fetvalarını “dinde kolaylık sağlama” ilkesiyle verdiğinden bazı hususlarda klasik mirasa ters düşmesi üzerine muasır âlimlerin eleştirilerine maruz kalmıştır. Şurası son derece açıktır ki çift kutuplu dünya çağının bir figürü olarak Karadavi'nin Hasan Hanefî gibi modern düşüncelere yatkınlığıyla bilinen entelektüeller tarafından da eleştirildiğini hatırd tutmak gerekir. Fakat bunların tümü, onun Müslümanların içinde bulunduğu problemlere cevap vermeye çalışan ve büyük kitleler tarafından takip edilen bir ilmî şahsiyet olduğu gerçeğini değiştirmez. Kaldı ki mezhep sistematığına dayalı klasik fıkıh üretimi öyle ya

¹ Karadavi'nin devlet anlayışı için bk. Hafijur Rahman, *Modern İslâmî Siyasi Düşüncede Devlet*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2021.

da böyle, vakıa olarak ortadan kalktığından ve bu yöntemin yerini tutacak yeni bir yöntem henüz oluşturulamadığından kişi veya kurumların tercih ettikleri yöntemlere yönelik eleştiriler kısa vadede pek bitecek gibi görünmemektedir.

ÇOCUKLUK YILLARI VE TAHSİL HAYATI

Yusuf el-Karadavi'nin din anlayışıyla ve siyasi yaklaşımlarıyla alakalı görüşlerine geçmeden evvel hayat hikâyesini genel hatlarıyla aktarmakta fayda görüyoruz. Karadavi, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nin Batılı sömürgecilerce yıkılıp Müslümanların yenildiği, Ortadoğu'nun hallaç pamuğu gibi atıldığı ve henüz İhvân gibi İslâmî hareketlerin teşekkül etmediği 9 Eylül 1926'da Mısır'ın Garbiye şehrine bağlı Saft Turab köyünde dünyaya gelmiştir. Dindar bir ailenin tek çocuğudur fakat iki yaşında yetim kaldığı için amcası tarafından büyütülmüştür. İlme karşı ilgi ve sevgisi küçük yaşlarda başlamış, dokuz yaşında hıfzını tamamlamıştır.

Ailesi onun marangozluğu öğrenmesini istemiştir ancak Yusuf el-Karadavi Tanta şehrine giderek Dinî İlimler Enstitüsü'ne kaydolmayı seçmiştir. Karadavi, hatıralarında bir Ezher âlimi olmanın çocukluk yıllarında hayallerini süslediğini belirterek şunları yazacaktır: "Köyümüzdeki ulema ve şeyhlerin derslerine iştirak ederdim. Onları severdim ve fark ettim ki herkes onları seviyor ve onları takdir ediyor [...] O vakit, Ezher benim için dinin ve bilimin kalesi oldu."² Nil deltasındaki fakir bir köyde yetişen, ilk ve ortaöğrenimini Ezher'e bağlı okullarda tamamlayan Karadavi, burada sınıfının en başarılı talebesi olmuştur. Ayrıca dönemin meşhur yazarlarını okumuş ve genellikle okul törenlerinde okunması için şiirler yazmıştır.

Hakkında yapılan akademik çalışmaların da ortaya koyduğu gibi örnek bir öğrenci olan Yusuf el-Karadavi, Tanta'da 1941 yılında İhvân tarafından düzenlenen bir etkinlikte hareketin kurucusu Hasan el-Benna'yı dinleme fırsatı bulmuştur.³ Genç Karadavi üzerinde kalıcı bir etki

2 Akt. David H. Warren, "Ulema ve 2011-13 Arap İsyanları: İhvânü'l-Müslimîn, İslâm Hukuku Geleneği ve Katar Dış Politikası Bağlamında 'Global Müftü' Yusuf Kardâvî'yi Değerlendirmek", çev. Ravza Aydın, *Usul*, 2012, sayı: 18, s. 61.

3 Karadavi'nin, İhvân hareketinin kurucusu Hasan el-Benna yorumu için bk. Yusuf el-Karadavi, *Hasan*

Yusuf el-Karadavi, çağdaş İslâmî kültürün önemli bir parçasını teşkil eden fetvalarını 'dinde kolaylık sağlama' ilkesiyle verdiğiinden bazı hususlarda klasik mirasa ters düşmesi üzerine muasır âlimlerin eleştirilerine maruz kalmıştır.

birakan bu vaazı yıllar sonra şöyle hatırlayacaktır: "O gün onun [el-Benna] söylediği kelimeleri hâlâ hatırlayabiliyorum, o zamandan beri duyduğum çoğu hutbe ve vaazın aksine özgün, odaklanılmış, yapılandırılmış, istifade edilmiş ifadelerdi." Hesapta olmayan bu karşılaşma onungünden güne İhvân'a yakınlaştırır. Fırsatını bulur bulmaz İhvân saflarına katılmış ve akabinde 1946'da Ezher'e kaydolmasından kısa bir müddet sonra İhvân hareketinin Ezherli öğrenci üyeleri için bir organizasyon düzenlemiştir. Ne var ki bunun bedelini hapis cezasıyla ödemek zorunda kalmıştır. İslâmî harekete mensubiyeti sebebiyle kendisi gibi öğrenci olan Muhammed el Gazzali, Behî el Hülî ile beraber tutuklanarak 1952 yılına kadar Tûr Hapishanesi'nde kalmıştır. İşkenceyle dolu bu günlerin ayrıntılarını köy ve mektep hayatını anlattığı hatıralarından takip etmek mümkündür.

Tanta'dan mezun olduktan sonra, İslâmî ilimlerle öne çıkan Ezher Üniversitesi için Kahire'ye giden Yusuf el-Karadavi, 1953'te Usuluddin Fakültesi'ni birincilikle bitirmiştir. Yine aynı şekilde 1954 yılında beş yüz öğrencinin devam ettiği Arap Dili ve Edebiyatı bölümünden birincilikle mezun olmuştur. 1957'de Arapça çalışmaları enstitüsünde dil ve edebiyat alanında yüksek lisansını tamamlamış ve 1960 yılında, Şeriat Fakültesi'nden Kur'ân ve Sünnet sahasında bir yüksek lisans derecesi daha almıştır. Aynı yıl kaydolduğu doktora programını ise Mısır siyasetinde İhvân mensuplarını sindirmeye dönük teşebbüsler nedeniyle ancak 1973'te bitirebilmiştir. Çünkü Karadavi, Cemal Abdunnasır

el-Bennâ Mektebi, İlke Yayıncılık, İstanbul, 1992; *Hasan el-Bennâ Düşüncesinde Siyaset*, Nida Yayıncılık, İstanbul, 2018; *Hasan el-Bennâ Düşüncesinde Eğitim*, Nida Yayıncılık, İstanbul, 2018.

Yusuf el-Karadavi'nin el-Cezire televizyon kanalında 1996 yılında yayımlanmaya başlayan *Şeriat ve Hayat* (eş-Şerî'a ve'l-Hayat) programı özellikle Arapça konuşan milyonlarca Müslüman üzerinde doğrudan etkili popüler bir programa dönüşmüştür.

idaresi altındaki ikinci tutukluluk döneminden sonra sürgünlüğün tüm acılarını yaşamıştır. Doktora tezinde “Zekât ve Zekâtın Toplumsal Sorunların Çözümündeki Yeri” meselesini incelemiştir. Bir fakih olarak Karadavi *İslâm'da Helal ve Haram* ile *İslâm Hukukunda Zekât* adlı eserleri çıktıktan sonra daha çok tanınmaya başlamıştır. Başta İslâmcı kuşaklar olmak üzere toplumsal meselelere kafa yoran hemen herkes, zekât fıkı, yoksulluk sorunu ve İslâm'ın bunu nasıl çözdüğü, neyin helal ve haram olduğu gibi konularda Karadavi'nin kitaplarına yönelmişlerdir.

MISIR'DAN KATAR'A VE DÜNYAYA

Yusuf el-Karadavi, üniversite öğrenimini tamamladıktan kısa bir süre sonra Mısır'da, Ezher'de İslâm kültürü bölümünde yazar ve yayın danışmanı olarak çalışmıştır. Ardından çeşitli camilerde imamlık yapan Karadavi, 1960'lı yılların başında Mısır'dan ayrılana kadar İhvân ile ilişkisini devam ettirdi. Sonra Katar'ın başkenti Doha'da Ortaöğretim Dinî Çalışmalar Enstitüsünde müdürlük görevini üstlenen Karadavi, çok kısa sürede burada etkili bir kişi hâline geldi. Vaiz ve hatip hüviyetiyle yaptığı çalışmalar Katarlıları etkilemiştir. Akabinde 1969'da Katar vatandaşlığına kabul edilen Karadavi, bu dönemde Katar'ın din eğitimi şekillendirmede merkezî bir rol oynamıştır.

Yusuf el-Karadavi'nin kriz durumlarında İhvân teşkilatına yardım etmesine ve tavsiyelerde bulunmasına rağmen bu hareketle doğrudan bir bağ kurmadığı dikkate alınması gereken bir noktadır. Öyle ki İhvân kendisine 1976'da ve 2002'de iki defa genel mürşitlik vazifesini teklif ettiğinde Karadavi bu teklifleri reddetmiştir. Gerekçe babında, kendisini siyaset dışında bir ilim ehli olarak konumlandırmak istediğini ileri sürmüş ve şahsını davet fıkına daha uygun gördüğünü yazmıştır. Bununla beraber onun,

İhvân gibi aktivist, taban örgütlenmeleriyle kendilerini ilişkilendirmeyi tercih eden ulemanın bir parçası kabul edilmesi lazımdır. Karadavi, 1973 yılında doktorasını tamamladıktan sonra, Katar Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlahiyat Bölümü başkanlığına getirilmiştir. 1977'de Katar Üniversitesi Şeriat Fakültesini kurmuş ve ardından 1990'a kadar bu fakültenin dekanlık vazifesini deruhte etmiştir.

Yusuf el-Karadavi, Kur'ân, hadis, fıkıh ve İslâm düşüncesi üzerine kendini geliştirmiş ve birçok hocanın ders halkasında da bulunarak eserlerini değer verdiği hocalarının görüşleri ve yöntemleri ışığında yayımlamıştır. Kendisine yöneltilen eleştirileri ise müstakil bir kitap yazarak cevaplamaya çalışmıştır. Yıllar evvelki eserlerinin yeni basımlarında da eleştirilerle hesaplaştığı ve kendini muhasebe ettiği fark edilir. Karadavi'nin sembolik sermayesini sorgulayan Rıdvan Seyyid, 2009'larda İskenderiye Kütüphanesi'nden Hasan Hanefi ile Kahire'ye dönerken, Hanefi'nin omzuna vurarak “Şeyh Karadavi neden bizde bulunmayan bu etkiye sahip?” diye sorduğunu aktarır.⁴ Aslında bu şöhretin ve bir referans hâline gelmenin çok karmaşık bir cevabı yoktur. Çünkü çokça yazan Karadavi vaazları için modern teknoloji, çoğalan uydu televizyon istasyonlarından ve çevrim içi sosyal medyadan daima yararlanmıştı. El-Cezire televizyon kanalında 1996 yılında yayımlanmaya başlayan *Şeriat ve Hayat* (eş-Şerî'a ve'l-Hayat) programı özellikle Arapça konuşan milyonlarca Müslüman üzerinde doğrudan etkili popüler bir programa dönüşmüştür. Denilebilir ki 35 milyon izleyiciye hitap eden bu program sayesinde onun görüşleri ve fetvaları Arap dünyasında neredeyse her eve

4 Rıdvan Seyyid, “Karadavi'nin Vefatı ve Bir Devrin Sonu”, <https://turkish.aawsat.com/home/article/3904716/r%C4%B1dvan-seyyid/karadavinin-vefat%C4%B1-ve-bir-devrin-sonu> [Erişim Tarihi: 2 Ekim 2022].

girmiştir. Çünkü yaklaşık on beş yıl boyunca ve her hafta Karadavi kendisine sorulan ya da bir vesileyle iletilen çeşitli sorulara net bir cevap vermiştir. Araştırmacılar onun yeni medya sahasındaki başarısında etkili olan birincil faktörün, Müslüman toplumlarda ve dünyada İslâm âlimlerin etkisini yenilemeye imkân tanıyacak yeni medya kurumlarının mensuplarıyla iş birliğinin önemini farkına varan ilk âlimlerden birisi olmasına bağlarlar. Şüphesiz bu aynı zamanda dünyanın dört bir yanında yaşayan Müslümanların günlük hayatlarında karşılaştıkları problemlere bir çare sunma çabasıyla bağlantılıdır.

Mücadeleci bir İslâm âlimi olan Yusuf el-Karadavi, 1997 yılından itibaren internet ortamındaki çeşitli platformlarda görüş ve düşüncelerini takipçileriyle paylaşmıştır. Medya, bilim, sosyal ve ekonomik bağlamda bir dizi etkili kuruma öncülük eden Karadavi, Mart 1997’de, Batı ülkelerindeki Müslüman azınlığın dinî hayatına dair fetvalar vermek amacıyla, Avrupa Fetva ve Araştırma Meclisi’ni kurdu. Beyrut merkezli Uluslararası Kudüs Teşkilatı’nın da kurucuları arasında yer alarak mütevelli heyeti başkanlığını üstlenmiştir. Onun teşekkülünde önemli rol oynadığı kurumlardan biri, kurulduğu 2004 yılından 2018’e kadar başkanlığını üstlendiği Dünya Müslüman Âlimler Birliği’dir. Böylesi girişimler onun İslâm dünyasındaki konumunu ve otoritesini epey güçlendirmiştir.

ESERLERİNİN SÜREKLİLİK KAZANAN TESİRİ

Bazı konularda fıkıhta ortaya çıkan yeni eğilimleri temsil eden Yusuf el-Karadavi, fıkıh, dinin temelleri, İslâm ekonomisi, Kur’ân, hadis, eğitim, İslâmî hareket/uyanış ve İslâmî düşünce gibi sahalarda yüzlerce kitap ve makale yazmıştır. Mevdudi, Hasan el-Benna, Muhammed Ammara üzerine risaleleri de dikkat çekicidir. Yazmaya hususi önem veren Karadavi’nin ilmî ve fikrî eserlerinin sayısının toplamda 170’i bulduğu onun yazma serüvenini yakından bilenlerce dile getiriliyor. Çalışmaları Arnavutça, Boşnakça, İngilizce, Fransızca, Almanca, Hintçe, Urduca, İspanyolca ve Türkçe dâhil olmak üzere birçok dile çevrilmiştir. Bu durum, âlimin eserlerinin 1960’lı yıllardan itibaren bütün Müslümanların elinde bir ders kitabı hüviyetiyle bulundurulduğunu gösterir. Onun hayatı

iyi yetişmiş ve davasına inanmış/adanmış bir insanın, tarihin dönüm noktalarında kendi başına ne büyük işler başarabileceğinin mümtaz bir örneğidir.⁵

İslâm âleminin en muteber âlimlerinden biri kabul edilen Yusuf el-Karadavi, çeyrek asırdan fazla süredir gidemediği ülkesine ancak Mısır diktatörü Hüsnü Mübarek’in istifasının ardından Şubat 2011’de dönebilecektir. Siyasi yaklaşımları İhvân’ın uluslararası örgütlenmesine ve 2011 sonrasında ise “hakikatin ve adaletin yanında” gördüğü Katar ile Türkiye arasındaki ittifak stratejisiyle örtüşen Karadavi, 18 Şubat 2011 tarihinde muhtemelen 2 milyon kişinin dinlediği meşhur Tahrir Meydanı Hutbesi” adıyla bilinen meşhur hutbeyi irad edecektir. Bu süreçte ulemanın kamu sahasındaki geleceğini değerlendirmek açısından benzersiz bir örnek mevkiine yerleşen Karadavi, hutbesinde Müslümanlara, Kiptilere ve ordu mensuplarına birlik, beraberlik ve sivil yönetim çağrısında bulunarak isyan sürecine destek verir. Aslında bu hutbe, Müslüman Kardeşler hareketine yakın bir “aktivist ve âlim” olarak Karadavi’nin bölgenin diktatör rejimlerini barışçıl bir şekilde devirmeye yönelik İslâmî uyanışa aktif bir şekilde önderlik etmek için hayat boyu sürdürdüğü hedefin zirvesiydi. Ne hazindir ki olaylar Karadavi’nin yanında İhvân teşkilatının onlarca

5 Taha Kılınc, “Karadavi’nin Ardından”, *Yeni Şafak*, 28 Eylül 2022.

mensubunun Mısır Mahkemesi tarafından idamla yargılanmasıyla neticelenir. Yaşananlara birinci elden şahitlik eden Karadavi, kamu sahasının giderek daraldığı endişe verici siyasî bağlamla anlam kazanan 2013 sonrasında, İlhân çizgisinde birtakım kırılmalar baş gösterdiğinde önce direnmeyi⁶, sonra eleştirmeyi, ardından da nasihatini tercih edecekti. Hiç şüphesiz bunların tümü Ortadoğu'daki gelişmeler nedeniyle oldukça karmaşık boyuta sahiptirler.

Yusuf el-Karadavi, hem kendi ülkesinde hem de diğer Müslüman ülkelerde Müslümanların çektiği eziyet ve sıkıntılara şahitlik etmiş, bir âlim olarak selamete ulaşıp felaha ermenin nasıl olması gerektiği üzerinde çok ciddi çalışmalar yapmıştır. Ümmet şuuruna sahip, ilmî seviyesi herkes nezdinde kabul gören eserleriyle mutedil bir çizgide İslâm'ı dünya insanlığının gündemine taşımaya gayret eden Karadavi, 1960'ların sonlarından itibaren Türkiye'de de yakından tanınıyordu. Eserlerinden kısa bölümler neşreden *İslâm Düşüncesi*, *İslâm Medeniyeti*, *İslâm'ın İlk Emri Oku*, *Hilâl*, *Tohum* gibi dergilerin yanında bilhassa zekât konulu eserinden yoğun çevirilerin bulunduğu *Sebîl* dergisi onun yaklaşımlarını Türkiye'de daha bilinir hâle getirdi. Bunların geneli sosyo-ekonomik meseleler dâhil "hâkim bir komünist ideoloji ve diğer tarafta baskın kapitalist liberalizmle" şekillenen kültürel Soğuk Savaş'ın etkisi altında, İslâmî çözümün temelleri ve buna yönelik şüpheleri izale ederek Müslümanların kamusal sesini yükseltmeye dönük bir eğilimi yansıtır. İslâm âleminden çevirilerin etkisinin yoğunluğunu koruduğu 1980'lerin sonunda kimi eserlerinin gençler tarafından dikkatle okunduğu belirtilmelidir.⁷ İslâmî uyanışı rasyonelleştirme çağrısını içeren *İslâmî Uyanışın Problemleri* bunlardan biridir mesela. Eserde "ortadan uzak, kenarda uçta durmak" yönüyle öne çıkan aşırılığın tanımı yapıldıktan sonra, İslâm'ın her şeyde orta yolda olmasıyla anlam kazandığı görüşüne yer verilir.

6 Sisi darbesinin ardından Muhammed Mursi ve İlhân'ı destekleyen Yusuf el-Karadavi, Mısırlı hemşerilerine "Sokaklara dökülün! [...] Gücü yeten, Allah'a ve elçisine inanan bütün Mısırlılara evlerinden çıkmaları ve protesto yapmaları farz-ı ayndır." telkininde bulunmuştur.

7 Mehmet Çelen, *Yusuf el-Karadâvi'nin Fıkıh Anlayışı ve İslâmî Düşünceye Katkısı*, Nida Yayıncılık, İstanbul, 2017.

İslâm toplumunda bir adalet ve denge unsuru bulunduğu fakat aşırılığın beraberinde getirdiği sınır tanımazlık, ileri gitme ve şiddetle toplumsal dengelerin alt üst olduğuna değinilir.⁸ Sonraki yıllarda ise kimi eserleri bazı medrese ve üniversitelerde de yardımcı ders kitabı olarak öğrencilere okutulmaya başlanır. Eserlerindeki ufukla, Kur'ân ve Sünnet'e bağlılığı göze çarpan Karadavi, İslâm fıkhnının yenilenmesi ve uygulanabilir mahiyette kolaylaştırılmasına bilhassa öncelikler fıkhnına vurgu yapıyordu.⁹ Davetle ilgili izlediği usul ise temel kaynaklardaki "öğüt vermek, iyiliği emretmek ve kötülükten vazgeçirmeye çalışmak" ilkesine dayanıyordu. İlerlemiş yaşına rağmen dünyadaki Müslümanların dertleriyle ilgilenen Karadavi, birçok ülkede konferans, sempozyum ve seminerlere katılarak İslâm'ın doğru anlaşılması için çaba sarf etti.

Yusuf el-Karadavi, pek çok eser sığdırdığı 96 yıllık bereketli ve hareketli bir ömrün ardından, 27 Eylül'de can emanetini sahibine teslim etti. Fıkhi yorumlarının, içtihatlarının, siyasî duruşunun dolayısıyla Katar'la münasebetlerinin, güncel meselelerdeki tavırlarının, zamanla değiştirdiği içtihatlarının yol açtığı tartışmalar bir yana Karadavi, öğrenilenlerin hayata yansıtılması gerekliliğine inanıyordu. Her şeyden önemlisi de Karadavi, fıkhnın yenilenmesi ve uygulanabilir mahiyette kolaylaştırılması yönlerine dikkat çekenlerden biriydi. Yönlendirilmiş ya da ön yargılı okumalara en çok maruz kalmış/kalmakta olan çağdaş âlimlerden biri olarak onun yaklaşımlarının temel özelliklerini, davette belirlediği üslup ve esasları, fıkıh anlayışını kavramak için en doğru yol, eserlerini hayatının keskin dönemeçlerini göz ardı etmeden okumaktır. Sınırları aşan bir tanıklık sunan hatıralarında yer alan şu satırlar iyi bir başlangıç olabilir: "Allah'ın takdiri benim için ne olduysa onu yaşadım. Ben kendim bir şey yapmadım. Ben şuna inanıyorum: Allah Teâlâ'nın benim için seçtiği hayat, -şayet böyle bir imkânım olsaydı- benim kendim için seçeceğim hayattan daha hayırlıdır."¹⁰

8 Yusuf el-Karadavi, *İslâmî Uyanışın Problemleri*, çev. Hasan Fehmi Ulus, Risale Yayıncılık, İstanbul, 1986.

9 Yasin Aktay, "Âlimin Âlemine Girmek İçin Destur Lazım", *Yeni Şafak*, 3 Ekim 2022.

10 Yusuf el-Karadavi, *Hatıralarım*, Nida Yayıncılık, İstanbul, 2021.

YOKSULLUK, YOKSULLUK KÜLTÜRÜ VE YOKSULLUK SÖYLEMİ

MUSTAFA AYDIN

Yoksulluk insanlık tarihinin başından beri yaşanan bir sorundur. Allah, yeryüzündeki yarattığı nimetleri bütün yaratıklarına sunmuşsa da özellikle insanların bundan yararlanma düzeyleri farklılaşmıştır. Hayvanlar ihtiyaçlarını karşılamakla yetinirken, insanlar temel ihtiyaçlarının ötesinde işi kapışmaya dökmüş ve bu noktada haksızlıklar adaletsizlikler yaşanmış, dengesizlikler meydana gelmiştir. Şüphesiz bu bir hikmete dayanır. İnsanın varoluşunun gereği olarak ahlak çerçevesinde iradi şekilde çözülmesi istenen konu, insanın zaafı nedeniyle soruna dönüşmüş, bir statü nedeni, yerine göre de çatışan sınıfların kaynağı hâline gelmiştir. Marx gibi düşünürler sorunu insan fitratına uygun olarak çözmek yerine çelişkilerden, bir sınıfın yerine bir başka sınıfı ikame ederek problemi daha çözümsüz hâle getirmişlerdir.

Doğal bir farktan hareket eden yüksek tipli dinler ve özellikle İslâm bir başka sorun yaratmayan çözüm yolları göstermiştir. Ne var ki dünden bugüne çoğu kere varlıklı bir inkârcı kesim bu ilkeleri reddedip onun yerine hiç de insani olmayan ilkeler vaz edegelmişlerdir. Bugün herkesin üzerinde konuştuğu ve kendiliğinden doğmuş bir sorun olduğunu zannettiği yoksulluk böylesi bir ortamdan doğmuştur. Esasen farklı nedenlere bağlı olarak yoksul bir biçimde ve her zaman vardır. Nasıl ki insanların beden yapısı, zihin dağılımı eşit değilse varlığını idame ettirmede kazanımları da eşit değildir. Bu süreçte başarılı

olanlara insani bir görev düşmektedir. Ne var ki Kur'ân'ın ifadesiyle zalim, çıkarıcı, *kenud* (çorak toprak gibi verimsiz), hırs sahibi insan, bu farkın getirdiği güce dayanarak yoksulu daha bir ezmektedir.

Yoksul olmak doğal bir şeydir, hep vardır ve kaçınılmaz olarak varlığını sürdürecektir. Yoksulluk ise mevcut insanlık dışı şartlara bağlı olarak yeni bir üretimdir. 15. yüzyıldan beri devam eden sömürgeciliğin bir ürünüdür ve kristali-

Uzun bir zamandır yoksulluk üzerinde durulup araştırmalar yayımlanmakta, insani yardım dernekleri bunlara yardım ulaştırmaya çalışmaktadırlar. Ancak bu güncel konuda bir yığın belirsizlikler vardır.

ze olmuş bir yağmacılıkla katlanarak devam etmektedir. Günümüzde, ülkeler arası olmaktan öte bizzat toplumların kendi içinde işleyen kalıcı bir sistem hâline gelmiştir. Kafa kafaya vererek gerçekleştirilen market oyunları bu gerçeğin tipik bir örneğidir. Yoksulu daha bir yoksul duruma düşürmekten dolayı hiçbir kaygıları bulunmamaktadır.

Uzun bir zamandır yoksulluk üzerinde durulup araştırmalar yayımlanmakta, insani yardım dernekleri bunlara yardım ulaştırmaya çalışmaktadırlar. Ancak bu güncel konuda bir yığın belirsizlikler vardır. Kimdir yoksul, bunu doğuran gerçek ortam nedir, ona nasıl yardım edilebilir, gibi sorular üzerine şüphesiz çok şeyler söylenmiş ve yazılmıştır. Ama aydınlatılması gereken bazı noktalar gözden kaçmaktadır. Yoksuldan hareketle yoksulu daha bir rezil eden süreçler işlemektedir. Mesela yoksulluk kültürü yoksul sorunundan öte bir şeydir. Bizzat bunu yaşama-yan ve sömürüyü bir başka açıdan sürdürmek isteyen birilerinin oluşturduğu sorunlar vardır. Öyle ki ekonomik açıdan bunu çözme şansınız yoktur.

Yine çapul siyasetçilerin tepe tepe kullandığı yoksulluk retoriği (söylemi) böylesi ciddi bir sorundur ve çözümleyici hiçbir yönü bulunmadığı gibi aşağıda da söz konusu edeceğimiz üzere mevcut değerleri küreyip onu daha bir derinleştirici işlevi yerine getirmektedir. İşte biz bu yazımızda yoksulluğa ilişkin tekrarlanan gelen formel açıklamaların ötesinde yoksulluğun bu söz konusu ettiğimiz arka planı üzerinde durmaya çalışacağız.

YOKSUL/LUK VE İLGİLİ BAZI KAVRAMLAR

Yoksulluk, *yok* ismi, *sul* sıfatı ve *luk* nispet ekin-den oluşmuş bir kavramdır. Yok, var olmayan anlamında ontik değil, ontolojik bir kavramdır. Başka bir ifadeyle yok, bir varlığı değil, olmama hâlini anlatır. Buna göre yoksul, gerekli varlığı sahip olmayan, yoksulluk ise varlığa sahip olmama hâlidir. Yoksulun karşıtı, aynı kalıbı kullanırsak *varsul-luk* olmuş olur. Genelde yoksul, yeterince imkâna sahip olmayan kişi demektir. Dilimizde maddi-manevi, (derbeder, gariban, zavallı gibi doğrudan maddi içirikli olmayan kavramları bir kenara bırakırsak) yeterince imkâna sahip bulunmayan kişileri ifade etmek için kullanılan fakir, miskin gibi bazı kavramlar vardır ki yoksul bunlardan birisidir.

Aristotelesçi olmasa da yoksul, günlük temel ihtiyaçlarını karşılayacak kadar yeteri mali imkâna sahip olmayan kişi diye tanımlanabilir. Bu ihtiyaçlar genelde yeme, içme barınma ve giyim-kuşamdır. Bu zorunlulukla uğraşan kişilere yoksul, olguya da yoksulluk adı verilir. Yoksul kelimesi mecazen değişik insani ihtiyaçların yokluğu veya en azından yetersizliği anlamında kullanılır ve mesela akıl yoksulu, sevgi yoksulu gibi mecazi anlamlarında kullanılırsa da asıl kullanım alanı maddi yokluklardır. Belki yoksulluğun en kötüsü akıl yoksulu, iman yoksuludur ama yine de varlığın idamesini sağlayan maddi yoksunluk çoğu kere ön plana çıkar ve en çok kullanıldığı yer de ekonomi alanı olur.

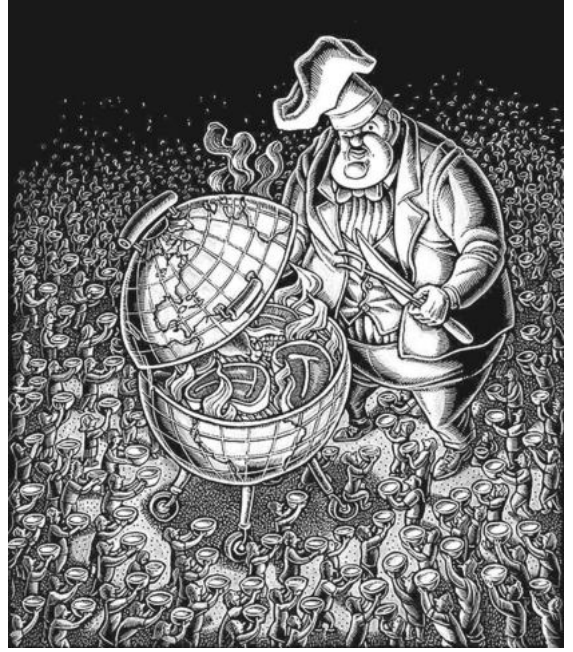
Açlık-tokluk bütün canlılarla ilgiliyse de yoksulluk insanı bir kavramdır. Çünkü yoksulluk varsullukla bağlantılıdır. Özeldir bir varlığa sahip olmayan bir varlığın mesela hayvanların yoksulluğundan söz edilemez. Hatta çağdaş yoksulluğun önemli bir sebebi bir kesimin özel olarak fazlaca mal toplama çapulculuğudur. Bu açıdan baktığımızda acından ölen hayvanlar olabilir ama bu onu bir başkasının yoksul bırakmasından değildir. Gerçi farklı nedenlere bağlı ve insan tabiatının gereği olarak bir yoksul olma durumu vardır. Ama bir olgu olarak üzerinde durduğumuz yoksulluk bir başkasına göre oluşan bir şeydir ve pek çok şey gibi modern dönemlerde yeniden üretilmiş bir kavramdır. Batı'nın son 500 yılında soygun, sömürü, çapul, yağmalama

gibi gayrimeşru yollarla gerçekleşen dengesiz zenginliğin ürettiği bir olgudur. Yoksulluğun sebepleri bu modern zenginlik yollarıdır. Bugün doğal afetler gibi fiziksel sebeplerin önemli bir kısmı, soydukları toplumların, bir daha asla kendilerine gelmemeleri için orman gibi doğal imkânları bile tahrip etmelerine dayanmaktadır.

Öyle görünüyor ki her topluluk modern dönemlere kadar uzunca bir zaman, içinde bulunduğu ortamın imkânlarını kullanarak varlığını idame ettirmeye çalışmıştı. Antropolojik bir ifadeyle ormanda yaşayanlar ormanı, deniz sahlinde yaşayanlar deniz imkânlarını değerlendirdiler. Onların deyimiyle kadim kültürlerin 'ilkelleri', modern çağın 'gelişmiş insanları' gibi Allah'ın emaneti saydıkları tabiatı çarçur etmediler. Her şeyi yerinde kullandılar, olanlar olmayanları gözettii. Avcı toplumlar o gün avlanamayanlara pay ayırdılar; tarımcı topluluklar, ürünlerini işleri iyi gitmeyen komşularıyla paylaştılar. Özel olarak insanlığı sarsan kitlesel yoksulluklar yaşanmadı. Sözüün kıyası bir kesim alabildiğince semirirken öbür tarafta acıdan ölenler olmadı. Bir de fakirlik ve yoksulluk kişisel algılanıyor, toplum geneline göre hâli vakti yerinde olanlar olmayanlara yardım etmeyi bir görev biliyordu. İnandıkları yüksek tipli din de bunu emrediyordu.

Özellikle günümüz Batı referanslı literatürde yoksulluğun sebep ve sonuçları, türleri, vb. üzerine çok şey söylenmiştir. Genel olarak da sebep; sel, kuraklık, hastalık, vb. gibi doğal etkenlerin yanında geleneksel zihniyete bağlanmıştır. Diğer bir ifadeyle yoksulluk kabullenilmiş bir kader sorunudur. Bu süreci yaşayanlar genellikle bunu bir sorun olarak bile görmezler, dolayısıyla da çoğu kere giderilmesi gerektiği bile düşünülmez. Burada dikkatten kaçmaması gereken nokta, ortalıkta artık başka bir yoksulluğun bulunduğu gerçeğidir.

Bu aşamada yoksulluğu kabaca geleneksel ve modern şeklinde iki kategoriye ayırırsak söz konusu ettiğimiz tarihsel yoksulluktan farklı olarak modern yoksulluk, oluşumundan sonuçlarına kadar çok değişik bir olgudur. Yukarıda da işaret edildiği üzere Batı'nın sömürgecilik sürecinin bir ürünüdür ve bunu ustalıklı gizlemiş ve yollarını da rahatlıkla meşrulaştırmıştır. Sömürgeci Batı,

yağma ile rezil ettiği toplumların aydınlarını tabir caizse rehabilite edebilmek için bazı kuramlar geliştirmiş, mantıksal açıklamalar getirmiştir: Buna göre Batı'nın dışındaki toplumlar ilkel, geri kalmış toplumlardır. Batı toplumlarının geçtiği yolları izleyerek kalkınıp gelişeceklerdir.

Batı dışı toplumların manda yönetimi aydınları uzun zaman ilkel, geri kalmış, gelişmekte olan, gelişmiş olan toplum kategorilendirme düşünceleriyle yatıp kalkmışlardır. Gerçekte geri kalmışlık diye bir şey yoktu, sömürgeciliğe göre sömürülenler ve sömürülenler vardı. İlkeller, 'gelişmiş' Batı ile henüz bir ilişki kuramamış olanlar, geri kalmışlar, sömürmesini bilemeyenlerdi. Sömürmiyorsanız, geri kalmışsınız demekti. Bugün, tartıştığımız modern yoksulluğu doğuran husus, kapitalizmdir, onun çarpık zenginliğidir. Ahlaki dayanaklara sahip bir zenginlik elbette kötü bir şey değildir. Ancak aşkın kaynaklı adalet, hak ve hakkaniyet gibi yüksek değerlere bağlı olmayan, sadece servetin belirlediği sömürüye yarayan araç-değerlerle işleyen bir zenginlik, çoğu kere, Marx'ın dediği gibi hak sahiplerinden koparılmış bir çalıntı birikimi olabilir.

Mevcut yoksulluğun, doğal/çevresel, ekonomik, siyasal ve nihayet toplumsal/kültürel sebepleri vardır. Beş yüzyıllık modern yoksulluk büyük

çapta ekonomik olarak görülebilir. Hazır gıda stoklarının yağmalanması üstüne kurulu sömürgecilik öncelikle ekonomik idi. Ama bu daha sonra siyasal hâle geldi. Uyguladıkları siyasetle sömürüyü ve dolayısıyla yoksulluğu sistematik ve kalıcı kıldılar. Daha sonra da kültürel duruma dönüştü. Aşağıda kısaca söz konusu edeceğimiz bir yoksulluk kültürü oluşturdular. Hukukçu, özgürlükçü eşitlikçi, cinsel serbestiyetçi kavramlar üzerine oturan bu kültür, bu sloganların lafzi anlamlarının ötesinde tam bir sömürge kültürü oluşturmaktadır. Toplumun yoksulluktan çıkma ihtimali bile mandacıların uykusunu kaçırarak bir gelişmedir. Sözün kısası dünya toplumlarının yoksullaştırılması bir küresel siyaset ve kültür konusudur.

Sosyal bilimcilerimiz bu tür sorunları verili kalıpların içinde tartışabilmektedirler. Mesela İslâm literatüründe durum nedir, konusunda bir bilgiye sahip değildirler. Öyle ki o kalıpların dışına çıktıkları zaman bilimin dışına çıktıklarını sanmaktadırlar. O zaman da gösterilenin dışındaki gerçekleri göremeyecekler demektir. Bu bakımdan konuyla ilgili birkaç not düşmek uygun olacaktır.

İSLÂM'DA FAKİRLİK-YOKSULLUK

Dinî literatürde ve tabii bu arada Kur'an'da miskin ve fakir kavramları yan yana kullanılmaktadır. Genelde ikisi de yeterince maddi imkâna sahip bulunmayan kişi anlamına gelen miskin ve fakir kelimeleri arasındaki fark tartışılmış ve farklı yorumlar yapılmıştır. Ayrıntıyı bir kenara bırakarak söylemek gerekirse miskin, günübürlük temel ihtiyaçlarını karşılamada zorlanan, yarını için bir tedariki bulunmayan kişidir. Fakir ise

hayatını sürdürebilmek için günübürlük ihtiyaçlarını karşılayabilen ama zekât verme düzeyinin altında kalan; zengin ise, zekât verebilirlik çizgisi ve üzerinde olan kişi demektir. Ne var ki bu kuralların içeriği farklı biçimlerde doldurula gelmiştir. Mesela günübürlük ihtiyacı karşılayamamak veya zekât verilebilirlik düzeyinde olmak ne demektir, soruları farklı biçimlerde cevap bulabilmektedir.

Kanaatimce bizim üzerinde durduğumuz yoksul, dinî literatürdeki miskinlik karşılığıdır. Her ne kadar diğer kavramlar akıl fukarası örneğinde olduğu gibi mecazen başka alanlarda kullanılabilir de yoksulluk öncelikle ekonomik yetersizliğe işaret etmektedir. Yoksul çoğu kere açtır, karnı yeterince doymayan kişidir.

Kur'an'da fakirlik ve güncel ifadesi yoksulluk olan miskinlik, 8 kategoriden oluşan zekât, sadaka, fitre, infak gibi yollarla yardım edilmesi gerekenler listesinin başında gelmektedir. İlgili ayette “*Şüphesiz mali destek, fakirler, miskinler,...* içindir” denmektedir. Omurgası kırılmış olmak anlamında bir kökten gelen ve Kur'an'da (biri tekil, 12'si fukara şeklinde çoğul olmak üzere) 13 yerde geçen fakirlik, maddi imkânı olmadığı için yapmak istediği bir şeye güç yetiremeyen kişi demektir. Fakirliğin karşıtı olan zenginlik Kur'an'da *ğani* kelimesiyle karşılır. Ğani, süslü, değerli, kendine yeterli, anlamlarına gelmektedir. Bu sözlük anlamıyla kendine yeterli olan kişi yine Kur'an'a göre yoksulluk bağlamında çoğu kere ekabirliğin (büyüklenmenin) eşliğinde durur.

Zenginlik kelimesinden türetilmiş müstağnilik, bir başkasına da Allah'a karşı da kayıtsız ve hatta karşıt bir tavır takınan kişidir. Kendisine bahşedilmiş elindeki varlığı Allah'a nispet etmediği gibi onun tasarrufunda da Allah'ı işin içine katmaz. Örnek verilen Karun'un ifadesiyle elindeki varlığı kendi bilgi ve çalışmasıyla elde etmiştir, dolayısıyla nasıl kullanacağına da kendisi karar verir, Allah'a 'soracak' değildir. İşin daha kötüsü ihtiyaç sahiplerine vermemekle kalmaz, servetin onlara gitmesinin önüne de geçer, bir biçimde bunun tedbirlerini alır. Bu konuda Mâûn Suresi'ndeki şu ayetler çok açıklayıcıdır: “*Dini yalanlayanı gördün mü, o, yetim ve yoksul*

(gibi ihtiyaç sahiplerin) e bir şey vermediği gibi onlara gidecek olanı da engelleyen (çekip alan) kimsedir.”

İslâm yoksullukla mücadele için sadece onlara yardım etmeyi emretmekle yetinmez, insanlardan bu ortamı kaldırmalarını ister, oluşumunun önüne geçmenin yollarını gösterir. Bu söz konusu yollar günümüzde güncellenmiş hâliyle faiz, karaborsacılık ve döviz oyunları vb. dir. Bu şartlar, ekâbir, doymak bilmez zenginler, gariban yoksullar üreten şartlardır. Zenginler bu şartların katlanarak devam etmesi için canhuraş bir mücadele verirler.

Şüphesiz bir mutlak yoksulluktan söz edilebilirse de onun toplumların şartlarına göre değişen bir göreceliliği de vardır. Bu göreceliliğe rağmen İslâm bu açıdan bazı ölçüler ortaya koymuştur. Tarım ve hayvancılığın ölçüleri bellidir. Para ile dönen işler için konmuş ölçülerin en geneli altındır. Buna göre yoksul, günübürlük ihtiyaçlarını gidermede zorlanan kişidir, aylık üç-beş bin gibi bir gelir limiti yoktur. Bugün için (fidye hesapları üzerinden) asgari yeme içme, barınma ve giyinme için 4 bin liradan aşağı bir gelire sahip olan kişi yoksuldur. Günübürlük ihtiyaçlarını asgari karşılayabilen ama ortalama nisap miktarı 80 gram altın karşılığı olan aylık 8 bin lira aylık geliri olan ama zekât gibi mali ibadetleri yerine getirme gücünü taşımayan kişiler fakirdir. Geliri 15 bin liranın üzerinde olanlar ise, az da olsa mali ibadetle yani fakir ve zengini gözetmekle yükümlü zengindir. Tabi benim söylediğim bu ölçüler İslâm açısından dır. Yoksa yoksulluk re-toriğine göre 30 bin lira alan da siyaseten yoksul bırakılmış, karnı doymayan bir vatandaştır.

“YOKSULLUK KÜLTÜRÜ” VE YOKSULLUK SÖYLEMİ

Önce “yoksul hayatı” ile “yoksulluk hayatı” arasındaki farkın altını çizmemiz gerekir. Birincisi ekonomik tabii bir olgu, ikincisi icat edilmiş bir kültürdür.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi yoksulluk ve buna bağlı olarak ortaya çıkan “yoksul hayatı” farklı nedenlerle ekonomik yetersizliğe bağlı olarak azla yetinen şikâyeti bile bulunmayanların bir hayat tarzıdır. Yardıma ihtiyaçları vardır ve varsıl

Gerçek açlık değil, söylemsel yoksulluk pek çok ahlaki değeri ortadan kaldırıyor; zenginde şükür, fakirde sabır bırakmıyor. Böylesi bir ortamda bunları düşünmek bile anlamsız hâle geliyor.

(varlıklı) olanlar bunlara yardım edebilirler ve tabi etmelidirler. İslâm gibi yüksek tipli dinlerin gözetilmesini emrettiği kişiler bunlardır, çünkü bir yoksul hayatı yaşamaktadırlar.

Yoksulluk kültürü ise, ekonomik olmaktan öte değer kaybına bağlı olarak ortaya çıkmış marjinal bir yaşama biçimidir. Orhan Türkdöğân’ın da belirttiği gibi geleneksel yoksulluk gibi kırsal kesimlerde yaşanmaz, tamamıyla bir kent olgusudur. Belli semtleri esir almıştır. Fuhuş, uyuşturucu, kumar, hırsızlık, cinayet, gibi din ve ahlak dışı işler bu hayatın temel unsurlarıdır. Marjinal diyebileceğimiz gelir yolları vardır. Böyle bir semtten bağ kurduğum Şakir adlı (antropolojik bir ifadeyle) “habercim” emniyet bağlamında bazı basit faili meçhulleri kabullendirilip belli bir ücret alanların bulunduğunu söylemiş, toplumun bir tür çöp balıkları görevini yerine getirdiklerini söylemişti. Rezil bir hayat yaşarlara ama genelde şikâyetçi değildirlere. Aslında açtırlara ama açıklarından söz etmezler, günübürlük işlerle hayatlarını sürdürürler.

Yoksulluk kültürü, dinî ve ahlaki kayıtlardan uzak ‘özürcü’ yaşanan bir tür modern hayattır. Eğitim düzeyleri düşük, kelli felli, kıyafetleri düzgün, kendinden emin kişiler bulursunuz bu ralarda ve basit bir görgül gözlemlerle bir yoksulluk kültürünün yaşandığını kestiremezsiniz. Belirttiğimiz gibi yoksulluk kültürü, zenginlik kültürü patolojisine çok benzer. Yoksulluk kültürü sırf somut ekonomik bir durum değil, soyut bir kültür olgusudur. Ancak bu kültürler köy kültürü-şehir kültürü, geleneksel kültür-modern kültür gibi genel geçer mantık düzleminde oluşmuş, içinde var olduğu kesimin tabiatıyla bağdaşan bir kültür değildirler. Söz gelimi köy kültürü köyü

yansıtan bir kültürdür. Tarihî yoksula ait kültür de yoksula ilişkin bir kültürdü. Ama yoksulluk kültürü bir fakir kesimin yaşadığı sanılan bir kültür türü değildir. İçinde bulunduğu kent ve hatta zenginlik kültürünün çarptığı bir anomi, bir değer yoksunluğudur.

İşin ilginç tarafı yoksulluk kültürü yaşayanlara yardım edemezsiniz. Ailecek bir ay idare edin diye eline 3-5 bin lira tutuşturursanız bunu bir gecede bitirirler. Onun için bir yerlerden ücret alanların bu ücretin miktarının hiç önemi yoktur. Burada bir şeyin daha altını özellikle çizmem gerekir. Bu kesim, siyasetçilerin hiç işine yaramaz. Çünkü genel geçer bir mantığa, hatta bir retoriğe dayanmadığı için kullanılamazlar. Tıpkı ünlü bir anekdottaki söğüt gölgesini şenlendiren vatandaşlara bir hizmet öneremedikleri gibi bunlar da ortamlarına bir müdahale beklentisinde değildirler. Böylesi bir şey hizmet bile sayılmaz.

Yoksullukla ilgili en önemli noktalardan birisi şüphesiz *yoksulluk söylemidir*. Bu toplum için yoksulluk kültüründen çok daha beter bir şeydir. Çünkü çok daha geniş bir kesimi içine alır ve pek çok soruna kaynaklık eder. Yoksulluk söylemi, yoksulluk içeriğinden çok, kendini ona dayandırılan bir edebiyattır. Siyasetçilerin, ayakçılar ve değnekçiler marifetiyle sürdürdükleri bir retoriğdir. Asıl derdi yoksulluk olmadığı için onun çözüme hiçbir katkıda bulunmazlar. Bu söylem, “Vatandaş sen açsın ama farkında bile değilsin, lütfen farkına var ve başını kaldır!”, der.

Söylem hiçbir değere dayanmaması açısından yoksulluk kültürüyle çakışır. Ancak işleyiş amacı farklıdır, ondan daha fazlasıyla çıkar üstüne oturur. İktidara karşı nefret ve gerilim üretir. Söz konusu retorik bir ahlaka dayanmadığı için hakkaniyete yer yoktur. Çözüm olarak ne yapılırsa yapılsın tatmin edici bulunmaz, tabir caizse hep bir kulp takılır. Tabii ki yukarıda da söz konusu edildiği üzere her şeyi çıkara dayandıran bir toplumsal ortam doğurur. Sabır ve şükür gibi tüm yüksek değerler ufalanır. Eskiden yoksulluk din üzerinden tolere edilirdi. Şimdi benim bu tespitim bile yadırganır, iktidar adına bir istismar sayılır, söylemin aktörlerine göre din işin içine hiç girmemelidir, çünkü bu, siyasetleri için bir ayak bağıdır.

SONUÇ

Bugün geniş bir siyaset kesimi politika yapacağız diye değnekçilerin ve ayakçılarının da büyük bir katkısıyla manipüle edilen kitlelere tam anlamıyla bir retorikle yoksulluk kültürü dayatılmaktadır. Siyaset hırsları uğruna topluma bir değer boşluğu yaşatmaktadırlar. Buradan tatmini mümkün olmayan bir yoksulluk edebiyatı doğmaktadır. Özellikle dindar muhalif kesim doğrudan veya dolaylı yoksulluğun faturasını “dindar Başkan” a kesmekte dolayısıyla da geniş kapsamlı şartların bir ürünü olan yoksulluğun müsebbibi din ve tabii dindarlar gösterilmektedir. Böylece bir ilgisi olmamasına rağmen ciddi bir din karşıtlığı gelişmektedir.

Konu iyi anlaşılсын diye açık bir örnek vermekte sakınca görmüyorum, bu gerçeği görmek için mesela *Karar* gazetesi köşe yazılarının altında, yazardan da referans alan yorumlara bakmak yeterlidir. Gerçi başka ciddi bir toplumsal konu yok, manşetler de yoksulluk retoriği taşımaktadır. Basındaki okuyucu yorumlarında “Bunlar Müslüman ise ben artık Müslüman değilim, bugüne kadar boşuna namaz kılmışım, bundan sonra kılmayacağım, çünkü karnum aç!” sözlerine sıkça rastlarız. Din karşıtı bir kesimin bu gelişmeden mutlu olduğunda şüphe yok. Ama İslâmcılar ne düşünüyor, yıkıntı muhalif söyleme değişiyor mu, merak ediyorum.

Burada özel olarak belirtmeliyiz ki yoksulluk retoriğinin sahipleriyle yoksullar bambaşka kişilerdir. Yoksullar 50 bin liralık telefon kuyruğuna gir(e)mezler. Gerçek yoksullar pek konuşmazlar, Kur’ân’ın tanımlamasıyla “*Biz onları simalarından tanırız*”. Gerçek açlık değil, söylemsel yoksulluk pek çok ahlaki değeri ortadan kaldırıyor; zenginde şükür, fakirde sabır bırakmıyor. Böylesi bir ortamda bunları düşünmek bile anlamsız hâle geliyor. Mantık şu: zengin neye şükretsin ki (Karun gibi aklı ve bilgisi ile) kendisi kazanıyor, şimdi fakir bu kadar imkânsızlığın üzerine bir de şükür mü etsin. Konuyu şu mısralar çok güzel ifade ediyor:

“Kemdürür yolsulluktan nicelerin varlığı,
Bunca varlık var iken gitmez gönül darlığı.”

Her hâlde en kötüsü de mali değil, insani yoksulluktur. Yunus Emre’nin anlatmak istediği şey de budur.

YOKSULUN YARI EKMEĞİNE KURTLAR MI KONAR?

METİN ÖNAL MENGÜŞOĞLU

“Kim ki Tanrı’ya dayanmamakta, dayanmakta kendine
Yakarız kendisini de kentini de
Kim ki ortak olmuş yoksulun yarı ekmeğine
Kendini bir yerde bulur
Ağzını ekmekle birlikte bir başka yerde
Kim ki Tanrı kullarına bakarsa yukardan
Kartallarca inişimizi görür ansızın yukarlardan
Kim ki sesini yükseltmek ister Tanrı sesinden...”

Sezai Karakoç

Bir halk türküsü şöyle başlar: “İnsan kısım kısım yer damar damar.” Kur’ân’ı okuyup anladığını pek tahmin etmediğim Türkçe konuşan ve düşünen ve de Müslüman sosyolojisinde yaşayan halk ozanı, belki bozulmamış fitratının/vicdanının söyletmesi belki de yaşadığı kültürel vasatın içgüdüsel sevgi tabisiyle adeta Hucurât Suresi 13. ayetini tefsir etmekteydi. Çünkü Kur’ân Allah’ın insanları bir dişi ve bir erkekten yarattığını, onları farklı kavimler, farklı renkler, farklı biçimler ve hatta farklı karakterlerde yarattığını, bunu da birbirlerini tanımaları maksadıyla yaptığını söylemektedir. Birakınız farklı toplulukları, farklı coğrafyaların, iklimlerin şekillendirdiği kitleleri, yaratılan her insan teki de bir diğerinden ve hatta ikiz karındaşımdan bile ayrı bir biçim ve karaktere sahiptir. Her insan böylece besbelli ki biriciktir. İnsanlar ve toplumlar arasında bu anlamda bir eşitlik asla söz konusu bile edilemez.

YOKSULLUĞUN TÜRKÜSÜ

İnsanlar birbirlerine eşit değildirler ancak bütün toplumların her ferdi bakımından ortalama bir normallikten, bütünlükten söz açılabilir. Eğer miskinler, meczuplar, doğuştan yahut sonradan bir kaza neticesinde herhangi bir şekilde özür sahibi olanlar ayrı düşünülürse böylesi bir

normallikten söz açılabilir. İnsanlar üzerine doğuştan yüklenmiş bulunan farklılıkları birbirine benzetme çabası onları kendilerine yabancılaştıracaktır. Herkesin kendi kalarak aralarında bulunduğu topluma aidiyet ve mensubiyeti de sosyolojik anlamdaki biricikliği ifade eder. Japon, Kızılderili, Arap, Eskimo, Zenci, Slav, Kürt ve Türk bunların her biri mensubu bulunduğu sosyolojinin tipik karakterlerini yansıtır. Böylesi bir beraberlik de beşeri fitratın ve de Hucurât Suresindeki hakikatın tecellisinden başka nedir ki?

Biricikliği, kavmi mensubiyeti, coğrafya ve iklimin sağladığı renk ve biçimleri hariç tutalım, yaratılırken kendi elinde olmadan üzerine yapışan kimlik, kişilik ve karakterleri saymayalım. Bu durumda insanların yeryüzüne tıpkı bu zikredilen yapılar gibi yoksun, yoksulluk içerisinde geldiği söylenebilir mi? Her doğan bebeğin yeryüzüne kendi rızıkıyla geldiğine dair ilahi hakikati ve nimeti istisnai durumlar dışındayken görmemek ancak kötü niyetle açıklanabilir. Bu ve benzeri sualleri cevaplamaya çalışırken hatıra hemen şöylesi durumlar gelebilir; insanın doğduğu tarih bir şiddetli savaşın, kıtlığın, depremin, sel baskınının, başka tür bir afetin hemen akabinde ise yokluğun mu yoksa yoksunluğun mu içine doğmuş olacaktır?

İkisi aynı durum olmadığı gibi bahsi geçen hadiseler insanlık tarihi boyunca hemen bütün toplumların maruz kalmış olması ve de ihtimali bulunmaktadır. Bu bakımdan insanlar arası bir eşitlikten söz açılarak birilerinin mahrum, ötekilerin hesap dışı tutulduğu söylenemez. Yangınlar, seller, depremler, tabiat afetleri diye hatırlanan hadiseler iklim ve coğrafya tanımıyor. Zengin ve yoksul da tanımıyor. Gerçi kötü yönetilen ülkelerdeki benzer hadiseler hesap edilmeden ortaya konan yapıların dayanıksızlığına dair beşeri zaafılar da bu bahiste unutulmamalıdır.

1999 depremi sonrasında bir fabrika işçisi aynı ekme kuyruğunun en arkasında patronunu görüp kendisine gelen ön sırayı ona bırakarak erkenden ekme almasını sağladığı konuşulmuş, anlatılmıştı. Şimdi böylesi umumi durumları bir kenara bırakarak asıl konuya girmeye çalışalım.

Bir başka halk türküsü de şöyle başlar: “Yine gam yükünün kervanı geldi/ Çekemem bu kahrı, bölek seninle.” Ömrümce ve olabildiğince düşünerek yaşamaya çalışmışımdır. Bu türkülerini dinledikten, öğrendikten sonra Karl Marx, Adler, Adam Smith vb. materyalistlerin teorilerini okuyunca Müslüman sosyolojisine mensup ortalama fertlerin bile bahsi geçen filozoflara göre yeryüzündeki beşeri hayata dair yaklaşımları bana hakikate daha yakın görünmüştür. Yaktıkları türkülerle meseleyi öylesine derinden kavramış ve çözmüşlerdir ki filozofların

tükettikleri yığınla teori onların yanında sönük kalmıştır.

Liberalizm ve sosyalizm her ikisi de neticede maddeci, materyalist felsefenin farklı yüzleri olarak türlü teoriler üretip yeryüzündeki beşeri hayatın madde planındaki modeline katkıda bulunmaya çalışmışlardır. Üretim tüketim ilişkileri üzerine, eşya ve olayların yönetilmesi, yönlendirilmesi, malın mülkün paylaşımı vb. alanlarda birbirine zıtmuş görünmesine rağmen çıkış noktaları itibarıyla hiç de farklı kaynaktan beslenmemektedirler. Bu iddia sahipleri bugün yeryüzünde devletler çapında şöyle veya böyle kendilerine uygulama alanı bulmuş görünmektedirler. Peki, mesela ortalama insanı mesut ve yeterince tatmin ettikleri söylenebilir mi? Tematik anlamda bile onlar bilim adına uğraştıkları alana ekonomi derken en fazla tutumluluk, mal ve eşyanın paylaşımı gibi bir anlam etrafında dönüp durmaktadırlar. Oysa bizim türkülerini yakanlar bu bilgi alanına iktisat ismini vermişlerdir. Ekonomi merkeze maddeyi alan bir kelime iken iktisat, Arapça *kıst* kökünden mutedil olma, adalet gibi anlamlar yüklüdür. İktisat demek ki ahlaki bir kavram iken ekonomi salt materyalistçe bir kavramdır.

YOKSULLUK VE YOKSUNLUK

İktisat düşüncesine, Allah’a ve ahiret gününe iman ile salih ameli önceleyen müminlere göre evvela birinci ilke şudur: “Rızık veren Allah’tır.” Bu genel ifadeyi Müslüman esnaf dükkânlarında görürüz. Ayrıca İstanbul’daki Kapalıçarşı’nın ana girişinde ise “(Helal) kazanan (çalışan, çabalayan) Allah’ın sevgilisidir” serlevhası asılıdır. Şimdi bu iki prensibi birleştiren Müslümanca bakış açısını dile getirmenin tam zamanıdır. Evet, Allah, yarattığı bütün kullarının rızıkına kefil olmuştur. Dediğini de dünyanın her iklim ve coğrafyasına mahsus olmak kaydıyla yağmur, kar, petrol, elmas, demir, kömür, deve, geyik, dağ, ova, orman, ipekböceği, balırsı, ihlamur, elma, kestane, deniz, balık vb. sayısız, sınırsız hammadde, nimet ve imkânlarla donatmıştır. İnsanlığın rızıkına kefil olması yanında onların önüne saçılıp dökülen bu imkân ve nimetlerin elde edilme yollarının ise tek kelime ile herkesin kendi başına çalışma ve çabalaması sonucu mümkün kılındığını bildirmiştir. Bu arada müthiş bir uyarıyı da şu iki

ayetle yapmıştır, Necm Suresi 38-39: “Hiç kimse kimsenin yükünü taşıyacak değildir. Ve insana uğruna çaba gösterdiği (emek) dışında bir şey verilmeyecektir.”

İkinci ayet-i kerimenin Türkçedeki yaygın meali “İnsan için emeğinden başkası yoktur.” şeklinde verilmektedir. Şimdi her hâlükârda Allah’ın rızık vermesini, evvela yaratıp yaşatması sonra içine doğduğu dünyaya bahsettiği imkân ve nimetlerle bezemesi olarak anlayacağız. Ardından geriye insanın emeği çabası, arayıp bulması, erişmesi ve en önemlisi de elinde bulundurduğu, temin edebildiği ne varsa onları paylaşması sorumluluğu gelmektedir. Sorumluluğun ifadesini birçok ayette buluruz. İlk hatıra gelen Bakara Suresi 3. ayeti mealen der ki: “Sana rızık olarak verdiğimizizi başkaları (muhtaç ve yoksullar elbette) için harcamalı, onlarla da paylaşmalısın.”

Demıştik ki kimi insanlar bazı miskinlik, meczupluk ve de özürlülük hâlleri taşıdıklarından Allah’ın arza bolca salıverdiği imkân ve nimetlere ulaşabilme güç ve kudretinden mahrumdurlar. Onlara yoksul yerine *yoksun* ismi takmak daha doğru görünmektedir. Her ne isim takılırsa takılsın Allah’ın arza gönderdiği rızıkları çalışıp çabalayarak elde edenler onları paylaşmakla da mükellef kılınmışlardır. Kader kelimesine verilen umumi manaya bakarak “yoksulluk bir kaderdir” demek Müslüman şiarına ve itikadına aykırıdır. Çünkü kimse yoksul olarak doğmuyor dünyaya. Müslümanlar bütün tarihleri boyunca öteki toplumlara göre bence bu hususta epeyce ileridedirler. Ne var ki sahici modele göre biraz eksik de olsa yerine getirmeye çalıştıkları paylaşım modelini Peygamber hadisi unvanıyla iki hikmetli söze sığdırmışlardır; derler ki: “Komşusu açken tok yatan bizden değildir. İşçinin ücretini henüz teri kurumadan ödeyiniz.”

Yoksulluk meselesine Müslümanca bakışın alt yapısını oluştururken Elmalılı Hamdi Yazır, Bakara Suresi tefsirindeki bir ayeti Türkçeye “Çok mal toplayanlar alçaktır!” şeklinde dönüştürmüştür; onun bu bakış açısı günümüz bakımından hayli düşündürücüdür. Hemen birilerinin bazen siyasal iktidarı bazen kaba kuvveti kullanarak vurgunculuk, soygunculuk, ihtikâr gibi fiilleri işlemesi, kısaca başkalarına bizzat Allah’ın tahsis ettiği rızka el koyarak on-

ların yoksullaşmasına sebebiyet vermesi hatıra geliyor okuyunca.

Haşr Suresi 7. ayeti kerimesinin bir cümlecini Türkçede şöyle dile getirirler: “Servet, içinizden bazıların elinde dönüp dolaşan bir devlet olmasın.” Besbelli insanoğlunun açgözlülüğünü iyi bilen Allah, bütün zamanlardaki uygulamalarla beraber günümüzü de pek ala biliyor ve bugün dünyada Allah’ın insanlığa ikram ettiği mülk ve nimetin ne yazık çok az sayıda kimi ellerde dönüp dolaşacağını da ihbar ve ihtar ediyordu. Yoksulluk acaba kader mi yoksa muhtekir, sömürücü, vurguncuların talanı ile ortaya çıkan bir cürüm müdür? Materyalist zihinler “İhtiyaçlar sınırsız kaynaklar sınırlı” diyerek insanları ihtiyatlı davranmaya mı çağırıyorlardı yoksa birileri kemerlerini sıksın da geri kalanları kendileri tüketsin veya biriktirsin diye bir şeytani fitneye mi başvuruyorlardı? Ayrıca kaynaklar Allah’ın elindedir ve onları sınırlandırmaya yetkisi de ancak ona mahsustur. Üstelik kim bilebilir kaynakların ne ölçüde sınırlı olup olmadığını Allah’tan başka?

YOKSULLUK EDEBİYATI

İnsan fitratının hakikatinde, vicdanının üzerini örtmemişler tarafından bilinmektedir ki iyi ile kötü, çalışanla tembel, bilenle bilmeyen bir olmaz ilkesi, böyle bir adalet duygusu yatmaktadır. Birincilerin sıfatı adil, ikinci sıradakilerin ise zalimdir. İktisat kelimesi için ne demıştik, varlık, yokluk, mal ve mülkiyet meselelerinde itidal üzere hareket etmek, her tür aşırıktan uzak durmak ve kıst sahibi adil olmaktır. Mümin insan ölümden sonra dirilişe inanmıştır. Bu bakımdan kendini ebedî hayata hazırlama sorumluluğunu bütün iş ve meşguliyetlerinin önüne alacaktır.

Bunu yaparken aynı zamanda dünyayı terk etmeyi, ona boş vermeyi değil aksine ona sarılmayı, orada hem de azami çalışmayı gerçekleştirerek yerine getirebileceğinin şuurunda olacaktır/olmalıdır. Çünkü bu sorumluluğu gerçekleştirecek başka bir dünya, başka bir mühlet (ömür) yoktur. Müminler dünyada en az yasaklar koyan bir imanın sahibi olduklarından da haberdirdirler/haberli olmalıdırlar, beklenen bu tutumlarıdır. Haram olmadığı müddetçe işin kolayını seçme hürriyetleri vardır. Hak ve

adaleti çığnemeyen, vicdanları, insaf nazarlarını sızlatmayan, insanlığın zararına çalışmayan hiçbir samimi çaba yasak değildir müminlere ve her meşru çaba uhrevi ödülle müjdelenmiştir.

Müminlerin dünyasında bu durumda ekmeğine katık, hastasına ilaç, çocuğuna aş bulamayan yoksullarla alay edercesine tüketen kapitalistlere yer bulunabilir miydi? Bugün bulunabiliyorsa o muhitte müminlerin yaşadığına kim inanır? Fakat asla hatırdan çıkartılmayacak başka bir yoksulluk ve yoksunluk vardır. Dünyevi ve maddi tüketim, biyolojik gelişmeyi, fiziki beslenmeyi, maddi hayatın idamesini sağlayan üretim tüketim ilişkileri dışındaki yoksunluk ve yoksulluğu en iyi ifade eden Aliya İzzetbegoviç

lın ve kaşığın bir disiplin ve önceden konulmuş kurala göre dizilip kullanıldığını düşünün. Kaşığa alınan, çatala takılan, bıçağın keseceği lokmanın bile bir ölçü dâhilinde yapılmasına özenilen bu yemekte, sahiden lezzet, izzet, saadet bulunabilir mi? Âdeta askeri bir standarda oturtulmuş varlıklılar dünyasındaki yemek seremonisi ile sıradan inşaat işçilerinin öğlen yemeğinde sıcak somun içerisine bakkaldan alınmış tahin helvasını gömüp dürüm yaparak tükettikleri yemek arasındaki mukayeseyi düşünün. Bir yerde refah, öteki mekândaki saadeti görmemek mümkün müdür? O hâlde daima yoksul mu kalınsın, diye sorulduğunu işitir gibiyim.

demişti ki: “Dolu bir mide, boş bir zihin neye yarar?” İnsan hayatının bence bütün zamanlarda en fazla ihmal edilen yoksunluğu ve yoksulluğu buydu. Fakat biliyorum ki bu başka bir bahistir, burada bırakarak yola devam etmek istiyorum.

Yaşadıkça öğrendiğim bir husus var, saadette refah asla aynı şey değildir. Maddi varlık hemen ve aynı zamanda saadete ulaştırmıyor insanlığı. Belki refah kelimesiyle açıklanabilecek bir bolluktan ve tüketimden söz edilebilir ama bu durum her zaman huzur getirmiyor insanlığa. Diken üstünde, korumalar arasında, muhkem korunaklarda bir nevi steril ve de kasa içerisinde saadet yakalanabilir mi? Birinci sınıf lüks, kalburüstü bir restoranda erkeğin frak, kadının tuvalet giyinerek katıldığı toplu yemekte, çata-

Hayır elbette! Dünya düzeni ihtiyaç üzerine kurulmuştur. Bir kere bunu asla unutmamak gerekiyor. İnsan muhtaç bir varlıktır. Kimse-nin kimseye muhtaç olmadığı, herkesin eşit bulunduğu dünyada adalet, ahlak ve medeniyetten söz açılmaz. Böyle bir durumda dünya daha en başından harabeye dönerdi. İhtiyaçlar yaradılıştan giderilmiş bulunsaydı bütün insanlığa sonsuz ve sınırsız sağlanmış bulunan rızık, imkân ve nimetleri kim kullanacaktı, kim davranışlarından sorumlu tutulacaktı? Dünyanın imtihan âlemi olduğunu bilen müminler bakımından özellikle ihtiyaçlar, muhtaçlık açısından düşünüldüğünde hayat çarkının bir de şu görünüşüne bakmadan olmaz: Zengin fakire muhtaçtır. Âlim cahile, doktor hastaya, tüccar

hamala, satıcı alıcıya, işveren işçiye muhtaçtır. Denklem her iki tarafı birbirine muhtaçtır. Hiç kimseye muhtaç olmayan, herkesin kendisine muhtaç olduğu zat yalnız Allah'tır.

Öyleyse yoksulluğun, muhtaçlığın karşılıklı bir dünya nizamını oluşturduğu hakikatini unutarak, hesaba katmadan mesele üzerinde sahici bir düşünce üretilemez, çözüm gerçekleştirilemez.

Yoksulluktan, yoksullardan yana tavır koymuş gözükerek servet ve iktidar düşmanlığı yapmanın bir fantezisi, bir konforu vardır. Ama böylesi teoriler dünyayı değiştirecek, olup biteni düzeltecek bir çare ve çözüm olamamaktadır, olmamıştır. Kaldı ki yoksulluğun, fakirizmin, dünyaya boş vermişliğin, mistisizmin, bir lokma bir hurkaya rıza felsefesinin kol gezdiği, iman ilkesine dönüştüğü Doğu ve de Müslüman dünyasında neyi açıklayacaktır yoksulluk edebiyatı? İlahi Vahyin öğretilerinde Sünnetullah'ın yeryüzünde öylesine aşikâr bir tecellisi vardır ki müminler onu asla gündemlerinden düşürmemelidirler. Nedir o; tedbirsiz, gayretsiz, şuursuz, insanın insana muhtaç olduğunu gözetken bir toplumsal irtibattan mahrum kimseler -eğer durumlarından şikâyetçi değil aksine memnunsalar- haysiyetli bir hayat modeli ve ebedi kurtuluşu asla erişemezler. Müslüman dünyanın bence en büyük ve tehlikeli yoksunluğu ve yoksulluğu burada yatmaktadır.

Son Allah Elçisi'nin çocukluğunda çobanlık, gençliğinde tüccarlık, Yesrib şehrini Medine'ye çeviren büyük hicret sonrasında da site devletinin yöneticiliğini yaptığı bilinmektedir. Küfe ve Bağdat'ın rey taraftarı, ünlü düşünürü Numan bin Sabit de kumaş tüccarı idi. İnsanların en hayırlısının insanlara yük olmayanlar arasında bulunduğunu söyleyen bir din telakkisinin mensupları yoksulluk üzerinde düşünürken daha etraflı ve detaylı inceleme yapmalıdır. Sıradan bir yoksulluk edebiyatı başta gönüllere hoş görünse de çözüm yolunda işe yaramamaktadır.

Müslüman ilkelerinden biri de bazı kaynaklarda hadis diye de zikredilmekte olan şu ifadedir: "Borç vermek, sadaka vermekten daha hayırlıdır." Peygamber'in gerçekten söyleyip söylemediğini bilmiyoruz ama Kur'an ile az da olsa meşgul olan her insan bu ifade ile ortaya konulan

iktisadi hayatın nasıl dinamik bir veçhete sahip olacağını hemen anlayacaktır. Zekât fakihlerin tespitiyle devlet tarafından toplanması gereken bir tür vergi olarak anlaşılmıştır. Neyin verileceği sorulduğunda ise cevapta kullanılan kelime epeyce manidardır; denir ki: "artanı." Kelimenin kökünde ise Türkçeye temizleme şeklinde aktarılacak bir anlam yükü vardır. Neyi temizleyecektir zekât; elbette sermayeyi, geliri, kazancı. Peki, kimlere verilecektir sualinin cevabı da çok ama çok enteresandır. Yoksulluk yalnızca rızkın eksilişi değildir bu cevaba göre, burada öne çıkan husus ihtiyaçtır. Onlar elbette önce yoksullar sonra miskinler, düşkünler, zekâtı toplayan memurlar, borçlular, yolda kalmışlar, gönülsüz İslâm'a ısındırılacak olanlar ve köleleştirilmiş kimselerdir.

İşin açıkçası yeryüzüne ebedî hayatı kazanmak maksadı ve imtihanıyla gönderilmiş bulunduğu iman eden bir yoksul, kendi kişisel tembelliği ve tedbirsizliği yüzünden bu hâlde değilse asla bir eksiklik duygusuna kapılmaz, kapılmamalıdır. O, her neye kavuşabilmişse onun şükrünü eda ettiğinde ebedi kazancın sahibi olacağını iyi bilir. Kaldı ki çalışmayı şiar edindiğinde, buna bedensel ve zihinsel olarak gücü yettiğinde az ya da çok bir rızkın sahibi olduğunu görmek için günümüzde şehir sokaklarını dolduran çöp toplayıcılarına bakmak kâfidir. "Müminlerin rızık endişesi olmaz!" mütearifesinin açıklaması şöyle yapılır; evvela bilinir ki mümin rızık endişesiyle değil ibadet kastiyle çalışır. Ayrıca o rızkın azlığı ya da çokluğundan değil tedbir, teşebbüs ve gayretinin yokluğundan ve de helal ve haramı gözetip gözetmediğinden sorumlu olduğunu bilen kimsedir.

"Veren el alan elden üstündür!" ilkesi de Müslüman literatürde müsellem hâlde anlatılır. Böylece müminlerin çabası veren olmaya dönüktür. En yoksul insanın bile verebileceği bir şey mutlaka vardır. Söz gelimi sokakta, çöplükte bulunduğu servet değerindeki altını, sahibini arayarak veren çöpçü örneği ortadadır. Hemen ardından İlahi Kelamın muhtelif ayetlerinde "Yiyiniz, içiniz, israfetmeyiniz!" uyarısı okunur. İsrâf Müslüman iktisadiyatının temel kavramlarından biridir. Bir şeyin yerli yerinde kullanılmamasını ifade eder. Bu daha çok rızık kavramının muhtevası konuşulduğunda dile getirilir.

Tipik bir örnek vardır insanların kazanma çabalarını, iktisadi hayatlarını helal ve haram bakımından niteleyen. Adamın biri bir alışverişle meşgul olmak üzere devesiyle geldiği şehirde devesini orada bulunan birine emanet edip yularını bir süreliğine tutmasını ister. Dönüşte devenin yularsız hâlde başıboş dolaştığını görünce anlar ki emanet edilen kişi yuları çalmıştır. Çaresiz bir çocuğa para verir ve kendisine pazardan bir yular almasını ister. Çocuk yuları getirdiğinde görür ki kendi devesinin yularıdır tekrar satın aldığı. Kendince düşünen adam der ki yahu bu yuları almak için çocuğa verdiğim parayı, deveyi emanet ettiğim adama vermek üzere ayırmıştım. Adam yuları çocuğa satmakla aynı parayı kazandı ancak haram yoldan edindi.

YOKSULUN KULLUK ŞUURU

Müslüman iktisadiyatının hassasiyet noktaları iyi okunmadığında ne varlık ne de yoksulluk edebiyatı insanlığın hayrına bir netice veremeyecektir. Başından beri yazıp anlatmaya çalıştığımız husus yoksulluğun, adaletsizliğin doğuştanlıkla, kaderle bir alakasının bulunmadığını göstermekti. Kimi farklılıkların, benzersizliklerin birer yaradılış gerçeği olması yoksulluğun da doğuştan taşındığı anlamına asla gelmez. Bu geçici ve fani âlemde Allah tarafından sınanıldığını ve asıl hayatın, kazancın ve kaybın, asıl varlık ve yoksulluğun uhrevi hayatta insanın karşısına bir sicil defteriyle çıkartılacağı hakikatini hatırlatmak, meramımızı anlatmak için en kestirme yol olsa gerektir. Ölümünden sonraki hayatı ihmal ederek, yok farz ederek üretilen hiçbir fikir ve felsefe ne varlığı ne de yoksulluğu açıklama hünerini gösterebilmiştir. Kimi yoksulluğa ve yoksunluğa çare ararken insanı bir hükmi şahsiyetin kulu, kölesi yapmayı önerir, kimi de onu servet düşmanlığına doğru tahrik eder.

Allah'ı unutarak yeryüzünde tanrılık taslayan emperyalist, seküler ve materyalist her tür güç odaklarının yarattığı yoksulluklar ve yoksunluklar, bir kurtlar sofrasına dönüştürdükleri dünyada insanların selim biçimde düşünmesine de engel olmaktadır. Bütün çabaları insanları şaşırtmak, ahiret hesabını unutturmak ve yoksulluğun kader olduğuna dair vehimlerini yutturmaktan ibarettir. İstatistikler dünya servetinin yarısını 26 kişinin elinde bulundur-

duğunu söylemektedir. Servet denilen mal ve mülkün, toprağın, suyun, demir, kömür, petrol, elmas, altın ve gümüşün, hülâsa Allah'ın bütün insanlığın kullanımına sunduğu değer ve nimetlerin paylaşımındaki adaletsizlik Allah'ın değil onun günahkâr kullarının eseridir. Kurtlar sofrasına çevirdikleri dünyayı ve içerisindeki nimetleri yalnızca kendileri tüketiyor ve hiçbir paylaşımında bulunmuyorlar. Yoksulluk böylece artıyor.

Kur'ân'ın birçok ayetinde acizlerin, kimsesizlerin, yoksulların, meczupların, düşkünlerin, yetim ve öksüzlerin, evlenen kadınların görülüp gözetilmesi müminlere ödev olarak verilmektedir. Böylece malvarlığı, servet tek elde dolaşan devlet olmaktan çıkarak bölüşüme, paylaşım açılacaktır; Kur'ân'ın emri budur. İslâm insanın servet hırsına kapılmasını reddeder. Adiyat Suresi 6. ayetten itibaren şöyle devam eder mealen: *“Gerçek şu ki insan Rabbine karşı çok nankördür ve kendisi (de) buna şahittir: çünkü servet hırsına kapılmıştır. Ama bilmez ki (Ahiret günü) herkes mezarından ayağa kalkıp dışarı çıktığında ve insanların kalplerinde (gizli) olan her şey ortaya döküldüğünde, işte o gün Rableri, onların her hâlerinden haberdar (olduğunu) görecek)tir.”*

Yeryüzünde kayda değer, dikkat çeken bir yoksullaşma bu alanda bir artış, yükseliş varsa -ki bizce vardır- sebebi Allah'ın insanlığa rızıkı eksik yağdırması olabilir mi? Dünya nimetlerinin bütünü gözleyenler bu soruların cevabını doğru vereceklerdir. O hâlde sebep nedir; dünyayı kurtlar sofrasına çeviren siyaset insanları, emperyalistler, dünyaperest kifayetsiz muhterislerin doyumsuzlukları değil midir?

20. yüzyılın ortalarından itibaren sosyalist cereyanların Müslüman ülkelerde de fikren ve teorik bakımdan ilgi ve merak uyandırdığı, bu sahada düşünceler üretildiği *İslâm Açısından Sosyalizm* gibi eserlerin ortaya çıktığı görülmüyordu. Öyle ileri giden Müslüman kanaat önderleri vardı ki “İslâm'da özel mülkiyet yoktur” demeye kadar vardırımlardı söylemelerini. Toplumculuk, sosyal adalet gibi ifadeler moda hâlinde çoğu Müslümanların da diline yerleşmişti. O tarihlerde müslümanlar kapitalistler tarafından yönetiliyor, düşünce, ifade ve inançları yüzünden hürriyetleri kısıtlanıyordu. Gelin

görün ki onlar yine de Komünizmle Mücadele Dernekleri kuruyor, kendilerini kısıtlayan kapitalistler yerine ortada sadece söylemleri dolaşan sosyalistlerle mücadeleyi seçiyorlardı. Zamanla bu tutumun marazi bir durum olduğu en azından bir kesimi bakımından açığa çıkmıştı. Ancak İslâm'ın kapitalizmdense sosyalizme daha yakın olduğuna dair iddiaların daha yüksek ve entelektüel dille aktarımı uzunca bir süre dolaşımında kalmıştı.

“Yarin yanağından gayrı her şeyde ortak” diyen Nazım Hikmet gibi özel mülkiyete mesafeli bakanlar Kur’ân’ın ve yeryüzündeki beşeri hakikatin ne yazık gerisinde kalmış ve İslâm fikhındaki feraiz yani miras hukukundan habersizliklerini, bilgisizliklerini sergilemişlerdi. Bu fikirler bazı kesimlerde servet düşmanlığı gibi sakat kanaatlere evrilmişti. Üzerinde durulması, düşünülmesi gereken şey, moda hâlinde yaygınlaşan söylemler yerine İlahi Vahyin uyarılarına dikkat kesilmek olmalıydı. Bütün bu tür savruluşların temel sebebi yüzyıllara varan tarihler boyunca Müslümanların düşünmeyi, üretmeyi, yaratmayı, içtihadı, zamanın fikhını ortaya koymayı ihmal etmeleri değil miydi? Zamanın değişmesine, düşünmeyi ihmal etmeleri sebebiyle hazırlıksız yakalanmıştır Müslüman kitleler. Şimdi uzun süreli fetret ve şaşkınlık yaşadıkten sonra gördüğüm odur ki milenyumun değişmesine paralel biçimde dünyanın her bir köşesinde artık bunun farkına yavaş ve dar bir çevrede varmaya başlamışlardır. Mesela özel mülkiyet konusunda yanlış düşünenler sanırım artık sadece Nisa Suresinin son ayetini okuyarak kendilerine gelmişlerdir. Orada öylesine detaylı bir anlatım vardır ki bütün zihinleri ikna etmeye kâfidir.

Maide Suresi 48. ayetinin son bölümü konumuz bakımından açıklayıcıdır. Müslüman şiarını bu ayet üzerinden okumak daha sağlıklı olacaktır: *“Biz her biriniz için (farklı) bir sistem ve (farklı) bir hayat tarzı belirledik. Eğer Allah dileseydi, hepinizi bir tek topluluk yapardı; ama indirdikleri aracılığıyla sizi sınamak için (başka türlü diledi.) O hâlde hayırlı işlerde yarışın! Hepinizin dönüşü Allah’adır; o zaman Allah ayrılığa düştüğünüz şeyleri size gösterecektir.”*

Son olarak kendimize soralım: dünyada yoksulluk diye bir vakıya dikkat çekecek miktarda

yok mudur? Vardır. Peki, bu durum yeni mi icat olmuştur? Hayır! Diyelim bu cevap tatmin edici bulundu. Öyleyse bu durum karşısında kitleler, fertler ne tür bir tutum, tavır içerisinde olmalıdırlar? Özellikle de yoksul kesimler, yoksulluğu tüm varlıklarıyla hissedenler mevcut muhtaç hâllerine kader diyerek boyun mu eğmeli, sessizce akıbetlerini mi beklemeliler? Bizim önerimiz şudur: İnsanların bir kesimi sınıfsız toplum ütopyası ile devleti tek patron sayarak insanlara gardiyanlarını bile seçme hürriyeti tanımamaktadırlar. Toplumculuk, bilimsel sosyalizm arada bir de sosyal adalet gibi parlak sözlerin arkasına sığınarak insanları yoksullaştırmaktadırlar. Başka bir egemen sınıf ise insanlara güya gardiyanlarını seçme hürriyeti sağlamış görünerek maddi varlıkların büyük kaymağını aralarında buldukları kapitalist kesimlerin uhdesine yığılmaktadırlar. Böylece onlar da öncekiler gibi geniş kesimlerin yoksullaşmasında büyük rol oynamaktadırlar.

Yoksulların ve sağduyulu herkesin bilmesi, eylemesi gereken çaba ve çare yoksullukla değil elbette -üstelik bu üstesinden gelinebilecek bir iş de olamaz- yoksullaştıran kapitalist ve sosyalist ütopya, iddia ve bunları sahiplenen sömürücülerle savaşılarak bulunabilir. Başarı sağlanamasa bile en onurlu, erdemli mücadele budur ve insanın insanı sömürmesi hâline boyun eğmekten hem daha kazançlı hem daha kurtarıcıdır. “Yok edin insanın insana kulluğunu, bu davet bizim!” diyordu Nazım Hikmet. Bunu kişisel hayatında başarabildi mi; sanmıyorum ama teorik anlamda söz doğrudur ve fitratın, vicdanın terennümüydü. Allah’a kulluğun yolu, yoksullaşmanın Allah eliyle gerçekleştiği şeklindeki kaderci telakkinin küfür olduğuna dair bir imana sahip olmaktan geçer diye düşünüyoruz.

KAPİTALİZMİN KURT KANUNU: DÜŞENİ YEMEK GEREK...

KAMİL ERGENÇ

Modern uygarlığın inşasında tüccarların rolü hayatidir. Bu rolün ikamesinde ise tarihin radikal kırılma anlarından biri olan 1492'yi zikretmek gerek. Batı'dan Endülüs Doğu'dan Osmanlı, güneyden Memlük tarafından sıkıştırılan Avrupa'nın 1498'de Portekizler öncülüğünde başlattığı deniz seferleri (uzun süredir zorunlu olarak içe kapalı yaşayan kıta Avrupa'sı için görkemli bir "dışa açılma" adımı olarak) tarihin seyrini değiştirecektir. Amerika'nın, Afrika'nın ve Hindistan'ın sömürgeleştirilmesi anlamına gelen bu seferler vesilesiyle Avrupa'da gerçekleşen sermaye birikimi zamanla adına "kapitalizm" denilen iktisadi düzenin egemen kılınmasına sebep olacaktır.

SERMAYE VE BİLİM

Bu dünyayı ve insanı kötü gören, aşağılayan, fakirliği tavsiye ve teşvik eden Katolik Hıristiyanlığın söyleminden (vaazlarından) bizar olanlar, tüccarların bu "dışa açılma" adımından istifade ederek yeni bir teolojik/teopolitik adıma önyak olacaklardır. Protestanlık... Burjuva ile ittifak hâlindeki bu yeni akım, çok ağır bedeller ödeyerek ama asla geri adım atmayarak Katolikliğin korunaklı surlarında onarılması güç gedikler açacaktır. Burjuva Protestan ittifakının en önemli destekçisi bilimdir. Endülüs'ün ilmî/entelektüel/bilimsel mirasını (özellikle de matematik-fizik ve kozmolojiyi) sekülerleştirerek Katolikliğin teolojik/teopolitik nüfuzunu azaltan bu yeni akımın emeli cenneti bu dünyada inşa etmektir. Çünkü İsa'nın geri dönüp kurtarıcı rolünü oynayacağına dair asırlara balığ beklenti/vaat boş çıkmıştır. Tanrı'nın temsilcileri (kilise adamları) halka fakirlik tavsiye ederken, kendilerini ayrıcalıklı kılacak bir yaşam sürmektedir. Mutlak kontrol ve denetim arzusu kiliseyi bilgi-yorum ve mülk (sermaye) tekeli yapmıştır.

Protestanlığın ilk ve en önemli adımı bilgiyi sekülerleştirmek olmuştur. Tanrı temsilcilerinin tasallutundan kurtulmak için bulunan en etkili yol budur. Kendi içinde tutarlıdır da... Burjuvanın elde ettiği sermayenin kutsal adamlara kapatılmaması için yapacak başka bir şey yoktur çünkü. Kutsal adamlardan korunan sermaye, yoğun bir şekilde bilimsel çalışmalara aktarılır. Enstitüler kurulur... Çünkü bilim, kilisenin mağlup edilmesinde en önemli dayanaştır.

Burjuva, Katolikliğin en zayıf noktasını bulmuştur artık. Bilimsel çalışmaları destekleyecek, böylece kilisenin bilgi, yorum ve mülk tekeli kırılacak ve zamanı geldiğinde de onu tarihin çöp sepetine atacaktır. Fransız İhtilali'ne giden süreçte öne çıkan "Son kralı son papanın bağırsaklarıyla asacağız!" sloganı aslında meseleyi özetlemektedir. Nitekim bu ihtilalde binlerce din adamı giyotini boylayacaktır. Asırlarca fakirliğe övgüler düzerek halkı en sıradan lezzetlerden bile mahrum bırakan Katolikliğin karşısına dünyaya azgın bir iştiha ile saldıran, hiçbir sınır tanımadan her türlü lezzeti putlaştıran (yüce Kur'an'ın beyanı ile hevasını ilahlaştıran) münharif/sapkın bir çığır açılmıştır. Katoliklik ifratsa Protestanlık tefrittir. Zincirlerinden boşanmıştır artık Avrupalı... Seküler bilgiye yaslandıkça mevzi kazanmakta, zenginleşmekte, o güne kadar mahrum bırakıldığı ne varsa elde etmektedir. Kilisenin yerini üniversite, papazların yerini bilim adamları, kutsal savaşın yerini sömürgecilik, İncil'in yerini tabiat, Tanrı'nın yerini ise ulus devlet alacaktır. Yeni bir "epistemik cemaat" vardır artık ve bu cemaatin öncülüğünde küre ölçeğinde paradigmatik bir değişim gerçekleşmektedir. Bu yeni paradigma ipleri şeytanın eline vermiştir. Daha doğrusu onunla el sıkışmıştır...

SÖMÜRGEÇİLİK VE KATI OLAN HER ŞEYİN BUHARLAŞMASI

Bilginin sekülerleş(tiril)mesi felsefenin/hikmetin geri çekilmesi anlamına gelecektir. Asırlarca bütün ilim dalları felsefenin/hikmetin şemsiyesi altında varlık gösterdi. Oradan ilham aldı. Oranın belirlediği çerçeveye uygun olarak üretmeye çalıştı. İnsan-insan, insan-eşya, insan-tabiat ve insan-Tanrı ilişkisi oranın tayin ettiği istikamete göre belirlendi. Burjuva Protestan ekolünün mevzi kazanmasıyla birlikte felsefe yol gösterici olmaktan uzaklaştı. Böylece bilim ve hikmet arasındaki bağ koptu. Modern bilim anti-Katolikti. Tabiatıyla pozitivizme yanaştı. Hunharca sömürülmesi için ruhsuz/cansız/mekanik bir “doğa tasavvuruna” ihtiyaç vardı. Çünkü makine acı çekmezdi. “Saat gibi işleyen doğa” söylemi boşuna icat edilmedi. Saat mekanik bir aygıttı. Demek ki doğa da öyle... O zaman doğaya bağ(ım)lı insan da... Hikmetin/felsefenin uzağına demirleyen bu yeni akım için artık doğa ve insan sonuna kadar sömürüle(bile)cek varlıklardı. Tam bu noktada Protestanlık kurnazca bir kıvraklık sergiledi. Ait olduğu Hıristiyan kültürün Yahudilikten tevarüs ettiği “seçilmişlik” klişesine sığındı. Bu klişe Avrupa-merkezciliğin meşruiyetini sağlamak için çok özel olarak seçilmişti. Böylece Avrupa dışı ulusların tamamı sömürü nesnesi hâline gelecekti. Geldi de...

Sömürgecilik sayesinde Kıta Avrupa’sına akan sermaye burada hem refahın yükselmesini hem de burjuva Protestan akımının tahkim edilmesini sağladı. Ama sermaye yine belli ellerde toplanıyordu. Sanayi devrimiyle birlikte Avrupa

ve Dünya yeni bir süreci tecrübe edecekti. Makinenin öne çıktığı bu süreç kırsalda yaşayanların kentlere akın etmesini sağlayacak, buralarda tutunabilmek için insanlar oldukça zor şartlarda çalışmak zorunda kalacaktır. Demografik yapı da değişmektedir şimdi. Kadın, çocuk, genç, yaşlı demeden neredeyse herkes çalışmak zorunda kalmıştır. Kentte yaşam zordur. İşçiler için yapılan apartmanlarda yaşam kalitesi çok düşüktür. Çalışma saatleri oldukça uzun, ücret ise bir o kadar azdır. Mesai saatleri, sendikalaşma, grev, asgari ücret gibi olgular bu sürecin ürünleri olarak ortaya çıkar. (Marksist literatürle söyleyecek olursak proletaryanın olgunlaşma süreci yaşanmaktadır. Bu sürecin sonunda sermaye sahipleriyle proleterler savaşıacak ve sosyalizm safhasına geçilecektir.)

Seküler bilginin rehberliğinde ihdas edilen yeni sermaye düzeni insanı bireye dönüştürmek için elinden gelen her şeyi yapacaktır. Bilmektedir ki sadece bireyler bu yeni düzenin istikrarını sağlayabilir. Çünkü birey, Tanrı bağı da dâhil aile, aşiret, cemaat, ümmet, ideoloji gibi tüm bağlardan(aidiyetlerden) azade, savunmasız (ama özgür olduğu yanılısamasıyla efsunlanmış) kişidir. İnsan ise varoluş sancısı çeken, bağ kurma arayışında olan, itiraz ve isyan eden çok yönlü çok boyutlu aziz ve mükerrem bir varlıktır. Bu yüzdendir ki parçalamak, küçültmek modern paradigmanın başat özelliğidir. Demek ki bu düzenle ancak tevhide bir perspektifle mücadele edilebilir.

Üretim araçlarını tekellerine alan sermaye sahipleri ham maddeyi ucuza almak, mamul

maddeyi pahalıya satmak (ve bu arada işçi ücretlerini de olabildiğince düşük tutarak kârını maksimize etmek için) sinsi ve kurnazca adımlar attı. İşgücü ve hammadde ihtiyacını karşılamak ve mamul maddenin satılacağı pazarlar bulmak için en etkili yol (hiç şüphesiz ki) savaşlardı. Özellikle deniz yollarının güvenliği çok büyük önem arz ediyordu. İnebahtı'da Osmanlı donanması mağlup edildiğinde tarihin seyri çoktan değişmişti. Mağlup edilemez zannedilen Müslümanlar yenilmiş psikolojik üstünlük Avrupa'nın eline geçmişti. Deniz üstünlüğü de... Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla birlikte önceleri Ümit Burnu'nu dolaşmak zorunda kalan tüccarlar için daha elverişli bir yol oluştu. Kıta ve Ada Avrupa'sında olup bitenleri anlamaya çalışan devasa imparatorluklar henüz daha meseleyi kavrayamadan sömürge durumuna düştüler. Afyon Savaşlarıyla Çin işgal edildi. East Indian Company (Doğu Hindistan Şirketi) aracılığıyla Hindistan sistematik sömürüye tabi tutuldu. Napolyon'un Mısır işgali kısa süre sonra buranın pamuğunun Avrupalı tüccarlar tarafından ele geçirilmesine sebep oldu. Osmanlı zaten 16. yüzyılın ikinci yarısında Fransızlara kapitülasyon ayrıcalığı tanımıştı. 19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı yarı sömürge hâlindeydi.

ULUS DEVLETLER VE SONRASI

20. yüzyılın başında meydana gelen Birinci Dünya Savaşı imparatorlukları tarih sahnesinden sildi. Ulus devletler (yeni sermaye düzeninin tekerine çomak sokmamak şartıyla) tarih sahnesine çıktı. Kömürden petrole geçişle birlikte Ortadoğu'nun ehemmiyeti daha da arttı. Fosil yakıtlara dayalı sanayiler petrol ve kömüre bağımlıydı. Bu nedenle Latin Amerika'dan Ortadoğu'ya kadar tüm petrol havzaları küresel sermaye baronları tarafından paylaşıldı. Buraların güvenliğini sağlamak için çok büyük ihanetlere ve katliamlara imza atıldı. Ulus devletlerle iş birliği hâlinde maden yatakları sermaye baronları lehine özelleştirildi ya da kiralandı.

İtiraz edenler İran, Mısır, Arjantin, Şili, Bolivya, Endonezya örneklerinde görüleceği üzere korkunç bir şekilde cezalandırıldı. Küresel kapitalizm 1970'lerden itibaren önündeki tüm engelleri neredeyse bertaraf etmişti. Yanına neoliberalizmi ve postmodernizmi alarak saflarını sıklaştırdı. 20. yüzyıl bitmeye yaklaşırken ulus üstü şirketler öne çıkmaya başladı. Artık

ulus devletin kendisi tehditti kapitalizm için. Şirketlerin önünde engeldi. Mevzuatlar, kanunlar, yönetmelikler, yasalar piyasayı yavaşlatıyor, kârı engelliyordu. Oysaki sermaye âdeta kan gibi dolaşmalıydı bütün dünyada. Sistemi ele geçirmeliydi. Giremeyeceği yer kalmamalıydı...

Yeni sömürgeciliğin Truva atı şirketlerdir artık. Ulus devletlerden daha zengindirler. Dolayısıyla satın alma güçleri oldukça fazladır. Nüfuz etmek istedikleri ülkenin karar mercisinde olanları kolaylıkla elde edebilmektedirler. Pazarlarını güçlendirmek, egemenlik sahalarını genişletmek, kendilerine bağ(ım)lı bir sosyal, siyasal, hukuki ve askerî gerçeklik inşa etmek için ellerinde çok etkili kozları vardır. İnovasyon, yatırım, istihdam gibi... Ağza çalınan bir parmak baldır bu kozlar. Asıl yapılmak istenen ise ilgili ülkenin küresel iktisadi düzene (kapitalizme) tam entegrasyonunu sağlamak ve toplumsal direnç noktalarını aşındırmaktır. Verilen krediler ulus üstü şirketlerin piyasa egemenliğini tahkim edecek alanlara yatırılmalıdır. Böylece sistem sağ cebindeki parayı sol cebine koymakta ve fakat bunu hayır yapıyormuş gibi göstermektedir.

ÇOK BOYUTLU YOKSULLUK

Türkiye örneğinde de yakinen müşahede edileceği üzere motorlu taşıt yakıtında neredeyse %80 dışa bağımlı bir ülkede özel araç kullanımı teşvik edilmekte, otomotiv fabrikaları 7/24 mesai ile çalışmaktadır. Ülkenin dört bir tarafı bu gerçekliğe uygun olarak dizayn edilmekte, hâlihazırda Karadeniz'in yayla yollarına bile turizmi canlandırmak için "yeşil yol" projesi adı altında asfalt dökülmektedir. Yol, köprü, viyadük adı altında halkın parası ulus üstü otomotiv ve otoyol şirketlerine ve/veya bunların yerli ortaklarına peşkeş çekilmekte, ülkenin bağımlılığı sürekli artmaktadır. Öte yandan özel araçların kullanımındaki artış doğayı tahrip etmekte, insan sağlığını ve biyolojik çeşitliliği tehlikeye atmaktadır. İstanbul özelinde hava kirliliğinin en önemli ayağını araçlar oluşturmaktadır. Buna bir de trafik yoğunluğunun stresini ve kazaları eklediğinizde ortaya devasa bir sorunlar yumağı çıkmaktadır. Artık şehirlerimiz insanları değil arabaları rahat ettirecek şekilde tasarlanmakta, araç yoğunluğundan dolayı sokaklarımız nefes alamaz hâle gelmektedir.

Demek ki sadece ekonomik yoksullukla değil aynı zamanda temiz hava, temiz su, temiz toprak, temiz gıda yoksulluğuyla da karşı karşıyayız. Bu cendereden çıkmak için topyekûn bir mücadele şart. Palyatif tedbirlerle günü kurtaran yaklaşımlar bağımlılığımızı daha fazla arttırmaktan başka bir şeye yaramıyor. Bir zamanlar şehirde yaşamak zenginlik belirtisiyken artık kent dışında (kırsalda, ormanın içinde, çevre köylerde) inşa edilen özel mülklerde yaşamak zenginlik belirtisi hâline geldi. Şehir artık yoksulların, berduşların, göçmenlerin sığınağı... Şehirli olmak belli bir kültürel/entelektüel olgunluk gerektirirken bugün maalesef kaba-yoz-maço bir kentlilik oluşmakta. Binaenaleyh gerçek anlamda yoksulluk ahlaki ilke ve prensiplerin yerini, pragmatik/oportunist ve nemelazımcı yaklaşımların almasıdır. İktisadi yoksulluklar aşılabılır. Ancak ahlaki yozlaşmayla eşanlı “değer yoksulluğu” yıkıcıdır, tahrip edicidir. Ülkemiz birçok alanda değer yoksulluğu yaşamaktadır.

Turizm adı altında ülkemizin en mutena yerleri sermaye sahiplerinin fantezilerinin tatmin edilmesi için yağma ve talan ediliyor. Turizm sektörü ülkemizi peşkeş çekerek para kazanıyor. Katma değeri yüksek üretim yapmıyor. Bilakis ülkenin onurunu-izzetini-şerefini satarak kâr ediyor. Akdeniz ve (şimdilerde Karadeniz) turizm adına ekolojik katliama maruz bırakıldı. Şirketler aracılığıyla buralarda yapılan devasa yatırımlar para sahiplerinin gönüllerince keyif yapmalarını sağlayacak imkânları sunuyor. Halkın sadece “garson” olarak bulunabildiği bu yerler ülkemizin onur-şeref yoksunu(n/l)luğuna hizmet ediyor. Kendi insanını “garsonluğa” layık gören bu tutumdan hayır gelmeyeceğini bilmek gerekiyor. Pandemi sürecinde çevrim içi yapılan bir toplantıda, Hilton Otelleri CEO’su, tur şirketi sahibi olan Turizm Bakanı’na sağladığı kolaylıklardan dolayı teşekkür etmiş, Türkiye’deki yatırımlarını daha da arttıracığının ‘müjdesini’ vermişti. Okullarımızda öğretilen yabancı dilin (İngilizcenin) amacının da turisti rahat ettirmek olduğu gerçeğini unutmamak gerekir. Lisansımızı yoksullaştıran bu uygulama aracılığıyla, direnişi mümkün kılacak en önemli silahımız (lisansımız) elimizden alınmaktadır.

Kapitalizm kâr etmek için hiçbir ahlaki sınır tanımayan iktisadi sistemin adıdır. Serbest

piyasa olmazsa olmazdır. “Bırakınız yapınlar” ilkesizliğinin ana istinatgâhıdır. Neoliberalizmle birlikte bu ilkesizliğe “ne olsa gider” klişesi de eklenmiştir. Her şeyi metalaştırabilir. Değişim değeri kullanım değerinin önündedir. Başka bir ifadeyle üretim, ihtiyacı gidermek için değil kârı garanti etmek içindir. Aslolan kârdır. Rekabetin kamçılanması gerekir. Öyle ki çoğu zaman bu rekabet uğruna kan dökülür. Daima kazanma (hırsı/arzusu) insanı insanlıktan çıkarır. Kanaatkârlık yoktur bu sistemde. Doymak bilmez. Hep daha fazlasını ister. İhtiyaçlar sınırsız kaynaklar sınırlı safatası bu sistemin çarklarının sorunsuz dönmesini sağlar. Esasında ihtiyacın sınırsızlığı değil hevanın ve arzunun dipsiz kuyusudur söz konusu olan. Ancak bunu açıkça söylemez. Oldukça esnektir. Her kılığa girebilir. Akışkandır. Kâr etti(rdi)ği sürece en gaddar diktatörlerle bile işbirliği yapar. Çıkarı neredeyse oradadır. Her ideolojiyle yakınlaşabilir. Bütün dinlerin mümini olabilir kazanç sağladığı sürece.

Reklam aracılığıyla manipülasyon yapar kapitalizm. Tüketimi arttırmak için en kullanışlı aparatı reklamdır. Firavunun sihirbazları gibidir. Kalabalıkların gözünü büyük bir maharetle bağlar. Eşrefi mahlûkât olan insan yeri geldiğinde kapitalizm için reklam malzemesidir. Genç, yaşlı, çocuk, kadın, erkek, bebek fark etmeksizin her yaştan kişiyi kullanır. İnsanı ayartmak için yine insanı sahaya sürer. Hobbes’un “insan insanın kurdudur” (ki kurt kanununda düşeni yemek esastır) klişesi kapitalizmin serlevhasıdır. Satış yapmak (ya da satışı arttırmak) için insanı şekilden şekle sokar. Palyaço kıyafeti giydirip dükkân önlerinde şebeklik yaptırır. İlkeli insandan hazzetmez. Onur, şeref, izzet, vakar ona yabancıdır. Bu yüzden pragmatizmi ve oportünizmi özendirir. Fırsatları yakalamayı salık verir. Hevayı ve arzuyu kamçılıyarak muhatabını insanlıktan çıkarmaya çalışır. Kanaatkâr olanları sevmez. Şeytanla iş birliği yapmıştır ve herkesi de bu işbirliğine ortak etmek ister.

ŞİRKETOKRASİ DÜZENİ VE ARAQSAL MÜSLÜMANLIK

Reklam aracılığıyla kamçılanan tüketim iştahının doyurulması için de çözümü vardır kapitalizmin. Sahte alım gücü algısı yaratmak-

ta ustadır. İnsanların ellerine tutuşturduğu kredi kartlarıyla onların geleceğini satın alır. Elinde olmayan parasını harcatır. Sağladığı taksit imkânları ve sık aralıklarla düzenlediği kampanyalarla tüketimi canlı tutar. Nasıl olsa bankalar (aslında tefeciler) devlet güvencesi altındadır. Harcayan batsa da banka parasını çatır çatır alacaktır. Toplum her alanda tüketici olmaya ikna edilmiştir artık. İhtiyacı olmayan şeyleri bile almaya hazırdır. Çünkü onların ihtiyaç olduğuna kanidir. Geleceğini kendi elleriyle satmaktadır. Borçlanarak yaşamaya alışmıştır. Bu alışkanlığının onu korkak, pısrık, muhafazakâr, edilgin yaptığının farkında değildir. Bir ev sahibi olmak için gelecek yirmi yılını bankalara ipotek eder. Bu yirmi yıl artık onun değildir. Evindir, betonundur. Yüce Allah'ın en büyük ikramlarından biri olan zamanı böylesine hoyratça harcayan bir toplum, yoksulluğun dibinde yaşıyor demektir.

Braudel kapitalizmi “konsantre sermaye gücü ile devlet arasında halk aleyhine suç ortaklığı” diye tanımlıyor. Halk aleyhine olması demek toplumun geniş kesiminin yoksullaşması karşılığında sermaye sahiplerinin güvenliğinin sağlanması demektir. Bu da (ancak) devlet gücüyle mümkündür. Bu noktada ulus devletin bizatihi kendisi sermaye sahipleriyle ittifak hâlinindedir. En görünür örnek olarak yukarıda da işaret etmeye çalıştığımız üzere bankalar zikredilebilir. Kapitalizmin mabetleri olarak bankalar hem büyük şirketlerin kurtarılması (yahut daha da büyümesi) için kredi sağlıyor hem sahte alım gücü algısı oluşturarak insanların geleceğini satın alıyor ve hem de devletin merkez bankasından düşük faizle aldığı parayı yüksek faizle yine aynı devletin vatandaşlarına satarak olağanüstü kâr ediyor. Üretim yapmayan bu kurumlar, halkın parasını halka satarak zengin oluyor. Ancak ne halkın kendisi ne de halka vaziyet etme makamında olanlar bu duruma engel olamıyor. Ülke kendi eliyle kendisini yoksulluğun girdabına bırakıyor. Böyle zamanlarda pusuda bekleyen özel şirketler (sırtlan sürüleri) harekete geçerek o ülkenin kamuya ait mülklerini özelleştirmek suretiyle ele geçiriyor. Ancak öncesinde bu özelleştirmelerin meşruiyetini sağlamak için kamunun elinde kalan kurumların zarar ettiği, özel sektöre geçmesi ahalinde ise kâra geçeceğine dair ‘bilimsel’ va-

azlar veriliyor. Akademiden, siyasetten, hukuktan satın alınan beyinler aracılığıyla kamunun bütün malları özelleştirilerek halk şirketlerin insafına terk ediliyor. Herhangi bir sorun yaşanması durumunda ise şirketler (zaten devlet himayesinde oldukları için) her hâlükârda haklı çıkıyor, zarar etmiyor. Vaktiyle halkın dışından tırnağından arttırarak ülkesi için yaptırdığı ne varsa elinden alınıyor. Kamuya ait kurumlarda çalışan ve yolsuzluğa bulaşan bürokratlar da özelleştirmeyi destekliyor. Çünkü özelleştirme durumunda hesap vermekten kurtuluyor ve sonrasında devlette edindiği tecrübeyi ve nüfuzu ilgili şirketlerin yönetim kurullarına girerek şirket menfaati için kullanıyor.

Güvenlik, hukuk ve siyaset bürokrasisi sermaye sahiplerinin çıkarlarına hâle getirmeyecek şekilde konumlandırılıyor. Toplum serbest seçimlerle kendisini kimin yöneteceğini seçtiğini zannederken, aslında şirketokrasi düzeninin değirmenine su taşıdığını bilmiyor. Çünkü sürekli olarak hamaset ve popülizm narkozuna maruz kalıyor. Ezan, bayrak, vatan, millet söylemiyle efsunlanan halk, başına ne çoraplar örüldüğünü fark edemiyor. Olumsuz bir durumla karşılaştığında ise din aracılığıyla da başına gelenlere sabretmesi noktasında şartlandırılıyor.

Sermayenin, -Kur'an'ın tabiriyle- belli bir kesimin elinde dönüp duran bir devlet olmasına razı olmayan İslâm, manevi tatmin vasıtası olarak işlev görüyor. İnsanlara hakkını müdafaa etmeyi, kendisine reva görülen yoksulluğun hesabını sormayı, emeğinin ve alın terinin karşılığını istemeyi, ülkesinin ulus üstü şirketlere peşkeş çekilmesine itiraz etmeyi öğretmesi gereken Müslümanlar, sosyal yardım projeleri adı altında fakirliğin sistematik hâle geldiği gerçeğinin görünmez kılınmasına farkında olmadan aracılık ediyorlar. Kapitalizm de bu durumdan oldukça memnun görünüyor. Çünkü vahşiliğini, barbarlığını, acımasızlığını böylece örtüp saklıyor. Müslümanların, tam da şimdi kapitalist, neoliberal, postmodernist yaklaşımların, şirk-tuğyan-zulüm kaynağı olduklarını izhar etmeleri, bu yaklaşımlarla savaşmaları ve nihayetinde mübarek İslâm'ın adalet-hakkaniyet esaslı sosyal gerçeklik inşa etme iddiasını hayata geçirmeye çabalamaları gerekiyor.

BORÇ BATAĞI, KÜRESEL SOSYALİZM VE ESARET

İLHAN AKKURT

Serbest pazar ekonomisi diye adlandırılan kapitalist sistem, insanlığa çağdaş uygarlık seviyesi diye dayatılan Batı medeniyetinin asıl yüzüdür. Her ne kadar Batı’da insanlık reform ve rönesans hareketleriyle rasyonel aklı rehber edinip ‘aydınlanma çağı’ başlatsa da insan hakları, özgürlük ve demokrasi gibi erdemli bir sistem kurduklarını iddia etseler de gerçekte kurulan sistemin adı güçlünün hâkim olduğu kapitalizmdir.

Bu sistemle, daha önce hayati ihtiyaçlarının temini için dayanışma içinde olan insanlık, her türlü ilişkiyi maddî çıkara indirgeyen ve ihtiyacımdan çok fazlasını biriktirme peşinde koşan egoizmin meşrulaştırıldığı bir anlayışa sürüklendi. Hayatta tek hedef maddî güç elde etmekle sınırlı kalmış, hâl böyle olunca insani dayanışma ölmüş ve herkes birbirinin geçmesi gereken rakibine dönüşmüştür. Her şeyin maddeleştirildiği bu anlayışın asıl hedefi, her şeyin hâkimi olarak, “en büyük olmak” diye özetlenebilir. Buna “Tanrı’yı öldürüp tahtına oturtmak” da diyebiliriz. Çünkü “her şeyin hâkimi ve kural koymak” Tanrı’nın en büyük özelliğidir. “Eğer Tanrı ‘öldürülürse’ onun halifesi olma yerine, egonun hâkimiyeti kurulur, ego kendini Tanrı ilan eder.” Zira doymak bilmez egoyu durduran tek güç Tanrı inancıdır. Böylece kapitalist

Batı, Tanrı gibi en büyük olmak için dünyayı ele geçirme yarışına girmiş ve son üç asırda 250 milyon insanı katletmiştir. Neredeyse dünyanın tamamı işgal edilip kaynakları sömürgeleştirilerek yoksullaştırılmıştır.

Günümüze doğru ilerleyen yıllarda ülkeleri işgalle sömürmek mümkün olmadığından, daha görünmez kanıtlar devreye sokulmaktadır. Böylece zaman, güçlünün küresel

hâkimiyetine yani insanların yoksullaştırılarak esaretine doğru hızla yol almaktadır. Bu esareti demokrasi, özgürlük ve insan hakları naralarıyla sürdürmeleri için en acı ve anlaşılmaz tarafıdır. Bu esarete insanlık, maalesef borçlandırılarak ve dijital ağlarla sürüklenmektedir. Yoksulluk zaten esaret demektir. Bu yazımızın asıl konusu kendini zengin sananların nasıl esarete sürüklendikleridir.

DÜNYA ÜLKELERİ BORÇ ESARETİNDE

Borçlu olmak, bir ölçüde esaret altına girmektir. Kimin ne kadar borcu var, ülkeler ve insanlık kimin esaretine doğru girdiğini görelim. Önce insanlardan gizlenen gerçek borçlardan söz edelim. Veriler ülkelerin borcunu net veya kamu borç stoku olarak vermektedir. Çok nadir gördüğümüz brüt borç stoku da bir ülkenin

toplam borcu değildir. Brüt borç; kamu+merkez bankası+özel sektör borç toplamıdır. Brüt dış borç da aslında yine devletlerin bütün borçlarını göstermez. Çünkü bunun içinde hane halkı, (bankalara, TOKİ, varlık yönetim şirketlerine ve vergi borçları) finans dışı şirketlere olan iç borçları yoktur. Bu son gerçek borçlar bizlerden gizlendiği için güncel veri bulmak çok zor.

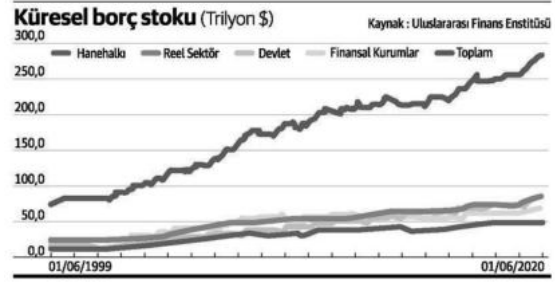
Önce ülkemizin ve insanımızın düştüğü gerçek borç batağını görmeye çalışalım. Eldeki son bilgiye göre, Türkiye'nin 2018 yılı 30 Eylül'de yılın üçüncü çeyreğinde, Türkiye'nin brüt dış borç stoku 448,5 milyar dolar ve bu borcun millî gelire oranı %53,8 olarak hesaplanmıştı. Bu borca hane halkının ve diğer borçlar da eklenirse ne olur acaba? 2018'in ilk çeyreğinde, Maliye ve Hazine Bakanı Mehmet Şimşek katıldığı bir programda bu borcu, "Türkiye'nin bütün borcu, içeriye dışarıya, vatandaşın, bankaların, reel sektörün ve devletin, millî gelire oranı %142" diye açıklamıştı. Başka bir ifadeyle gerçek borcumuz millî gelirin neredeyse bir buçuk katı gibi bir değerdedir.

Şimdi gelelim buradan günümüze. 2021'in ikinci çeyreğine dair açıklanan en güncel verilere göre Türkiye'nin brüt dış borç stoku 446,3 milyar dolar¹ olurken, GSYH'ye oranı ise %58,3'tür. Bu borçlarımız geçen üç yılda düşmediğine göre, gerçek borcumuz brüt borç toplamının neredeyse yine üç katıdır. Aynı şey diğer dünya devletlerinde de benzerdir. Her ne kadar ülkelerin toplam borçları gizlense de bazı istatistiklerde bunlar görülmektedir. Kapitalizmin gerçek 'başarısı' ortaya çıkmasın diye ülkelerin toplam borçları gizlenmektedir.

Yaptığımız çok sayıda araştırma sonucunda bulabildiğimiz bazı bilgileri görelim. Uluslararası Finans Enstitüsü (IIF) tarafından yayımlanan rakamlara bakıldığında, dünya ülkelerinin toplam borç miktarı, 2022'nin ilk çeyreğinde, geçen yıl sonuna kıyasla 3,3 trilyon dolar artarak 305,3 trilyon dolara yükseldi. 2020 yılı itibarıyla ABD'nin toplam borcu 90 trilyon doları aşmıştır. 2020 yılında ABD'nin borcu (brüt borcu) ise yaklaşık 28 trilyon dolar gerçekleşmiş, Çin'in toplam borcu 60 trilyon doların üzerine

1 <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/2185387-turkiye-ninbrut-disborc-stoku-4485-milyar-dolar-oldu>

çıkmıştır. Çin'in borcu ise yaklaşık 10,0 trilyon dolardır. 2020 yılı itibarıyla Japonya'nın toplam borcu 30 trilyon doların üzerinde gerçekleşmiştir. Japonya'nın borcu ise yaklaşık 12,8 trilyon dolardır. Bu durumda en zenginlerden ABD ve Çin'in gerçek borcu brüt borcun üç katı gibi...² Zaten bu üç ülkenin toplam borcu toplam küresel borcun yarı kadardır. Bu verilerde, ülkelerin gerçek toplam borcu görülmektedir.

Dünya Ülkelerinin Toplam Borç Miktarı³

Böylece dünya ülkelerinin toplam gerçek borçları son 20 yılda altı kat artmıştır. 2021 yılında dünya ülkelerinde toplam borç dağılımı incelendiğinde, hane halkının 56,9 trilyon dolar, finansal olmayan şirketlerin 88,8 trilyon dolar, kamunun 88,1 trilyon dolar ve finansal şirketlerin 69,8 trilyon dolar borcunun olduğu görülüyor. Ayrıca, 2021 yılında gelişmiş ekonomilerin toplam borcu, yaklaşık 207,8 trilyon dolar olarak gerçekleşirken, Hindistan, Çin, Güney Afrika, Brezilya ve Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerin toplam borçları 8,4 trilyon dolar artışla 95,7 trilyon dolara ulaştı.⁴

Yaklaşık 15 yıl önce küresel GSYİH yaklaşık 70 trilyon dolar, küresel borç 140 trilyon dolardı. Gelirin iki katı bir borç vardı. 2022 yılında küresel GSMH 100 trilyon dolar beklendiğinden, şimdi küresel borç toplamı 305 trilyon dolarla 3,5 katına çıktı. Son açıklanan Zürih merkezli Küresel McKinsey Enstitüsü'nün raporuna göre, 2000 yılında 156 trilyon dolar olan küresel servet 20 yılda, 2020 yılında üçe katlanarak 514 trilyon dolar oldu. Son 20 yılda da borç altı kat artmasına karşılık varlıklar üç kat yükselmiştir. 2022 yılında, dünyanın toplam serveti

2 <https://immib.org.tr/tr/kuresel-borcun-alacaklilari>

3 <https://www.dunya.com/kose-yazisi/kuresel-borclar-alar-m-veriyor/612047>

4 <https://www.dunya.com/kose-yazisi/kuresel-borc-stoku-artiyor/651775>

550 trilyon dolar, borçları ise 305 trilyon dolar, başka bir ifadeyle servetin yarısından fazlası aslında borç. Zamanla borçların artış hızı daha da fazlalaşmıştır. Diğer bir deyişle zamanın ilerlemesiyle borçlarımız azalmayıp aksine daha da artmaktadır. Bu servet 2022'de 550 trilyon olsa, bu servetin yarısı borca denk gelir. Zaten eldeki bazı istatistiklere göre AB ülkelerinin borç miktarı millî gelirlerinin üç katı, Japonya'da dört katı, ABD, Çin, Hindistan ve bizim gibi ülkelerde 1,5 katıdır. Bu toplam borcu, dünyanın toplam nüfusuna bölersek kişi başına düşen borç miktarı 38 bin 500 dolardır.

Bakmayın siz ülkelerin açıklanan millî gelirlerine. Kapitalizmle dünya insanların vardığı gelir seviyesi bu. Daha kötüsü bu borçlar azalacak yerde her yıl daha da artmaktadır. Gidiş tam bir borç esaretine doğru. Bakın bu konularda bir başka Güney Koreli filozof "Borç özgürlüğü yok eder!" diyerek neler yazmış: "Yüksek düzeyde borçlanma özgür olmayı henüz başaramadığımızın bir kanıtı değil mi? Sermaye bizi tekrar borçlu kılan yeni bir Tanrı değil mi? Kapitalizm, günahtan arınmak yerine, günah yükleyen bir kültürün ilk örneğidir."⁵ Bütün bunlara komplo teorisi diyenler, bu borç batağına düşmüş devletlerin kimlere borçlu olduklarına bir baksınlar. Şu an ülkemiz bağımsız bir dış politika izlemeye çalışırken, önümüzü kesen en önemli enstrümanın dış borçlarımız olduğu bir gerçektir. Sonuç şu: Daha önce ülkeler işgalle bağımsızlıklarını yitiyordu ve köleleştiriliyordu. Şimdi bu iş borçlandırılarak yapılıyor. Özgürlük ve bağımsızlık, öyle bir toprağın, bayrağın ve millî marşın olmakla kazanılmıyor.

EFENDİMİZ OLACAK OLAN YENİ FİRAVUNLAR KİM?

Paranın izini sürmek, bizi asıl sahiplere götürecektir. Özellikle kâğıt paranın icadı çok önemli... Bu korkunç gücün, bir de üste para alarak birileri tarafından âdeta tekel olarak basılması, belki de dünya tarihinin en tehlikeli keşfidir. Adam bir matbaa, biraz boya, biraz da kâğıt kullanarak, dilediği kadar para basıp, bunları devletlere ve insanlara kredi olarak üstüne faiz alarak satmaktadır. Önce bu iş nasıl oldu, kısaca görelim. Her şey, asıl mesleği kuyumculuk olan Yahudi

Amschel Moses Bauer'in 1743'te Almanya'nın Frankfurt kentinde, bir altın sikke basan dükkânı açmasıyla başladı. Dükkânın kapısının üstüne altı köşeli, bildiğimiz İsrail bayrağındaki Davut yıldızının olduğu kırmızı bir tabela astı. Çevredeki herkes dükkânı "Kırmızı tabelalı" şirket diye tarif ediyordu. "Kırmızı tabela" Almanca'da "Rothschild" diye yazılıyordu. Amschel'in, Mayer adında çok zeki ve entelektüel birikimi yüksek bir oğlu vardı. Zamanının çok büyük bir kısmında oğluna borç verme işi ve finans işinin temel dinamiklerini öğretiyordu. Ancak para konusunda iyi yetişen oğlu Mayer Rothschild, 5 oğlunu Londra, Paris, Viyana ve Roma gibi Avrupa'nın önemli başkentlerine göndererek, altın yerine kâğıt senet basarak, özellikle devletlere borç veren bir bankacılık ve finans ağı kurmuştu. Ortada kâğıt para/senet olmuş, önemli bir sorun yok, ver senedi al altınını!

Rothschildlerin asıl zenginliği İngiltere ve Napolyon'un Fransa'sı arasındaki 1815'teki Waterloo Savaşı'na dayanır. Bu savaşta aile her iki devleti de finanse ederek, İngilizlerin kaybettiği sanılan savaşı kazandığını önceden öğrenip, borsada yüklü alımlar yaparak, servetini birden on kat artırarak, Fransız ve İngiliz merkez bankasını ele geçirip Avrupa'da ekonominin tek hâkimi oldular. Böylece kapitalist oligarkların dünya ekonomilerini ele geçirme girişimleri hızlandı. Asıl gücün ne olduğunu iyi keşfeden Mayer Amschel Rothschild'in, "Bir milletin parasını ben basayım ve kontrol edeyim, yasalarını kimin yazdığına aldırمام!" sözü çok meşhurdur.

Bu ailenin 1860'lı yıllardaki servetinin, toplam dünya servetinin dört katı olduğu söylenmektedir. Mayer Rothschild, Avrupa'nın dört bir köşesinde bankacılık imparatorluğu ile kök salıyordu. Özellikle İngiliz kralının güvenini kazanarak, oğulları çok geçmeden Bank Of England'ın kontrolünü de ele geçirdiler. Rothschildler 1814'te Viyana Kongresi'ne katıldılar. Amaçları bir dünya hükümetinin kurulmasını sağlamaktı. Çünkü Avrupa hükümetlerinin çoğu Rothschildlere borçluydular. Bir yandan ülkelere merkez bankaları bu ailenin eline geçerken, Avrupa ve Amerikan birliği kuruluyordu. Amerikan dolarını basma hakkı Amerikan Merkez Bankası FED'e verildi. Ancak FED ortaklarının tamamı banker ailelerinden oluşuyor. FED

5 Han Byung-Chul, *Psikopolitika-Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri*, Metis Yayınları, İstanbul, 2020, s. 17.

adındaki bankada, ABD'nin hissesi dahi yoktu. Böylece kendi aralarında kurdukları şirketokrasi ABD'de yasallaştı.

Ardından bu oligarklar, iki dünya savaşı çıkararak dünyayı kana buladıktan sonra, 1944 yılında Bretton Woods Para Antlaşması ile altın karşılığında basılan doları dünya parası kabul ettirdiler. Önceleri altın karşılığında dolar basılırken, daha sonra 1971 yılında alınan kararla, dolar karşılıksız kâğıt paraya dönüştü. Sekiz aileden oluşan ve sayıları bini geçmeyen bankerlerin, altın karşılığında karşılıksız bastıkları sifıra yakın maliyetle kâğıt paraya tahvil edildi. Böylece artık gerçekte dolar, ABD Devleti'nin parası değildir. Çünkü doları devlet hazinesi basmıyor. Dünyaya hâkim olan dolar; FED'in ortağı sekiz banker aile tarafından basılıyor. Dahası bu aileler dolarla istedikleri gibi oynuyorlar. Komünist ihtilale ve iki dünya savaşına yön veren bu finans-kapital oligarklardır. Aslında son 150 yılda çıkan birçok savaştan bunlar sorumludurlar. Gerekteğinde savaş çıkarıyorlar, gerektiğinde uzlaşmacı oluyorlar. Tüm maliyetleri sadece kâğıt, boya ve matbaacılık işlemleridir. Boyalı kâğıdın maliyeti altı sent... Devletlere ve kredi isteyen kişilere sat dur... Bundan daha iyi kazanç mı olur?

Bu yeni firavunlar kargaşa sever. Çünkü her kargaşa ve kriz para gerektirir ve para ile aşılr. Ne kadar kriz-savaş çıkarsa o kadar kârları var. Borç ver ipleri eline al, sonra da emir ver. Şimdi bu ailelerin elindeki kapitalist sistemle, dünyanın sürüklendiği son durumuna gelelim. Dünyanın en zengin azınlığının serveti 2010'dan bu yana 500 milyar dolar artarken, en yoksul %50'yi teşkil eden 3 milyar 600 milyon kişinin serveti 1 trilyon dolar azaldı. Dünyanın yoksul %50'lik kesiminin nüfusları, 2010 ile 2015 yılları arasında 400 milyon artmasına rağmen, mal varlıkları %41 oranında düştü. Raporda, servetin giderek küçülen bir insan grubunun elinde toplandığı belirtilerek, dünyanın en yoksul %50'sinin toplam servetinin, 2010'da en zengin 388 kişinin servetine denk geldiği ve her geçen yıl servetin toplandığı eller azalarak, 2015'te bu sayının 80'e, 2016'da 62'ye, 2017'de 43'e, 2019'da 26'ya ve 2021 de ise 10 kişiye düştüğü kaydedildi.

Sonunda kendi kontrollerindeki kapitalist sistemle varılan nokta, OXFAM, raporda, dünyanın en zengin günümüzde 10 kişinin toplam serveti, dünya nüfusunun yarısı olan 3,7 milyar insanunkinden ve %1'in serveti %99'dan daha fazla. En zengin 10 kişi günde bir milyon dolar harcarsa, toplam servetlerini harcamaları 414 yıl sürer. Ancak bu resmi görülen 10 kişi de gerçek firavunlar arasında değil. Bunlar sadece onların adına varlıkların kontrolünü üstlenmiş kişilerdir. Titiz bir inceleme yaparsak, dünyadaki Google, Apple ve Microsoft gibi şirketlerin sahiplerine ve ABD'deki 500 büyük firmanın sahiplerine baktığımızda büyük hisselerin sadece dört şirkete ait olduğunu göreceksiniz. Bunlar Blackrock, Vanguard State Street ve FMR'dır. Bunlar banka değil, bankaların sahipleri olan küresel yatırım şirketleri. Dünyanın şu anki en büyük bankaları; Bank of America, JP Morgan, Citigroup, Wells Fargo, Goldman Sachs ve Morgan Stanley. Bütün bu bankaların yönetimi ve hissedarları State Street Corporation, Vanguard Group, Black Rock ve FMR (Fidelity) isimi dört şirkete ait. Kısacası Amerika'nın ve dünyanın ekonomisine yön veren, en büyük bu sekiz bankaya bu "büyük dört şirket" hâkim. Ayrıca, Amerikan Merkez Bankası, 7 yönetim kurulu üyesi tarafından temsil edilen 12 bankadan oluşmakta ki bu temsilciler "büyük dördü"nü temsilcilerini de oluşturmaktadır. Peki, bunların sahibi kim? Paraya da üretime de hükmeden bu şirketlerin sahibi 6, 8 veya 12 aile. Bilin ki bu çözmesi zor bir bulmaca. Bu aileler; New York'ta Goldman Sachs, Rockefellerlar, Loeb's Kuh ve Lehmanlar, Londra ve Paris'te Rothschildler, Hamburg'un ve Paris'in Warburgları, İsrail'de Lazardlar ve Roma'da Moses Seiflerdir. Yeni firavunlarımız bunlardır. Pek çok insan Bilgerberg Grubunu, Illuminati'yi veya Trilateral Komisyonu'nu duymuştur. Bu organizasyonları da NATO, Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Avrupa Merkez Bankası ve IMF gibi organizasyonları da yöneten bu ailelerdir.⁶

Çok düşünmeye gerek yok, artık devletlerin parası yok. Birileri para basıp bunlara faizle para satıyor. Her paraya ihtiyaç duyduklarında bu oligarklara daha fazla borçlanıyorlar. Hâlbuki eskiden devletler ve krallar kendi adına altın

6 <https://onedio.com/haber/dunyayi-yoneten-aileler-308499>

gümüş veya bakır para basarlardı. Parayı basma yetkisi elinde olan, basılan her paradan beylik hakkını alırdı. Günümüzde devletler bu haktan mahrum durumda. Bu gelire el koyan birkaç ailedir. Kimse sormaz mı nasıl olur da özel bir kişi, bir devletin parasını basıp bu parayı devlete faizle borç verir? Akıl alacak gibi değil. Para babaları dolarla bütün dünyaya hükmetmektedirler. İşte kapitalizmin perde arkası ve aslı budur. Serbest piyasa ekonomisi palavradan ibarettir. Korumacılık yapmayın, “Bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler!” sözü tam bir yutturmacıdır. Maksat devletlerin düzenleyici gücünün bir kenara itilmesi, havadan kazandıkları parayla ülkelerin ekonomilerinin ve dolayısıyla insanlığın bu küçük azınlık tarafından kontrol edilmesidir. Maalesef insanlık *fado* (müzik), *fiesta* (eğlence) ve futbol ile tüketim çılgınlığı ile uyuşturulurken, kurdukları dijital ağlarla tam bir esarete doğru yol almaktadır.

Her yıl dünya zenginlerinin listesini açıklayan *Forbes* dergisinde, bunların serveti ile ilgili tek bir kelime göremezsiniz. *Forbes*, 2021 yılında Amazon şirketinin sahibi Jeff Bezos’u 219 milyar dolar servetiyle dünyanın en zengini ilan etti. Adamlar paranın devletini bile kurmuşlar. Ailenin pek çok kimsenin bilmediği yönetimi, kendine ait bir de ülkeleri var. Nerede mi? Londra’nın merkezinde... Londra’nın merkezinde City of London denilen 3 kilometrekarelik bir bölgenin anayasası, mahkemeleri polisi olan, Vatikan gibi İngiltere’den ayrı özel bir devletleri var. Kendileri yönettikleri İngiltere Merkez Bankası, bütün bankaların ve 455 yabancı bankanın bulunduğu tam bir finans-kapital merkezi. Dünyadaki bütün hisse senetlerinin %51’i, vadeli işlemlerin %45’i ve Euro tahvil işlemlerinin %70’i bu merkezden yönetilmektedir. ABD bile finans işlemlerinde buraya bağımlıdır. En önemlisi, bu durum gün geçtikçe daha kötüleşmektedir. İyi de bu kadar borç varken bu alacaklılar kim? Her devlet borçlu olduğuna göre alacaklılar finans-kapital bankacı olan birkaç ailedir. Baba Mayer Rothschildler ne güzel demiş: “Bana bir ülkenin parasının kontrolünü verin, ülkenin yönetiminde kimin olduğu umurumda bile değil.” Evet, kapitalizmle sonunda dünyanın geldiği asıl nokta işte bu. Baş Firavun “güç bende” diyor!

Görünür zenginlik listesine bakarsak, dünya nüfusunun yarısı kadar servete sahip olan bu 10 kişidir. 12 yıl önce 388 kişi olan bu şahıslar her yıl gittikçe azaldığına göre, önümüzdeki 10 yıl zarfında bu sayının tek bir ailede toplanacağı kesin. Hâlâ tam bir soygun düzenine dönüşmüş kapitalizmi, dünyanın en güzel ekonomik sistemi diye yutturmaya çalışanlara duyurulur. 2017 yılında ABD’li yazar James Rickards’ın *Çöküşe Giden Yol* isimli kitabı ülkemizde yayımlandı. Yazar çok önemli bir kişi. 16 Amerikan istihbarat kurumunun bağlı olduğu üst konseyin ve Pentagon’un baş danışmanıdır. Yazar, kapitalist ekonomistlerin fazla bir işe yaramayan, belli neoliberal politikaları peşinde koştuklarını, bunların borç batağını kurutacak yöntemler olmadığını söyler ve dünyayı yöneten seçkinlerin, yaklaşan ekonomik krizle ilgili gizli planlarını ifşa eder. ABD Millî Güvenlik Dairesi’nin 2016 Mayıs’ında “Kartal Ufku” adlı gizli bir tatbikatından bahseder. Gizli tatbikatın senaryosunun “Küresel bir finans krizi sonrası çıkacak isyanları” kapsadığından söz açarak şöyle der: “Güç sahipleri savaşmadan çekip gitmeyeceklerdir. Para isyanlarına verilecek tepki mal ve varlıklara el koyma ve kaba güç olacaktır. Yönetimdeki elitler dağlarda saklı, komuta merkezlerinde güvende olacaklardır. Zengin elitler ise kendilerini tahkim edilmiş kalelerine çevirdikleri yatlar, siteler ve helikopterlerinde saklanacaklardır. Sokaklar gerçekten kana bulanacaktır. Özgürlüklerin kaybolduğu ortamda, bozuk düzene karşı neo-faşizm hortlayacaktır. Para isyanları inanılmaz gözükse de çıkmak üzeredir.”⁷ “Wall Street’i işgal et!” isyanlarını unutmayalım. Adamlar bunlara karşı koyma tatbikatları yapmaktadırlar.

Evet, durum çok ciddi bir hâl almıştır. Şimdi başımızı iki elimizin arasına koyarak düşünelim. Dünya kaybederken kazanan kimler ve bunların asıl gelir kaynakları neler? Ne üretilip de nasıl kazandıklarına. 2011 yılında üç İsviçreli akademisyen, dünyada 43 bin çok uluslu şirketin varlığını ve bunların 1318 ulus üstü/uluslararası şirketin kontrolünde tutulduğunu ortaya koydu. Ayrıca bu 1318 şirketin de 147 bankaya ait ve bütün bunların sonucunda bu kuruluşların küresel ekonominin toplam cirosunun

7 Rickards James, *Çöküşe Giden Yol*, Destek Yayınları, İstanbul, 2017

%60'ına sahip oldukları ispatlanmıştır. Bunlar toplam 900 trilyon dolara yakın parayı kontrol etmekte; faiz ve döviz takasında üretmeden, terlemeden para kazanmaktadır. Bu miktarın 500 trilyonu 10 bankanın kontrolündeki faiz takaslarından, geri kalanı ise döviz takaslarından oluşmaktadır. ABD'de 1980'de daha önce %7 ile 10 arasında sınırlı tutulan faiz, federal faiz kanunları iptal edilerek reel faiz oranları yıllık %25 ve bazı hâllerde %50'ye çıkarılmıştır. Bu küçük miktardaki kısa vadeli kredilerde %120 olabilmektedir.⁸

Para değişimi, yani döviz kurları aracılığıyla her gün 8 trilyon, yılda yaklaşık 300 trilyon dolar yağmalanmaktadır. Dünyanın 10 büyük bankası Forex-libor gibi döviz alım-satımında döviz kurunu istedikleri gibi oynatarak, yattıkları yerden dünyayı sömürmektedirler. 2012'de bir soruşturma ile bu durum kanıtlandı; ABD, İngiltere ve İsveç'te büyük bankalara milyarlarca dolar ceza kesildi.⁹ İşte havadan para kazanan kapitalizm gerçeği, işte gizlenen gerçeklerin iç yüzü! Başka bir ifadeyle her geçen gün servet belirli ellere doğru toplanmaktadır. Bu düzen daha ne zamana kadar böyle devam eder? Bir gün bu saadet zinciri bir yerden koparsa ne olur? İnsanlık vakit geçmeden, -belki de çoktan geçti- bunu görüp, bir an önce bu döngüden kendini kurtarmalıdır! "Kral çıplak!" diye haykırıyoruz.

Ayrıca, bu kişilerin bankalarındaki paralar gerçek mi? Mevduatta görüldüğü kadar para ka-

8 Ramazan Kurtuluş, *Din ve Küresel Ekonomi Politik*, Orion Kitabevi, Ankara, 2014, s.396.

9 Ramazan Kurtuluş, *Para Oyunu Psiko-Siber Savaş*, Asi kitap, İstanbul, 2015, s. 398.

salarında var mı? Para üretmek bunlar için artık çok kolay! Bilgisayarın birkaç tuşuna basmakla bankanın hesabında dilediğin kadar para kâğıt üzerinde görülebilir. İşin bir de bu yönü var. Eskiden para altındı, sonra kâğıt oldu ve şimdi de elektronik bir sayıdan ibaret. Ancak "Bu parayı nakit olarak ödeyin bakalım!" dediğinizde işin şekli ortaya çıkıyor. Diğer bir ifadeyle bir de işin böyle sahtekârlık yanı da var. Hindistan Merkez Bankası Başkanı Urjit Patel'in dijital olarak görülen gerçekte bulunmayan bankadaki gerçek nakit para kontrolü yaparak, böyle bir oyunu nasıl bozduğunu okuduk.¹⁰

Bu kişiler neden para basma ve değerini belirleme yetkisini ellerine alıyorlar? Niçin ülke ekonomilerine not veren kurumları kuruyorlar? İşte böyle oyun kurucuları oldukça dünyayı ellerinde her zaman oynatırlar. Şimdi de bitcoin gibi sanal para hızla yaygınlaştırılıyor. Önümüzdeki birkaç yıl içinde dijital paraya geçmek istedikleri kesin. Devletler bunu kontrol altına alamazsa iş daha vahimleşir. Kapitalizme yön veren bu güçlere dur denmezse gelecek tam bir felâket. Adı üstünde "kapitalist sistem", kapital yani sermaye hepimizi esir aldı. Kapitalizmin merkezi ABD'de 2011 yılı "Wall Street'i işgal et!" gösterilerinde "Biz %99, siz %1" söylemini iyi anlamak gerekiyor. Her yeni kriz-kargaşa, bunlar için hem daha fazla büyüme ve hem de *Novus Ordo Seclorum* (Yeni Dünya Düzeni) yani bir diğer anlamıyla da seküler dünya düzeni kurma yolunda ilerlemedir. Zaten kendileri, hedeflerini 1 ABD doları üzerine çekinmeden açıkça yazmışlar. Ancak bu sistem sadece birkaç kişiyi zengin ederken, tüm dünyayı yoksullaştırıp köleleştirdiği yadsınamaz bir gerçektir. Yakın zamanda büyük bir savaş çıkartamazlarsa, yapay virüs gibi hastalıklarla dünya nüfusunu azaltacakları da kesin. Korona salgını nedeniyle tahminen 17 milyon insan öldü; İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana görülmeeyen ölçekte bir kayıp.

KÜRESEL SOSYALİZM YA DA TEK DÜNYA DEVLETİ

Yazımızın başında "İnsanlık borç batağı ve dijital ağlarla esaret altına alınmaya çalışılıyor!" demiştik. Gelelim işin dijital ağ kısmına. Avrupa'da 100 yıl savaşlarını ve mezhep

10 Ergün Diler, *Takvim*, 28 Ocak 2017.

kavgalarını sona erdirip, laik-bağımsız devletlerin yapılanması, 1648 Vestfalya Antlaşması sonucunda gerçekleşti. Bu antlaşma dünyanın geleceğine, siyasi ve ekonomik yapılanmasına yön verdi. Böylece aydınlanma ve kapitalizmin önü açılmış oldu. Her ne kadar iki dünya savaşı önemli değişikliklere sahne olsa da bu savaşlar daha önce oluşturulan devletler arası yapının ilerlemesine hizmet etmişti. Bu savaşlarla bazı imparatorluklar yıkılıp, bazı toprak parçaları el değiştirilerek yeni devletler kurulurken, birileri ise bu devletlerin üstünde bütün dünyayı kapsayacak bir para sistemi ve bankacılık ağı kurarak, buna bağlı yeni dünya düzeni ve kapitalizm denilen bir ekonomik sistemi oluşturmaya çalışıyordu. Görünen o ki; dünyamız ve insanlık “aydınlanma çağı-sanayi devrimi” ismiyle 300 yıl süren bir dönemden sonra, belirgin bir şekilde “dijital çağ-yeni dünya düzeni” hedefine doğru hızla savrulmaktadır. Küresel çapta kurulan internet, Google, Facebook, WhatsApp, Instagram, Twitter, mail grupları, Blockchain gibi geliştirilen sosyal medya platformları, bütün insanlığı ve işlemlerimizi âdeta küresel ağ gibi sarmaktadır.

Bütün bu dijital teknolojiler kendiliğinden ortaya çıkmamaktadır ve bunların, ortak küresel bir aklın ürünü olduğu çok açıktır. Amacın bütün insanlığı kontrol altına almak olduğu besbellidir. Artık kimsenin gizlisi saklısı kalmadı, bu gelişmelerle her insanın inancı, amacı bu insanların takibi altındadır. Bu gidişle görünüyor ki, küresel güçler insanların inancına, fikrine kültürüne, parasına, diline, değerlerine, aile, devlet ve vatandaşlık gibi her türlü ilişkilerine yeni bir format atarak yeni bir dünya tasarımı hesapları var. Mesela Çin’de Skynet uygulamasında şu anda 170 milyon kamera var, yakında 400 milyona çıkartılacakmış.

Herkes her yerde takip altında, aranan kişi artık ortalama beş dakikada yüz tanıma sistemi ile anında bulunuyor. Öğrenciler sınıflarda takip ediliyor. Sosyal kredi sistemi ile yönetimin kurallarına uymayanlara, AVM gibi yerlere girememeye, tatile gitmemeye, düşük hızda internet kullanma ve gerektiğinde şehirden sürgün edilme gibi uygulamalar devreye girmeye başladı. Tamam, trafik kurallarına uyma zorunluluğu gibi şehirlerde düzenli bir hayat için bunlar olması gereken faydalı ve masum şeyler gibi

görünebilir. Ancak insanların, bu gücü elinde bulunduranların istediği kurallara uymama, istediği düşünceyi benimsememe seçeneği ortadan kalktığı bir gerçek... Hâl böyle olunca özgürlük, hakikati arama ve muhalefet hakkın elinden alınma çok yakında. Bu tehlikeli gidişle, kimliksiz bitnation ile yeni dijital devletler, kripto paralar ile de vatandaşla devlet arasındaki bağı kopartıp, devletlerin içini boşaltma peşinde oldukları çok açıktır. Böylece milletin koruyucusu olan devletlerin kendi insanı yönlendirmesi, bu küresel güçlerin eline geçmektedir. Geçtiğimiz yılki Davos toplantısında *Yarının Kısa Tarihi-Homo Deus* kitabının yazarı İbrani Üniversitesi’nden Yuval Noah Hariri bu işlerin yapay zekâya doğru gittiğini ve bizleri gelecekte bu yapay zekâların yönlendireceğini anlatmıştı. İşin sonu her insana biyometrik çip takılıp istedikleri gibi yönlendirmeye doğru gitmektedir. Çünkü bu dijital teknolojiler kendiliğinden gelişmiyor. Geliştiricileri var ve geliştiricilerin de bir hedefi ve inancı var. Dijital çağ ve tek dünya devleti olan 21. Asır Dijital Dünya Projesi, blokchain teknolojisi bilinmeden dünyayı nelerin beklediği anlaşılaz.

Dijital olarak yapılandırılan yeni dünya düzeni, aslında blockchain tabanlı bir dünya düzenidir. En kısa ifade ile blockchain, şifrelenmiş işlem takibi sağlayan, dağıtılmış veri kayıt sistemidir. Bir veri tabanı değildir, çünkü kaydedilen veri bir daha değiştirilemez veya silinemez. Blockchain ikili diyalogun sağlandığı bir sisteme verilen isimdir. Sanal bir ödeme yöntemi olan blockchain birbirine zincirler hâlinde bağlı olan ve takip edilip kırılmayan bir teknolojidir. Böylece blockchain değiştirilemez ve manipüle edilemez kayıtlar tutmamızı sağlar ve hackerların verebileceği zarar önlenmiştir. Bu teknolojiyi bu kadar büyük yapan asıl olay ise merkezî bir otoriteye ihtiyaç duymamasıdır. İşte bu işi asıl önemli yapan püf noktası da burasıdır. Yani devlete gerek yok. Devletin kayıtları silinebilir ama burada kayıt silinmez, denetlenebilir.

Devleti yönetenlerin bu yeni durumu çok iyi analiz edip ona göre strateji geliştirmesi gerekir. Küreselcilerin planladığı Tek Dünya Devleti Projesi, New World Order ile asıl amaç, vatandaşları devletlerinden kopartıp, blockchain’e entegre ederek, devletlerin etkisinden kurtarmak ve diledikleri gibi yön vermektir. Blockchain

ile dünyaya yeni bir yaşam, kazanma, harcama, evlenme ve sonsuz özgürlük vaat edilmektedir. Her geçen gün istesek de istemesek de çocuk ile aile, devlet ile vatandaş, insan ile toprak, insan ile ruhu arasındaki bağı kopartıp, zihinlere yeni bir format atarak yeni kavramlarla yeni bir insanlık, yeni bir dünya ve yeni bir din kurma peşindeler. En önemli şey olan para sorun değil. Blockchain tabanlı Bitcoin, Ethereum, Ripple, Litecoin, IOTA, Neo gibi dijital paralar var. Günde ortalama 100 bin kişi blockchaine kayıt yaptırıp dijital dünya vatandaşı oluyor. Dijital Para Bitcoin ilk defa ortaya çıkmış dijital-sanal paranın ismidir. Bitcoin, ilk 2009 Ocak'ta kim olduğu hâlâ bilinmeyen Japon Satoshi Nakamoto tarafından duyuruldu. Bitcoin merkezî bir otoritesi olmayan, arkasında blockchain teknolojisini kullanan ilk ve en popüler dijital para birimidir. Bitcoin'de yapılan tüm işlemler Bitcoin'in blockchaini üzerinde tutulur ve tamamen halka açıktır. Yani isterseniz siz de Bitcoin'in blockchain veri tabanını indirebilir ve bugüne kadar yapılmış tüm işlemleri görebilirsiniz. Bitcoin kuralları gereği 21 milyon ile sınırlandırılmıştır ve yaklaşık 16 milyonu üretilmiştir. Şu an istendiğinde nakit paraya çevrilebilmektedir. İlk defa küreselcilerin *The Economist* dergisinin 1988 yılındaki kapağında "Tek Dünya Parasına Hazır Olun" logosuyla duyurulmuştu. Hem de üzerindeki tarih olarak 2018 yazmaktaydı. Efsanevi Anka kuşunun ayakları altında kâğıt paralar yanıp yok oluyor. Boynunda 2018 yazılı bir metal para var.

Dijital dünyada kontrol edilmeyen herhangi bir eylem yoktur. Yaptıkları hamleye bakın. Devletler merkez bankalarını bunların elinden ve doların hâkimiyetinden kurtarmayı konuşurken, paranın yüzde yüzünün kontrolü devletlerden dijital dünya kurgucularına geçiyor. Dijital dünya sisteminin, blockchain ve dijital paraların arkasında, "Cashless society" (Nakitli toplum), Rothschildlerin identity.foundation (merkezileşmeden çıkarılmış kimlik vakfı), id2020.org, Carnegie Foundation ve Rothschild Foundation, Rockefeller vs. var. Küresel elitler tek dünya devletini çoktan kurdu ve bitnation.com sitesiyle, yeni dijital devletçikler projesini başlatıp, yeni vatandaşlık tanımıyla çalışmaya çoktan başladı. İnsana istediği dijital devlette,

vatandaşlık alma hakkı verilmeye başlandı. Sitenin altına bakın bakın, destekleyen küreselci şirketler görülmektedir. Bitcoin ilk çıktığında 0,1 dolardan çok daha düşük fiyata alınabiliyorken daha sonra 15 bin dolara kadar çıktı. Bu günlerde (20 Eylül) 1 Bitcoin 19 bin dolar ve 125 bin 500 liradan işlem görmektedir. Adamlar şişirdi şişirdi ve dünyanın en kıymetli parası oldu. Gel şimdi bu paraya geçme. Blockchain'e yani dijital dünya vatandaşlığına geçiş, önemli bir sayıya geldiğinde kâğıt paralar kalkar. Bu süreçte dijital paralar kazandırır. Hangi paralar en son noktada geçerli olur diye düşünmeye gerek yok, küreselciler hangilerini isterse onlar ayakta kalır.

ESARETE DOĞRU

İnsanlık adım adım tek elden kontrol edilen tek bir dünya devletine doğru yol almaktadır. "Yeni dünya düzeni" denilen bu gidişin başlangıcı birkaç yüzyıl önceye dayanmaktadır. BM, IMF, NATO, FAO, 176, ILO, UNESCO, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Sağlık Örgütü, blockchain, Bitcoin gibi tek merkezden dünyayı yönetecek örgütlenmeler tamamlandı gibi. Küreselci yapı yeni bir sistemin şart olduğunu, bunun da belli bir zamanda yapılacak sıfırlamadan sonra "büyük veri" tabanlı yeni dijital sistemde, insanlığın azami kontrolü için "yapay zekânın" başrolde olacağı yeni bir dönem başlatmak istiyorlar. Yapay zekâ, Humonoidler, çip takma, 5G, Starlink, çeşitli internet ağları, korona, Lanzarote, İstanbul Sözleşmesi, toplumsal cinsiyet, CEDAW, Starlink, Nerolink, NEOM gibi özellikle insanlığın takibi, kontrolü ve değişimi üzerinde bir sürü proje hızla devam etmektedir. Şimdi geldik bu iş için yapılacak büyük hamleye. Küreselciler adına parayı kontrol eden George Soros, 1 Şubat 1999'daki Davos'taki konuşmasıyla ülkeleri açıkça tehdit etmişti: "Büyük sıfırlama bugün için zor görünüyor. Ancak 20 yıl sonra bir güç değişimi olabilir. Bunu anlamak bugünden zor... Bilinmeyen, beklenmeyen bir kargaşa ortamı, büyük sıfırlamanın önünü açacak. Devletler bu sistemin içinde olmak zorunda kalacak. Karşı çıkanların belki de sınırları değişecek."

Anlaşılan o ki Soros yirmi bir yıl önce korona salgını gibi bir kargaşa ortamı bekliyordu. Soros bu kargaşayı yaratacak olayın korona olacağını bilmiyor olabilir ama bu işin büyük bir kargaşanın arkasından gerçekleşeceğini biliyordu. Aradan yirmi bir yıl geçti ve 2020'nin başında ortaya çıkan virüsün dünya ekonomilerini alt üst etmesi sonucu gelinen noktada 119 ülke Uluslararası Para Fonu'nun dağıtacağı para için kuyruğa girip küreselcilerin eline iyice düştü. IMF Başkanı Kristalina Georgieva, yeni tip koronavirüs salgınıyla mücadele için 1 trilyon dolarlık kredi kapasitesini aktif hâle getirmek için hazır olduklarını açıkladı. Ve beklenen mesaj 2020 Haziran'ında dünya ekonomilerine yön veren Davos'un kurucu başkanı Klaus Schwab geldi: "Yeni bir dünya bizi bekliyor, tek bir dünyaya sahip olduğumuz için hata yapma lüksümüz yok! Yapılan hatalardan ders çıkarıp küresel bir felaket olmaması için çalışıyoruz. Kovid-19 iklim değişikliğinin geldiği boyutu gösterdi. Birçok küresel değişiklik karşısında daha dayanıklı, daha eşit, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomiler ve toplumlar inşa etmeliyiz. Artık büyük sıfırlama zamanı geldi. Büyük sıfırlama çok daha adil, güçlü bir gelecek için yeni sosyal sistemi inşa edeceğiz"

Arkasından IMF Başkanı Kristalina Georgieva'nın Dünya Bankası ile ortak düzenledikleri yıllık toplantıda "Yeni bir Bretton Woods anındayız!" demesi para üzerinde yapılacak operasyonların habercisi oldu. Devamında büyük sıfırlama için destekleyici demeçleriyle Galler Prensi Charles, BM Genel Sekreteri Guterres, Microsoft, BP ve Mastercard CEO'ları sıraya girdi. Küresel oligarkların sözcüsü ve politikaların belirlendiği yer olarak bilinen Davos, kapitalizmin, koronavirüsün oluşturduğu ekonomik kargaşa bahane edilerek kapatılıp yeniden açılarak "reset" edileceğini bildiriyordu. Malum ailelerin İngiltere'deki *The Economist* dergisi gibi ABD'deki diğer bir sözcüsü olan *TIME* dergisi Kasım sayısında "Büyük Sıfırlama" başlığını atarak o da devreye girdi. Başyazıda şöyle deniyor: "Korona salgını, nasıl bir gelecek istediğimiz hakkında düşünmek için eşsiz bir fırsat sağladı. *TIME*, Dünya Ekonomik Forumu ile birlikte çalışarak, önde gelen düşünürlerden yaşama ve çalışma şeklimizi nasıl dönüştürceğimiz konusunda fikirler aldık." Önde gelen

düşünürlerin söylediklerine bakıldığında kapitalizmle dünyanın sürüklendiği parasal, çevre ve gelir dağılımı gibi çevreye ve insana daha duyarlı bir ekonomik yapıdan söz etmektedirler. Birileri "cambaza bak" deyip yapacağını yapmaya çalışacaktır. Gelecekte bizleri bekleyen değişimleri şöyle sıralayabiliriz. İnsanların klonlanması, neuralink ile insan beynine çip takılıp beyinle bilgisayarların iletişimi, yapay zekâ ile insana yapay bir dünya sunulması, yapay zekânın kontrolündeki bir yönetim sistemi, nakit paranın yerine dijital paranın geçmesi, insan nüfusunun azaltılması, tek dünya devleti denilen dijital bir dünya sisteminin oluşturulması bizleri beklemektedir. Her şeyimiz paranın sahiplerinin kontrolü altında belirli bir hedefe doğru yol almaktadır.

Tekrar konuyu toparlarsak; 2020 Haziran'ında dünya ekonomilerine yön veren Davos'un kurucu başkanı Klaus Schwab benzer konuda neler demiş birlikte okuyalım: "Artık büyük sıfırlama zamanı geldi. Büyük sıfırlama ile çok daha adil, güçlü bir gelecek için yeni sosyal sistemi inşa edeceğiz." Nathaniel Philip Rothschild, ağzındaki baklayı nihayet çıkararak, 15 Mayıs 2020'de, "Bugün küresel sosyalizme hayatımdaki diğer noktalardan daha yakın bir şekilde ilerliyoruz!" ve "küçük çiftçilik 2045'e kadar bitmeli" demesi küresel elitlerin geleceği nasıl tasarladıkları konusunda bizlere ipuçları vermektedir. Ayrıca bu ifadeyi destekler tarzda, Dünya Ekonomik Forumu Başkanı Schwab "Hiçbir şeyiniz olmayacak ama mutlu olacaksınız!" şeklinde konuşması işin vahametini göstermektedir. 2013 yılında *The Telegraph* gazetesine verdiği röportajda Bill Gates'in "Benim artık paraya ihtiyacım yok, ben Tanrı'nın işini yapıyorum!" demesi hedeflerinin büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Yine, Bill Gates bir konuşmasında şunu demiş: "Dünyada kontrol altına alınamayacak insan olmasını istemiyoruz." Özetle büyük sıfırlama ekibi ilahi dinlerin Tanrı'sını, parayı, mülkiyeti, biyolojik cinsiyeti tedavülden kaldırmayı hedeflemektedirler. "Özgürlük, özgürlük" diye diye nasıl bir yoksulluk ve esarete doğru sürüklendiğimiz sanırım anlaşılmıştır. Gelecekte kuracakları küresel sosyalizmde "Hiçbir şeyimiz olmayacak ama mutlu olacaktık." Biz bu vaatleri bir yerden hatırlar gibiyiz ancak o sistem seksen yıl dayanmadan çöktü.

PARA

MEHMET FURKAN ÖREN

Bugünlerde Türk toplumunun birinci gündemini yükselen döviz kurları, artan enflasyon ve faiz tartışmaları oluşturmaktadır. Korona salgınının tetiklediği küresel/yerel krizler ekonomiyi Türkiye'nin ötesinde, insanlığını biricik gündemi hâline getirirse, modernleşme süreçlerinin ve modern bireyin para merkezli yaklaşımları farklı biçimleriyle tartışılmalıdır. Kentlerin kapital yönünü (Simmel ve Harvey), üretim araçlarının değişmesiyle ortaya çıkan sanayinin imlediği emek sömürsünü (Marx), dinsel kodlara sahip grupların belli bir anlam örüntüsü çerçevesinde "az harca, çok biriktir" felsefesiyle kapitalistleşmesini (Weber), topyekûn artan tüketim alışkanlığı ve harcama biçiminin günümüz toplumsal yapısının kılcal damarlarına kadar ilerleyişini (Baudrillard) vurgulayan tezler, bir şekilde modernleşmeye, kapitalistleşmeye ve bunlarla bağlantılı olarak yoksullaşmaya göndermede bulunmaktadır.

İster modernleşme süreciyle ilgili ister insanın yeryüzündeki var oluş tarihiyle yaşıt olsun yaşamsal faaliyet için para önemli bir konum teşkil etmektedir. Dışarıdan bakıldığında para,

basit bir metadır. Oysa Marx'ın perspektifiyle "önemli olan paranın bir meta olduğunu anlamak değil, nasıl, neden ve hangi şekilde bir metanın para hâline geldiğini keşfetmektir."¹ Para doğada verili bir şey değildir. Önsel bir belirlemeyle ortaya çıkmaz, belirli bir toplumsal yapı, tarihî gelişim, mübadele anlayışı, sosyal mutabakat, kabul edilebilirlik, insan beklentilerini karşılama gibi süreçler sonucunda meydana gelir. Para mübadeleyi, mübadele ise sosyolojik zemini gerektirir. Para gönüllüsünü/taliplisini hızlıca bulup, karşılıklı ilişkileri kurma gücüne sahip olsa da mübadele edilebilir alanların gelişkinliği paraya önemli bir oyun kuruculuk payesi verir. Paranın karşılıklı vaziyetleri kurma gücü onun etkili bir mübadele aracına dönüşmesiyle ilgilidir. O, "Bir mübadele aracı olarak sahip olduğu değeri edinir. Eğer mübadele edilecek hiçbir şey yoksa para hiçbir değere sahip değildir."² Bir meta olarak onu toplamanın asıl nedeni tüzel yapısı değil, aruzları tatmin edecek

1 David Harvey, *Sermayenin Sınırları*, çev. Utku Balaban, Tan Yayınları, Ankara, 2012, 69.

2 George Simmel, *Paranın Felsefesi*, çev. Yavuz Alogan - Öykü Didem Aydın, İthaki Yayınları, Ankara, 2017, 118.

etkili bir mübadele aracı olması dolayısıyladır. Bu açıdan para “mübadele edilebilir, biçime bürünmüş bir metadır.”³ Mübadele edilebilir alanlar çoğaldıkça paraya ihtiyaç artar ve tüm değerler piyasalaşır. Her şeyin mübadele edilebilir hâle gelmesi “paranın satın alamayacağı şey yoktur” felsefesinin geçerli olmaya başlaması demektir. Başka bir ifadeyle nesnelere, metaların ve diğer durumların karşılığı hâline gelen para, tüm değerlerin ölçü birimine dönüşerek yegâne değer hâline gelir. Bu çerçevede paraya her şeyi satın alma gücünü verir. Para her şeyi satın alabilme gücüne sahip olmaya başladığı için bireylerin kişisel ihtiyaçları ve özellikleri temelinde ilişki kurmayacağı nesne ve metalarla bile ilişki kurmasına yol açar. Bu açıdan para, çarpan kalbinin fethedemediği gönüllere girilmesini, kişilik özellikleriyle elde edemediği bir insana bile sahip olunmasını sağlar.⁴ Bu sürecin nihai noktası, para yoluyla insanın insanı satın alabilmesidir. Bu durum, insanın bir nesneye ya da bir nesnenin parasal karşılığına dönüşü demektir.

SİMGESEL YOKSULLUK VE PARA

Günümüz şartlarında yoksulluk genellikle parasal getiriyle ölçülen bir duruma dönüşmüştür. Oysa yakından bakıldığında belli bir çerçeveye sığdırmanın zor olduğu kavramlardan birisi de yoksulluktur. Semavi dinler özelden insanı eksik ve bir boyutuyla yoksul diye tanımlar, tüm zenginlikleri her şeye gücü yeten Tanrı'ya atfeder. Ne kadar zengin olursa olsun her insanın yoksun kaldığı birtakım durumlar vardır. Özellikle modernleşme süreci ve artan tüketim alışkanlığı *vital yoksulluk* (temel ihtiyaçlara ulaşamam) yanında simgesel yoksulluk gibi önemli bir olguyu da insanlığın gündemine sokmuştur. Simgesel yoksulluk yapay arzularla bezenmiş, piyasalaşmış ve iktisadileşmiş bir toplumsal kulvarda arzuyu gerçekleştirecek nesneye ulaşamamaktır.

Yoksulluk amaç ve bu amacı gerçekleştirmek için sahip olunan araçlarla ilgili bir durumdur. Elindeki araçlar amaçlarına ulaşmaya yetme-

Günümüz şartlarında yoksulluk genellikle parasal getiriyle ölçülen bir duruma dönüşmüştür. Oysa yakından bakıldığında belli bir çerçeveyin içerisine sığdırılmasının zor olduğu kavramlardan birisi de yoksulluktur.

yen kişi yoksuldur.”⁵ Kanaatkârlık, diğerkâmlık gibi kavramların kapısına kilitlerin vurulduğu günümüz şartlarında her türlü değer satılabilir hâle gelmiş, yoksulluk boyut değiştirmiştir. Vurgulamak gerekir ki yoksulluğun insanlığın gündemindeki yeri eskidir ve yoksulluk sosyolojik bir realitedir bu açıdan tamamen ortadan kaldırılamaz. Çünkü yoksulluk bir boyutuyla bir insanın elinde bulunan imkânın diğer bir insanın elinde bulunmaması durumudur.⁶ Tarihî açıdan da ortaya çıkan durum, insanların elindeki imkânların farklı ve kaynakların eşit dağılmamasıdır. Bazı insanların elindeki imkânlar, diğerlerinin elindekilerinden fazla olagelmıştır. Toplumların gelir durumlarına göre kategorileştirilmesi ve çeşitli sınıflara göre kümelen(diril)mesi, yoksulluğun boyutlarıyla ilgilidir.

Burada altı çizilmesi gereken önemli durumlardan birisi insan söz konusu olduğunda yoksunluğun simgesel nitelikler taşımasıdır. Örneğin canlılar için yoksulluk, yeme ve içme durumundan mahrum kalmaktır. İnsan için ise genelde yeme, içme, barınma ve giyim gibi temel ihtiyaçların yanı sıra simgesel bir duruma da işaret eder. Simgesel yoksunlukla değerlerin mübadele edilebilir bir duruma gelmesi, yapay ve suni arzuların artması arasında doğru orantı vardır. Bu realite, günümüzde belli bir kesim dışında (tüm simgeleri parayla alabilenler), çoğu bireyin yoksunluk yaşamalarıyla sonuçlanmaktadır. Arabası olmayanlar arabasızlığın, arabası olanlarsa belli bir marka ve özelliğe sahip arabanın yoksunluğunu yaşamaktadır. Caddeleri süsleyen markalar, simgeler, semboller, görseller simgesel yoksunluğun iz düşümü

3 Bertel Ollman, *Yabancılaşma: Marx'ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı*, Yordam Kitap, İstanbul, 2008, 125.

4 Ollman, *Yabancılaşma: Marx'ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı*, 299.

5 George Simmel, *Bireysellik ve Kültür*, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2015, s.173.

6 Simmel, *Bireysellik ve Kültür*, 173.

Süleyman Demirel'e atfedilen "Boş tencerenin devirmeyeceği iktidar yoktur!" sözü, iktisadın ve geçim kaynağının iktidarların yapısal özellikleri, sahip oldukları değerleri ve ideolojik argümanları ötesinde bir realite olduğunu ifade eder.

diye okunabilir. Simgesel yoksunluk kanaatin sıfırlanmasıdır. İnsanın elindekini görememesi, sürekli üst perdedekileri izlemesidir. Bu gerçek paraya muazzam bir alan açmaktadır. Güncel anlamda elde edilmesi için uzun süre mesailer harcanan, rüyaları süsleyen, planlar yaptırın ve derin düşüncelere daldırın nesnenin para olması bu gerçek dikkate alındığında anlamlı hâle gelmektedir. Bunun da nedeni açıktır, dünyevi konsept para üzerine kuruludur.

KAPILARI AÇAN ANAHTAR

Simgesel yoksunluk kenara bırakılsa bile para hayatın sürdürülebilir şartlarını oluşturan bir teminatıdır. Parasız hayati hiçbir şey yapılamaz, yatacak yer, giyecek, içecek, ulaşım, sağlık, aydınlık ve diğer durumların karşılığı paradır. Retorik bakımından para her şey değildir, sözü dolaşımında olsa da bu ifade çoğunlukla zımnen kullanılmaktadır. Para soğuk dönemlerde sokaklarda yatmamaktır, akşam karanlıkta kalmamaktır, aile bireyleri için hayati (*vital*) düzeyde de olsa gerekli ihtiyaçları alabilmektir. Hobbes'in birbirinin kurdu diye tanımladığı insanların birbirlerine mihnet duymaması, "namerde el avuç" açılmamasıdır. Bedava olduğu düşünülen nefes almayı sağlayan havanın bile sağlıklı, temiz bir şekilde solunabilmesi parayla ilgilidir. Güçlü bir psikolojik duruş gerektiren bu süreçlerde sağlıklı bir öğüdün karşılığı yine paradır. Yaşam koçluğu, rehberlik, danışmanlık gibi öğüt merkezli yaklaşımlar sektörel açıdan ciddi paraların gerektiği alanlardır. Bugün ölmek bile bir maliyettir, mezar yerinin ve yapılabiliriyorsa mezar taşının aileye bir maliyeti vardır.

Scheurmann'ın belirlemesiyle para bir bireyin "kendisinin neden olduğu kirliliği" bir öteki insana yaptırma aracıdır.⁷ Çok para demek birinden kaynaklanan dağınıklığın başkası

7 Erich Scheurmann, *Göğü Delen Adam*, çev. Levent Tayla, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 38.

tarafından toparlanması demektir. Para refahın, güzelliklerin, sağlıklı beslenmenin, güzel mekânlarda yaşamanın, gezmenin, eğlenmenin kimlerin "hakkı" olduğunu belirleyen bir nesnedir. Bu nesne kimin ağır işler yapacağını, kimin refah içerisinde yaşayacağına karar verir. Para, sahipleri için harikalar yaratır, mahrumlar için ise yoksunluk oluşturur. Kimi insanların villalarda, saraylarda yaşamasına imkân sağlar, güzellik yaratır. Bazı insanlarınsa çok kötü mekânlarda yaşamasına, sağlıksız bir hayat sürmesine yol açar. Para kendisinden yoksun olanları makine durumuna indirgeyerek barbarca ezilmesine, fizik ve törel bakımdan alçalmasına, zihin alanlarının daralmasına sebep olur.

BENCİL BİR EĞİLİMİN SOMUTLAŞMIŞ HÂLİ

Eğitim, bilgi, siyaset başta olmak üzere pek çok alanda temel bir parametre olan para, bu gücünü nereden almaktadır? Nasıl oluyor da pek çok bireylerin sahip olmak için uğraştığı bir nesneye dönüşmekte ve temel bir değer hâline gelmektedir? Bu soruların sağlıklı cevabının verilebilmesi, insanın anlaşılmasıyla mümkündür. Canlılar içerisinde parasal mübadele sadece insana özgüdür. Para uzaydan gelip, insana hükmeden bir meta değildir. Bizzat insanın ürettiği, insandan çıkan ve onun anlam dünyası tarafından şekillenen bir metadır. Para insanı zorlayarak gündemleşmiyor, bilakis insanlar onu gündemleştirdiği için popülerleşiyor. O, insanları yaratmıyor, insanları onu üretiyor ve baş tacı edebilecek bir konsepte sokuyor.

Dolayısıyla günümüzde paranın hegemonik bir yapıya bürünmesi insanın paracı, çıkarıcı ve bencil eğilimleriyle de ilgilidir. Nitekim insanı, rafine bir çıkarıcı ve paraya "tapıcı" bir konsepte göre değerlendirmek sosyolojinin de önemli bir tartışma alanıdır. Rasyonel seçim kuramı diye kavramsallaştırılan bu yaklaşıma göre insan rasyonel davranır, iktisadi açıdan cebinin etkilendiği yerde, kendi cebinin şartlarına göre tercihini şekillendirir. Kendi tenceresine bakar,

iktisadi şartlarını gözden geçirir, hangi konseptin çıkarlarıyla uyumlu olduğunu test eder ve nihayet ona göre kararlarını verir. Burada ister belirgin olarak ortaya konulsun ister satır arasında yer alsın bireysel kazancın maksimize edilme çabası bireysel yönelimlerin temeli şeklinde okunur.⁸ İnsanı bu şekilde tanımlayan ifadeleri İslâm kaynaklarında da görmek mümkündür.

Bu yaklaşıma göre sadece gündelik faaliyetler değil, ayın zamanda siyaset ve devlet yönetiminde de insanın çıkarıcı eğilimleri belirgindir. Politikayı “Kim, neyi, ne zaman, nasıl elde eder?” şeklinde tanımlayan Laswell, bu duruma işaret etmektedir.⁹ Süleyman Demirel’e atfedilen “Boş tencerenin devirmeyeceği iktidar yoktur!” sözü, iktisadın ve geçim kaynağının iktidarların yapısal özellikleri, sahip oldukları değerleri ve ideolojik argümanları ötesinde bir realite olduğunu ifade eder. Bu ifade paranın dini, imanı, değeri ve sınırı yoktur yaklaşımının etkili bir metaforu olmanın yanı sıra insanın çıkarıcılığına yönelik bir vurgu biçimidir.

İnsanı çıkarıcı eğilimlere sahip bir varlık diye kodlayan yaklaşımların tartışmalı tarafları din, erdem ve ahlak alanıdır. Eğer insan parayı gözetken bir varlıksa dinin, paylaşmanın ve erdemlerin rasyonalitesi nedir? Neden insanlar reel olarak dünyevi bir getiriye, parasal bir karşılığa sahip olmayan dinlerin peşinden gitmektedir? Sadece din değil, vatan ve bayrak gibi değerler uğruna ölüme gidebilmektedir? Bu soruların cevapları belli açılardan çıkarın ve menfaatin tanımıyla paralel bir şekilde değişebilmektedir. Çıkar ve menfaati tanımlamak hem zor hem de kimi boyutlarıyla kolaydır. Zordur çünkü çıkar ve menfaatin anlamı onu ele alanın düşüncesine göre değişebilmektedir. Kolaydır çünkü menfaat ve çıkarın genellikle belli bir nesnesi vardır. Oysa çıkarsızlık nesnesizliği ifade eder ve yalındır. Menfaatsizliğin belli bir nesnesi ve reel tarafı yoktur. Çıkarsızlık “Şu faaliyetleri yaptım, bunun sonucunda şunları elde ederim!” konseptinin dışında bir çerçeveye göndermede bulunmaktadır. Oysa insani faaliyetlerde amaçsızlık, ya da nesnesizlik çok zordur. Her faaliyetin bir

amacı, hedefi ve isteğe bağlı motivasyonu vardır. İnsanlar genelde daha olumsuz durumdan, olumlu duruma transfer olmak için çalışırlar. Bu çerçevede insanî davranışların ödül ve ceza bağlamına göndermede bulunur.

PARA VE DİN

Dini ve dindarlığı menfaat alanı dışında tutmanın zorluğu kendi içerisinde ödül ve ceza mantığını barındırmasıdır. Bu çerçevenin dinî içerdiği kâr ve zarar potansiyeli dolayısıyla kazanç eğilimlerinin soft bir şekilde sindiği alanlardan biri hâline getirdiği söylenebilir. İnsan akıllı bir varlıksa ve bu akıllılık da belli bir rasyonaliteyi gerektiriyorsa o hâlde din de bu akıllı tercihin bir sonucudur. Neticede rasyonalite kendi içinde ödül ve cezayı gerektirir. İnsanlar maksimum fayda ve minimum zarar ilkesince hareket ediyorsa o hâlde din de belli bir faydayı maksimize ettiği için tercih edilmektedir. Burada rasyonalite, belli bir ispat, kanıt ve objektif ölçütle ilgili değil, daha ziyade bireyin sergilediği davranışı belli tercihler örüntüsü içerisinde mantığa oturtmasıdır. Bu durumun iyi bir örneği son zamanlarda revaçta olan kripto para piyasasıdır. Bitcoin ve onunla bağlantılı olan yüzlerce kripto paranın reelde bir karşılığı yoktur. Milyar dolarlara ulaşan bu piyasanın değeri, oluşturduğu beklentiyle ilgilidir. İnsanlar kripto para piyasasında kazanacaklarına inandıkları bir geleceğe yatırım yapmaktadırlar. Burada yatırım bir beklentiye yapılmakta ve bu beklenti çeşitli grafik ve istatistiklerle realize edilmektedir.

Bu bağlam düşünüldüğünde dinin de bir beklenti ve ‘yatırım biçimi’ olduğu söylenebilir. Dinî emir ve yasaklarda maksimum yarar ve zarar belirgindir. Gündelik faaliyetlerin yazıldığı iyilik ve kötülük defterleri ve bunları yazmakla görevli Münker ve Nekir melekleriyle herhangi bir fabrikada çalışan işçilerin mesai saatlerinin, giriş çıkışlarının çetelesini tutan görevliler arasında paralellikler kurulabilir. Dinî zararın mal olacağı yaşam cehennemdir. İyi faaliyetlerin ödülü ve karşılığysa cennettir. Cennet insan idrakini aşan zenginlikte bir yaşam biçimine, saraylara, yüzlerce hizmetçiye, zevke, tatmin edilen arzulara, kölelere, köşklere, altın kap kaçaklara işaret etmektedir ve onun da merte-

8 Bir gözlem için bk. Gary S. Becker, “The Economic Way Of Lookin At Life”, *Nobel Lecture*, (1992), s. 38-58.

9 Harold D. Laswell, *Politics: Who Gets What, When, How*, McGraw-Hill, New York, 1936.

beleri vardır.¹⁰ Kişinin cennetteki konumu ve tatmin durumu onun bu dünyada yaptıklarıyla başka bir ifadeyle ‘yatırımla’ doğrudan ilgilidir. Çalışıp çabalayan, yapması gereken ödevleri zamanında ve yerinde yapan bir kişinin varacağı yer cennettir.

Dinin cennet kavramsallaştırmasını dünyevi yatırımla paralel bağlama sokan şey, cennetin birtakım dünyevi zevk ve göstergelerle tasvir edilmesidir. İyiliklerin karşılığı olarak elde edilen cennetteki hayat, âdeta dünyevi çok zenginlerin yaşadığı hayat tarzıdır. İslâm, cenneti hizmetle, 24 saat çalışmakla, mesai kavramıyla, mütevazılıkla, paylaşmakla tasvir etmez. Bilakis ihtişamla, köşklere, iktidarla, güçle, neşeyle ve çalışmadan eğlenmeyle tasvir eder. Neden “alt sınıf” bir yaşam biçimi değil de elit bir yaşam biçimi? Eğer söz konusu olan mutluluksa neden mutluluk altın, hizmetçi, huri, saray, köşk, envai çeşitteki içecek ve yiyeceklerle sembolize edilmekte, elit bir yaşam biçimi olan parasal güçle alınabilecek nesnelere bağlanmaktadır? Cennet sadece bir iç huzuru, tatmin ve dinginlik şeklinde tasvir edilmiyor, mutluluğun bir nesnesi diye kodlanıyor ve insanların onu elde etmesi için çalışması gerektiği vurgulanıyor.¹¹ Burada altı çizilmesi gereken husus, cennetle ilgili tasvirlerin ister sembolik olsun ister gerçek olsun her iki durumda da insanın yatırımcı karakterine göndermekte bulunmasıdır. Sembolikse eğer, Tanrı insanların bu tür şeylerden hoşlanacağını bildiği için onları bu ifadelerle onları teşvik etmektedir. Reel ise şayet, o zaman “Parayla saadet ve mutluluk olmaz!” söylemi sadece retoriktir. Çünkü ideal bir mutluluk mekânı biçiminde tasvir edilen cennet ya bu dünya da çok çalışıp sabretmeyle ahirette gidilecek yer, ya da geçici de olsa gerçek anlamda parayla elde edilebilen bir şeydir.

CENNETİ OLUŞTURAN GÜÇ

Parayı güçlü kılan husus, bu dünyada cennet ve cehennemi somut biçimde ortaya koyabilme po-

10 Dinlerin cenneti konumlandırma biçimine ilişkin bir gözlem için bk. M. Süreyya Şahin, “Cennet”, *Diyanet İşleri Başkanlığının İslâm Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, cilt: 7, s. 374-376.

11 İslâm literatüründe cennetin konumlandırılma biçimine ilişkin bk. Bekir Topaloğlu, “Cennet”, *Diyanet İşleri Başkanlığının İslâm Ansiklopedisi*, cilt: 7, s. 376-386.

tansiyelidir. Para, geçici de olsa bu dünyada iki durumunda yaşanmasını sağlayan bir güçtür. Cehennemi bir hayat ya da cenneti andıran bir yaşam ona bağlıdır. Bu bağlam paraya muazzam bir paye vermektedir. Çünkü o insanın cenneti andıran yaşam dürtülerini okşamaktadır. Burada insani zevkler, beklentiler belirleyici olmakta, bir yerden sonra din de para da insanların bu dürtülerinde buluşmaktadır. Öyle ki din ve para birbirine karışmakta, para dinselleşmekte, din de ‘parasallaşmaktadır’.

Neticede para dünyevi açıdan cennetle cehennemi belirleyen bir metaya dönüşmüştür. Yoksullar ve paraya sahip olmayanlar için belki de Aldous Huxley’in sözü ziyadesiyle geçerlidir. “Kim bilir belki de bu dünya başka bir gezegenin cehennemidir”. Âdem peygamber cenneti andıran bir yaşantının içerisinde bir suçun karşılığı olarak tevekkeli dünyaya gönderilmemiştir. Din de para da Âdem peygamberin cenneti andıran yaşantıdan çıkmasının bir bedelidir. Din insanın birtakım ödevler sonrasında oraya döneceğini salık verir. Paraysa insanın “kovulmuş” olduğu mekânı yaratmanın bir aracı niteliğiyle hükümler sürer. Paranın sağladığı yaşam biçimini elde etmek için belli ritüeller, görevler, ödevleri yerine getirmek, birtakım girişimlerden bulunmak, seremoniler düzenlemek ve fedakârlıkta bulunmak zaruridir. İnsanlar cenneti dünyevileştirdikçe, para hükümdarlığını ilan eder, cennet ve cehennem dağıtan bir güce dönüşür. Buradaki paradoks birilerine zenginlik ve cennet sağlayan şeyin öbürlerine cehennem üretmesidir. Bugün sermayedarların sahip oldukları refah bir biçimiyse üretilen yoksullukla ilgilidir. Kaynaklar belli tekellerde toplanmakta, sınırlı sayıda bireyler refah içerisinde yaşamaktadır. Semavi dinlerin vaat ettiği cennette hizmetçiler ve huriler vardır. Onlar cennet yaşamının layıkıyla yerine getirilmesi için Tanrı tarafından duygudan arındırılmış biçimde yaratılan “robotlar” gibidirler. Tek vazifeleri orada hizmet etmektir. Oysa bu dünyada birilerinin cenneti, duygulara sahip insanların hizmetçiliğiyle mümkündür, duygu sahibi bir varlık olarak ötekine hizmet etmek cehennemin farklı bir boyutudur. Ne yazık ki bu dünyada birilerinin cenneti ancak ötekilerin cehennemi varsa gerçekleşebilir ve bunu belirleyen nesne paradır.

HETERODOKSİ VE BÂTİNİ HAREKETLER ÜZERİNE

YAKUP ALTIYAPRAK

Kur'an'da insanın yaratılışı ile ilgili açıklama ancak şu ayetle verilmekte ve daha ötesinde akıllara gelecek sorulara cevap verilmemektedir: *"Hani Rabbin meleklerle, 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' demişti. Onlar, 'Biz seni eksiksiz bilirken ve durmadan övgü ile tenzih ederken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?' dediler. Allah 'Şüphe yok ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim' buyurdu."* (Bakara 30) Allah'ın Âdem'i yaratması, ona varlıkların isimlerini öğretmesi, meleklerin Allah'ın emriyle onun önünde saygıyla eğilmeleri, şeytanın bu emre asi gelmesi, Âdem ve Havva'nın cennete yerleştirilmeleri orada rahat bir şekilde yaşarken şeytan tarafından kandırılmaları, bunun neticesinde yasak meyveyi yiyerek cennetten çıkarılmaları, tövbe etmeleri, belli bir süreye kadar yeryüzünde kalacak olmaları ve böylece imtihan sürecinin başlaması...

BÂTİNİ HAREKETLERİN ZEMİNİ

Kur'an-ı Kerim'de insanın yaratılışı ile ilgili bu olayların dışında zihnin sorduğu ve ürettiği soruların bir cevabı yoktur. Başka ayetlerde dünyanın ve insanın yaratılışı ile ilgili bazı işaretlemler olsa da "Ben niçin var oldum, niçin böyle bir dünya imtihanına maruz kaldım, bu imtihanın sebebi ne, ben kimim, insan kim, niye böyle bir hayata mecbur bırakıldık, ilk varlık ne?" gibi pek çok insanın bir dönem zihnini meşgul eden,

bazen de insanı bir zihin girdabına sokan bu soruların rasyonel bir cevabı bulunmaz. Gerçi dünyanın eğlencesine, tantanasına, telaşına kapılanlar için böyle bir durum söz konusu olmasa da daha çok felsefenin ürettiği "Niçin varız?", "İlk varlık ne?" gibi soruları açıklama çabası içine girmez Kur'an.

Bu bağlamda Kur'an bir varlık felsefesi ortaya koymaz. Çünkü bu sorular bir defa sorulduğu zaman artık felsefenin binlerce yıldır devam eden düşünce sahası oluşmaya başlar. Yine felsefi bir dil kullanacak olursak Kur'an'ın gerçekliği var olan bir imtihan düzlemi üzerine kurulmuştur. Bu, sorgulanmaz. Sorgulansa da bir sonuç çıkmaz. Bu, sadece Kur'an'ın değil diğer dinlerin de açıklama getirmediği bir alandır.

Zaten bu sorular felsefeyi doğurmuş ve oradan insan zihni binlerce yıldır teoriler üretip durmuştur. Buna maruz kalan her yeni zihin de hep aynı yerlere toslayarak, aynı yerlere varmaktan başka bir iş yapamamaktadır. Çünkü tüm düşünce tarihi boyunca sorulan bu sorulara verilen cevaplar varsayımdan öte geçememiştir. Sorular hep soru olarak kalmıştır.

Kur'an; iman-hidayet-imtihan boyutunda bir hayat sunup bu sorulara değinmeden, yani o tarafa pek dokunmadan insanın bu imtihan dünyasını şuurla kavrayıp onun doğrultusunda bir hayat sürdürmesini emreder ve bunun neticesinde insana yine mahiyetini kavrayamayacağı ebedi mutluluk ve cennet vaat eder.

Burada insan zihninin ürettiği bu sorulara daha çok akıl ekseninde aranan cevaplar felsefeyi doğurmuştur. Felsefedeki "arçe" problemi, "Tüm varlıkların başlangıcı nedir?" sorusunun temelinde oluşan cevaplar, sadece felsefi bir etkinlik olmanın ötesine gidememiş "ateş, hava, su, toprak" cevaplarının ötesinde "Başlangıç bir Tanrı'dır" dendiği gibi "Başlangıç bir uydurma-

dır" da denmiştir. İslâm dünyasının felsefeyle ve bu felsefi sorunlarla karşılaşmasından daha çok kelimeler doğmuş o ilim ekseninde bu meselelere yaklaşımlar dile getirilmiştir.

Bunun ötesinde felsefi bir söylemle metafizik diye adlandırılan bu meselelere akli aşarak bireysel sezgi ve tecrübelerle cevap bulduklarını iddia eden ve bu doğrultuda yaşamlarını düzenleyen ve bunu sistematize eden bir hareket metodu vardır ki çok değişik isimlendirmeler olsa da bunu burada heterodoks ve bâtını kavramlarıyla dile getireceğiz. İslâm dünyasında da bunun varacağı yer en masum şekliyle tasavvuf olarak ifade edilmiştir.

BÂTİNİ HAREKETLERİN AŞKIN YAPISI

Dinlerin varlık sahasında bıraktığı boşluktan devam eden insan zihni bu alanı ya akli doğrultusunda felsefi çabıyla ya da birtakım olağanüstü sezgiler sayesinde bâtını bir tarzda aşmaya çalışacaktır. Belki buradaki ayırımımız biraz kaba bir ayırımdır. Biz meselenin daha iyi anlaşılması için böyle bir ayırma gittik. Yoksa felsefi hareketleri rasyonel bir etkinlik olarak görmek modern bir algıdır. Bâtını hareketlerde de Yeni Platonculuğun ve Gnostisizmin etkileri oldukça fazladır.

Öncelikle bâtını diye nitelendireceğimiz bu hareketleri tüm yönleriyle bir sistem olarak ortaya koyup farklarını incelemek neredeyse imkânsızdır. Biz burada dinlerin ya da İslâm'ın varlık anlayışının ötesinde, bilinmeyen alana yönelik tüm sezgisel çabalar için bu kavramı kullanıp, belli kavramlar dolayımından meseleye yaklaşım, bu hareketlerin temel dinamiklerini ortaya çıkarabilirsek, meseleyi bir yere kadar da olsa açıklığa kavuşturmuş oluruz.

Bu bağlamda en çok kullanılan kavramlardan biri heterodoksidir. "Farklı düşünce", "farklı kanı" anlamlarına gelen heterodoksi, daha çok ana akımdan sapan hareketler için kullanılır. Burada ana akımdan kasıt da dinin genel kabul görmüş ve bir yerde resmiyet kazanmış yorumudur. Daha çok Hıristiyanlığın gelişimiyle kavramsal bir hüviyet kazanan kelime, Ortodoksluğun dışında dinin genel kabul görmüş dogmalarını kabul etmeyen gruplar için kilise tarafından kullanılmıştır. Burada amaç bu

hareketlerin sapkın karakter arz ettiğini vurgulamaktır. Bu bağlamda Hıristiyanlık içindeki sadece bätini mahiyet gösteren hareketlerle sınırlandırılmasa da resmî kilise öğretisi dışındaki hareketler için bu kavram kullanılır. Tabii her öğretide olduğu gibi bu öğretiye sahip kişiler de hakiki öğretinin kendi inanç biçimleri olduğunu düşünürler. Kavram İslâm'da da dinin günlük hayattaki işleyiş ve yorum tarzının dışında özerk bir yapı arz eden Mevlevilik, Bektaşılık, Kalenderilik gibi sufi ve bätini hareketler için kullanılmıştır. Böyle bir isimlendirmede Sünni anlayışın etkisi muhtemeldir.

Batı'daki heterodoksiye benzer bir kavram da İslâm dünyasında Şia içinde ortaya çıkan "Bätinilik" anlayışıdır. Bätinilik mezhebine göre Kur'ân'ın bir dış (*zahir*) bir de iç (*bätin*) anlamı vardır. Zahiri anlam genel kabul gören herkesçe anlaşılabilen anlamdır. Bätini anlam ise Şiilikte ancak masum imamların bilebileceği bir şeydir. Her ne kadar bu anlayış Şia içinde sistemleşen bir mezhebî hareket olsa da bätini anlayış bu mezheple sınırlı kalmamış İslâm dünyasını tüm zamanlarda, oldukça geniş coğrafyalarda, değişik isim ve görüntüler altında, farklı tonlarda sarmış bir düşünce sistemi olarak sürekli karşımıza çıkar.

Başka bir ifadeyle bu hareketlerdeki temel vurgu; dinin herkesçe bilinen, genel kabul görmüş anlam ve yönteminin ötesinde sadece belli kişiler ve gruplara has olan, ancak onlar tarafından özel bir tarzda elde edilebilen özel bir anlamının olduğudur.

İslâm dünyasında en masum şekliyle tasavvuf diye adlandırılan düşünce sistemine etki eden ve onun oluşmasına sebep olan bu düşünce sistemi incelenirken felsefi hareketlere de değinilmeden geçilemez. Bu hareketlerde Yeni Platonculuğun yanı sıra Gnostisizmin de etkisi büyüktür. Gnostisizme göre insan; beden, akıl ve ruh olmak üzere üç temel unsurdan meydana gelmiştir. Maddi dünya bir hapisanedir ve kişi arzu ve isteklerinin yönlendirmesiyle orada esirdir ve kişi oradan sezgiye dayanan özel bir bilgi olan gnosis yoluyla kurtulabilir.

Burada amacımız her biri birer bilimsel çalışma alanı olan bu hareketleri değerlendirip sistemlerini incelemek ve aralarındaki farkları ortaya

Şia içinde sistemleşen bir mezhebî hareket olsa da bätini anlayış bu mezheple sınırlı kalmamış İslâm dünyasını tüm zamanlarda, oldukça geniş coğrafyalarda, değişik isim ve görüntüler altında, farklı tonlarda sarmış bir düşünce sistemi olarak sürekli karşımıza çıkar.

koymak değildir. Ne Hıristiyan aziz ve şehit masallarını ne Şiiliğin masum imam öğretmenlerini ne tasavvuf menkıbelerini ne de ebcedi uzun uzadıya izah etmek böyle bir yazının konusu değildir. Çünkü bu, başka bir çalışma sahası olduğu gibi tüm toplumlarda farklı şekillerde ortaya çıkan bu kadar kaotik ve girift hareketleri felsefi bir bütünlük olarak tüm yönleriyle meydana çıkarmak da bu hareketlerin doğası gereği imkânsızdır. Fakat bu hareketlerin temel dinamiklerini yakalayabilirsek mahiyetleri hakkında sağlam bir düşünce ortaya koyabiliriz. Şurası bir gerçektir; hangi toplumda, hangi zamanda, hangi dilde, hangi kavramla ortaya çıkarsa çıksın bätini, içsel, heterodoks nasıl isimlendirilirse isimlendirilsin bu hareketler hakikatin bilgisinin özel olduğunu, dinlerin ona ulaşmada yetersiz olduğunu bu özel anlamın ancak özel bir yetiyle özel kişi ya da kişiler tarafından bilinebileceği kanısındadırlar. Bu mantalite tüm zamanlarda, toplumlarda farklı isimlendirmelerle, küçük farklarla olsa da bir ana mantalite olarak aynıdır ve bu yönüyle aşkın bir yapı özelliği göstermektedir.

BÄTİNİLİĞİN SİYASİ YÖNÜ VE SONUÇ

Tüm bätini ve heterodoks hareketlerin tarih boyunca siyasi alana etkisi bir gerçektir. Çünkü tüm zamanlarda ve şartlarda bu kadar etkili olan bu yapıların siyasi bir alana evirilmemesi ya da mevcut siyasal otorite ve yapıların bu hareketleri kendi başına bırakmaları düşünülemezdi. Özellikle bätinilik denince akla gelen Hasan Sabbah ve Fatımiler Devleti bunun en güzel göstergesidir. Fakat bu hareketlerin de zihinsel alandaki karmaşıklığına müteakip siyasal alandaki etkilerini de tam olarak ayırtırmak

Din basittir, öğretisi ortadadır. İnsan bir imtihan dünyasındadır. Ancak ahlaklı yaşayıp, düzgün bir insan olup, ibadetlerini yaparsa değer kazanır. Bâtınlıktaki kadar karmaşıklığa gerek yoktur. Dahası onların iddia ettiği gibi hakikatin birden çok yolu yoktur.

İnkânsızdır. Bizim burada ele alamayacağımız ayrı çalışma alanlarıdır. Biz burada farklı toplumlarda farklı şekillerde ortaya çıkıp kendini aşkınlaştıran bu hareketlerin insan psikolojisi üzerindeki etkisi ve gücünü ortaya koymaya çalışıyoruz. Çünkü bu hareketlerin her birinin sistemini ve felsefesini ortaya koymak bütünüyle mümkün değildir. Biz burada bu hareketleri ortaya koyarken bir zihin tarzını yakalamaya çalışıyoruz.

Farklı din ya da toplumlarda farklı zamanlarda ortaya çıkan bu hareketlerin temel özelliği, öncelikle hâkim dinî yapıyı eleştirmek onun koyduğu anlayışı küçümsemektir. Onu sığ ve basit bularak daha ötesinde farklı bir anlam olduğunu ve bu anlamın da sadece kendilerinde bulunan birtakım kişilere kalp, ruh, sezgi vb. melekelerle özel olarak geldiğini, onlar tarafından bilindiğini ortaya koymaktır. Böylece adeta bu hareketler, dinlerin yetersiz kaldığı alanı farklı bir yolla kendileri tamamlamışlardır.

Meseleye İslâm açısından bakarsak tarih boyunca tüm dinî öğretilerin karşılaştığı bu felsefeler, gelenek veya dinlerle İslâm'ın karşılaşması doğal olarak kaçınılmazdı. Tüm dinler gibi İslâm da bu hareketlerin etkisi altına girmekten kurtulamamış diğer dinler gibi aynı kaderi yaşamıştır. Bunun bir sebebi insan psikolojisinin bilinmeyene olan sonsuz merak duygusudur. Bunun yanı sıra diğer bir tespit de; İslâm'ın yayıldığı ve hâkim olduğu toplumlarda etkin olan bu hareketlerin bütününe uygun bir tarzda kendilerini İslâmize ederek tekrar tekrar üretebilmeleridir. Böylece neyin İslâm neyin İslâm dışı olduğunun anlaşılması sıradan bir insan için âdeta imkânsız hâle gelmekte, yani at izi it izine karışmaktadır. Bu hareketler İslâm'la karşılaştıklarında ya bilinçli ya da bilinçsiz olarak kendilerini korumak için İslâmî retorik ve kavranları kullanmışlar ve böylece yaşamlarını devam ettirmişlerdir. İslâm dün-

yasında daha çok sufilik ve tasavvuf şeklinde ortaya çıkan bu hareketleri de tüm gnostik ve heterodoks hareketler gibi ayırmak ve çözmek mümkün değildir. Çünkü bu alana bir defa girildiği zaman metodolojisi ve argümanları hiçbir zaman normal bir zihin işleyişiyle çözümlenemeyecek bir alanla karşılaşılır. Artık oradan çıkış mümkün değildir.

Dinle ya da İslâm'la tanışan insanlar öncelikle dinin gündelik hayatlarına anında müdahale etmesini beklerler. Bu herkeste olmasa da toplumdaki insanlarda görülen genel bir eğilimdir. Haşa âdeta Allah bir anda ortaya çıkacak, insanların gündelik hayata ilişkin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını doğrudan karşılayacaktır. Bunun böyle olmadığı anlaşılınca meselenin kendi yetersizliklerinden kaynaklandığını düşünürler ve dine karşı gelmeseler de dinle birlikte metafizik ve sosyal ihtiyaçlarını daha kısa sürede gerçekleştirecek kişi, kurum ve yapılara ihtiyaç duyarlar ki bütünü ve heterodoks hareketler genellikle bu zemin üzerine inşa edilirler. Belki bu şekilde nitelendirdiğimiz pek çok hareketin çıkış noktası farklı olsa da geline nokta bu manzaralar oldukça yaygındır ve bu hareketlerin temel dinamiği olarak ortaya çıkmaktadır.

Din basittir, öğretisi ortadadır. İnsan bir imtihan dünyasındadır. Ancak ahlaklı yaşayıp, düzgün bir insan olup, ibadetlerini yaparsa değer kazanır. Bu kadar karmaşıklığa gerek yoktur. Ve bu insanların iddia ettiği gibi hakikatin birden çok yolu yoktur. O yol tektir ve Kur'ân'la insanlara bildirilmiştir. İslâm bu yönüyle kendi içindeki tüm tartışmalara rağmen açıktır ve ortadadır. Ondan mevcut yapısının dışında birtakım kişilere göre onların özel yetenekleriyle özel anlamlar çıkarmak mümkün olmadığı gibi bu durum İslâm'ın temel mantığına da aykırıdır. Böyle bir tecrübi bilgi yoktur. Tüm bunların hepsinin spekülâtif bir çabadan ibaret olduğu açıktır.

Revnakoğlu'nun Sîretleri Arasında Bir Gezinti

MEHMET FATİH BİRGÜL

İlim ve kültür âlemimiz açısından geçen yılın en önemli hadiselerinden biri, *Revanoğlu'nun İstanbul'u* adlı beş ciltlik güzide eserin yayınlanması oldu. Cemaleddin Server Revnakoğlu'nun (1912-1968), hâl-i hayatında bir türlü bitiremediği eserinden dosyalar, müsveddeler ve notlar hâlinde intikal eden muazzam yekûn içinden, Fâtih semtine ait belgelerin, kıymetli ilim adamı Mustafa Koç tarafından önemli birçok eklerle birlikte tasnif ve neşrinden oluşan beş ciltlik eser, yine Fâtih Belediyesi tarafından yayımlanmış bulunuyor.

Revnakoğlu'nun İstanbul'u yayınlandıktan sonra, gençliğimizde ismini ve birkaç menkıbesini duyduğumuz merhum müellifin ve ne yazık ki, karışık müsveddeler hâlinde kalmış o muazzam eserin macerası, mahiyeti ve tarihçesi ile ilgili değerli ve tanıtıcı yazılar kaleme alındı. Ben de bu kervana katılmanın bereketinden mahrum kalmamak için, eserin içinde ruhuma işleyen bazı bahisleri okuyucuyla paylaşmak istiyorum.

Büyük emek harcıyarak eseri neşre hazırlayan Mustafa Koç, önsözde Revnakoğlu hakkında aynen şöyle demektedir: "Revnakoğlu, Müslüman İstanbul'u yazdı. Şehrin suretini yazıp bırakanlardan değildi, en ziyade sîretini yazdı, suretle sîreti ayırmadan yazdı". Yalnızca eserin ruhuyla hemhâl olacak bu zihinden sadır olabilecek bu tespit, aynı zamanda *Revnakoğlu'nun İstanbul'u'nun* beni derinden etkileyen tarafını da dile getirmektedir. Gerçekten de merhum müellif, artık sahneden tamamen çekilen Osmanlı İstanbul'undan yepyeni ve bambaşka bir minvalde inşa olunan Cumhuriyet İstanbul'una geçiş sürecine şahitlik etmiştir. Fakat onun ilgisi sadece fizikî ve tarihî çerçeve ile sınırlı kalmamış, hatta daha ziyade şehrin eşraf ve tanınmış isimlerinin bu keskin geçiş içindeki sîretlerine odaklanmıştır. Revnakoğlu'nun dosyaları içinde romanlara konu olacak nice şahsiyetler ve hayat hikâyeleri mevcuttur. Ben de burada, eserin içinde cevelan eden birçok 'sîret' yani karakter içinden bazılarını, yine Revnakoğlu'nun ruhaniyeti eşliğinde temaşa etmeye çalışacağım.

SULTAN HAMİD DEVRİNDE BİR ŞEYH SAN'AN

Feridüddin Attar'ın *Mantıku't-Tayr*'ında anlatılan meşhur ve etkileyici hikâyelerden biri, Şeyh San'an'ın etkileyici macerasıdır. İlim, irfan ve binlerce mürit sahibi; gece gündüz ibadetle meşgul bir zahit olan Şeyh San'an, bir gece rüyasında Rum diyarında puta taptığını görür. Müritlerini yanına alarak diyâr-ı Rum'a gelir. Orada bir Hristiyan kızına âşık olur; müritlerinin yalvarmasına aldırmaksızın zünnar takar, domuz çobanlığı yapar. Fakat hikâyenin sonunda tekrar iman eder ve kız da hidayete erdikten sonra ölür.

Revnakoğlu'nun kaydettiği karakterler içinde, insanın 'nereden nereye...' diyeceği, oldukça ilginç bir isim önceleri 'İmam' sonraları 'komik' ve nihayetinde 'yağcı' lakabını almış İsmail Hakkı Bey. Babası, Haseki'deki Gülşeniyye dergâhı olan Başçı Mahmud Efendi tekkesinin postnişini Mehmet Eşref Efendi olan bu zat, küçük yaşta yetim kalmış. İlmiye sınıfının -bugün dahi-en müthiş gövde kurtlarından biri olan 'beşik ulemalığı' ve şeyhliği' icabı, daha çocuk iken

babasının yerine 1296/1879'da şeyh tayin edilmiş. İsmail Hakkı Bey, küçük yaşta hafız olmuş ve yine babasından miras olarak intikal eden Hubyar mescidi imamlığında bulunmuş; hatta Merkez Efendi mescidinde hatiplik yapmış.

Yirmili yaşlarda, yakışıklı, zeki, eğitilmiş ve hazır cevap bir genç; aynı zamanda çapkınlığı da var. Cerrahpaşa hatibi Kâdiri meşayihinden Ârif Efendi'nin kızı Keşfiye Didar Hanım ile sevişerek (muaşaka yoluyla) evleniyor. Meşhur Şerafettin Yaltkaya da Keşfiye Hanım'ın kardeşi.

Ne var ki, İmam/Hafız İsmail Hakkı Efendi, yirmi beş yaşında eşini boşayarak önce hacca gidiyor. Dönüşte ise babasından miras 'şeyhlik' postunu yüz elli liraya satıyor. Kılık ve kıyafetini tebdil, sakalını tıraş ediyor. Peki, niçin? Çünkü zamanın meşhur şantörlerinden -yani şarkıcılarından Marika'nın kardeşi olan Tireje'ye gönlünü kaptırmıştır. Bu isimler, anlaşılacağı üzere Rumca. İsmail Hakkı Bey, âşık olduğu sevgilisinin yoluna intisap ediyor ve tuluat sahnesine çıkarak şöhret kazanıyor. İşte böylece İmam/Hafız/Şeyh İsmail Hakkı Efendi, Komik/Kavuklu Hakkı'ya dönüşüyor. Kısa sürede ünlü genç ve yakışıklı Hakkı Bey, bir gün sahnede sanatını icra ederken İstanbul polis müdür Âgâh Bey onu tanıyor; genç şeyhin hâlini görünce gazaplanarak "Hakkı, seni bir defa daha burada bu şekilde görürsem doğru sürgün ederim!" diye bağırıyor. Ödül kopan Hakkı Bey, derhâl yeni bir kumpanya kurarak Girit'e ve oradan Anadolu köylerine uzunca bir turneye çıkıyor. Bir süre sonra yine İstanbul' dönüşüyor ve oyunculuk mesleğini ifaya devam ediyor.

Yıllar geçtikten ve gençlik elden gittikten sonra Hakkı Bey, epey hastalıklar ve sıkıntılara duçar olmuş, fakat içine düştüğü darlık sırasında imdadına Üsküdarlı yağcı Mahmut Efendi diye eski bir ahbap yetişmiş, dükkânında tezgâhtar olarak iş vermiştir. 'İmam Hakkı' iken 'komik Hakkı' olan bu ilginç zat, ahir ömründe 'yağcı Hakkı' olarak 1915'te vefat etmiştir. Allah rahmet eylesin.

1939 yılında Revnakoğlu, Şerafettin Yaltkaya aracılığıyla, İsmail Hakkı Bey ile Keşfiye Hanım'ın kızı olan ve o sırada Bursa'da oturan *-Şahende Hanım'ın Suzişli Hatıraları*'ndan tanıdığımız Şahende Hanım'dan babasının fotoğrafını istemiştir. Mektup olarak gönderilen cevap, bir evladın kendi babası hakkındaki kahredici sitemini yansıtmaktadır: "Babama gelince, küçükten beri benim kalbimi yaralayan o lekeli ismin bunca seneden sonra teşhir edileceğine son derece müteessir oldum. Bununla beraber emrettiğiniz için resmi yanımda olsaydı gönderirdim". [VI/1570-1571; IV/1915-1918]

SİYASETİN RÜZGÂRLARI ÖNÜNDE EĞİLEN ULEMA

İlk dönem İmam Hatip kurs ve mekteplerinde, daha sonraları da Yüksek İslâm Enstitüsü ve hatta kısmen ilahiyatlarda okutulan *Sağman Tecvidi* diye bir kitap vardır. Ellili yıllardan seksenlere kadar kıraat ve tecvid hususunda mühim hizmet gören bu eserin yazarı Ali Rıza Sağman, 1889'da İstanbul'da doğmuş ve küçük yaşta hafızlığını tamamlayarak Fatih medresesine devam etmiştir. Bu arada İskilipli Atıf Efendi'ye de talebelik yapmış, 1910'da Sultan Se-

lim camiine müezzin olmuştur. İttihatçıların altı yıl sürgün cezası verdiği Sağman'ın, Şeyhulislâm Mustafa Sabri Efendi ile arası iyidir. 1920-23 arasında Süleymaniye medresesi kelam-felsefe bölümünde okumuş, 1928 senesinde ise Hukuk mektebini bitirmiştir. İmam Hatip mektebinin ilk hocalarındandır; 1952'den vefat ettiği 1964 tarihine kadar İmam Hatip'te çeşitli dersler vermiştir.

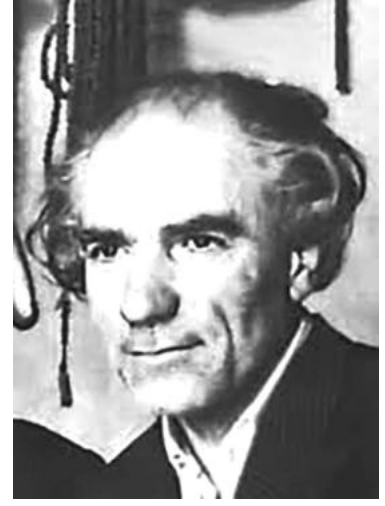
Günümüzde, ismi hafızalardan büyük ölçüde silinmiş Ali Rıza Sağman, aynı zamanda ibadetlerin, ezan ve kametin Türkçeleştirilmesi işini üstlenen o meşhur komisyonun üyesi, büyük bir musikişinas, mevlithan ve yanık sesli bir hanenedir. Anlaşılacağı üzere, tek parti döneminde Halk Fırkası'na cânü yürekten destek vermiş hocalar zümresindedir.

Merhum Revnakoğlu, kapatılana kadar tekke ve medrese mensubu olarak yaşayan, fakat siyaset rüzgârıyla ilerici cenaha intikal eden Ali Rıza Sağman'ı yakından tanımakta ve cemazi-yülevvelini ortaya koymaktadır:

"Sultanselimli Hafız Rıza, Sultan Selim'de Medresetül-Mütehassısın'ın kelâm şubesinde okurken musikiye intisabı dolayısıyla tekkelere de devam ederdi. Hâli vakti pek yerinde olmadığından gittiği tekkelerin ekseriya lokma saatinde bulunur, fakir dervişler ve uzaktan gelen misafirler için kurulan vakıf sofralarına oturur, karnını doyurur, sonra da tevâhidhanede zakirler arasına karışıp yanık ve kıvrak sesiyle ây-i şerifin devamı müddetince peyrevlik (zakir yamaklığı) ederdi. Ara yerdeki duraklamalarda aşr-i şerif okur ve bazen de mukâbele-i şerifenin bitimine yakın Medi-

neli Zakir Hacı Meded ile birlikte salâ verirlerdi, bu hizmetine karşılık o devrin parasıyla galiba bir lira yahut bir buçuk lira alırdı. Tarikat mensupları arasında mâh-ı mâtem -matem ayı- bilinen Muharrem aylarında ise Valide Hanı'ndaki İranlı kardeşlerimize mahsus camiye gider, ortalığı yakıp kavuran avazıyla mersiyeler okur ve mabedin içini Kerbela'ya çevirirdi. Ayrıca İstanbul camilerinde, daha ziyade kadınlara mahsus camilerde mukabelesi vardı. Dügünlerin saz fasıllarına katılır, hanendelik veya gazelhânlık ederdi. Tarikatların kaldırıldığı, tekkelerin sırlandığı tarihe kadar hayatı hep bu şekilde geçti. Tekkelerin sırlanmasından sonra bunların hepsi unutuldu, hatta inkâr yoluna sapıldı. Kendisine "Hafız Rıza" denilmesini bile istemedi, rast geldiğine buna dair ciddi tembihlerde bulundu. Bununla kalmadı, tekkelerin, tekkeye gidenlerin aleyhinde söylemediğini bırakmadı. Şöhret saçağına belki de bu şekilde ancak muhalefet yoluyla uzanacağını sanarak birdenbire Mevlânâ düşmanı kesiliverdi. Arsız mahalle çocuğunun minare âlemine dilini çıkarması gibi kendine mahsus garip iddialarla Mevleviliği yermeye başladı. Evvelce baş keserek içeri girdiği ve zuhuratından daima nasıplendiği tarikat müesseselerini, tarikat büyüklerini dilinin döndüğü kadar bir düşmanın yapamayacağı şekilde kötiledi. Üstelik bir de hiç tarih okumamış gibi Muaviye'nin hasbî meddahlığını yapmaya kalktı. Girip çıktığı yerlerde bu zihniyeti kabul ettirmeye çalışıyordu. Bu hizmet ve sadakati inşallah boşa gitmemiştir, Muaviye onu yanına almıştır! Nihayet karşısına Refii Cevad Ulunay gibi bir ulu dağ çıkınca ister istemez dilini

yuttu, sesini kesti ve bir köşeye sindi. Fakat kafasının ufuneti içine akmıştı; içinin çöküntüsü yüreğine oturmuştu. Bir türlü dindiremediği bu ruhî sıkıntı ve çırpıntılar içinde Seyyid Abdülhakim Efendiye koştu. İçine giren kurtların azgınlığını durdurup yatıştırmak ihtiyarındaydı. Yukarıda yazdığımız gibi yıllarca içinde bulunduğu ve ücret karşılığında vazife alıp bizzat içine karıştığı şeyin mana ve mahiyetini, gerçek gayesini güya bilmiyor, anlamıyor, anlayamıyordu da bunu Abdülhakim Efendi'den henüz öğrenecekti. Acaba neydi o tekkelerde çalınan neyler, kudümler, mazharlar ve kendi basit söyleyişle o düdükleler, dönbelekler? Seyyid Abdülhakim Efendi, Arvasiler soyundan ve zamanın göze çarpan belli başlı ilim adamlarındandı; Hafız Rızanın talebesinden olarak devam ettiği Medresetü'l-Mütehassısın'de tasavvuf ve tasavvuf tarihi okutuyordu. Hocalığı şeyhliğinden fazla olmakla beraber Eyüp'te İdris Köşkü'nde Karyağdı Mahallesi'nde Nakşibendiyye'den Kâşgarî Tekkesi'nin en son olarak postnişinliğini de yapıyordu. Tasavvuf tarihine, sufiyye ricaline dair er-Riyâzü't-Tasavvufiyye ve Râbita-i Şerife isimli iki ayrı kitap yazmıştı. Hafız Rıza'nın iş olsun diye sorup öğrenmek istediği şeyleri cevaplandırmak onun için mühim bir şey değildi. Hepsini birer birer ona anlattı ve icap ettiği şekilde açıkladı. Fakat Hafız Rıza bunlara bir türlü doymamış, kanmamıştı, hatta içinden inanmamıştı bile. Bunları kafasına yerleştirecek bir başka adam lâzımdı, yeniden başvuracak bir başka kapı arıyordu. Hatırına Mehmed Akif'in "üstâd-ı hâkimim" dediği Müderris Ferid Bey gel-

di. Aynı şeyleri bu sefer ona sordu: Nedendi o düdükleler, dönbelekler, durmadan dönen dervişler, susmayan o mutrib-i semâvî? Ferid Bey, bu eski mollasının bozuk niyetli olduğunu biliyordu. Önce aldırış etmedi, oralı olmadı, fakat üstelince mecbur kaldı. Sinirli, öfkeli bir tavırla yerinden kalktı, odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaştıktan sonra aradığını bulmuş gibi birden durdu. İlhamım tamamlamış olmanın hazzını gizlemiyordu. Artık hak ettin der gibi Sultanselimli'ye dönerek "yaz bakalım!" dedi, bikri mazmûnlarla ördüğü şu mısraların içinde içinin kızgınlığını dile getirmişti:

Sırr-ı nây u semâ'ı anlamayan kafana dönbelek desem yeridir Ayn-ı mebhasta şâkk idi sofı sana ondan eşekk desem yeridir!

(Ney ve Semâin sırrını anlamayan kafana dönbelek desem yeridir

Sofu, aynı sorunda şüpheci (şâkk) idi ama sana ondan daha şüpheci (eşekk) desem yeridir! [I/485-486]

Revnaoğlu'nun siretleri içinde daha nice isimler var; Ömer Nasuhi Bilmen, Şeyhulislâm Musa Kâzım, Elmalılı Hamdi Efendi, Şerafettin Yaltkaya, Ferit Kam... Bana kalırsa, bir gün o devrin romanını yazacak Dostoyevski ayarında kalemler çıkarsa, mutlaka Revnaoğlu'na bakacak ve oradan beslenecektir.

N. Ahmet Özalp: Bir Kültür Arkeoloğu

GÜLŞEN ÖZER

Okuma ve yazmanın hakkını veren rahmetli Nuri Ahmet Özalp ömrü hayatı boyunca öğretmenlik, yayıncılık, gazetecilik, ansiklopedi yazarlığı yaparak kültür hayatımıza ince işçilikle dokunmuş ve dikkatle inceleme yeteneğinin hasılası pek çok kitap kazandırdı. Araştırma, karşılaştırma ve hakikati ortaya koyma tutkusuyla taçlanmış hâlinin semeresi olan bütün bu işler, her zaman okuma eyleminin yedeğinde büyük bir ciddiyet, emek ve seviye çıtasıyla beraber yürüdü.

12 Eylül rejimiyle özdeş görülen 1980'li yılların başlarından beri okuduklarını yazılarıyla, yayınlarıyla paylaşan N. Ahmet Özalp bakışları üzerine çeken kitap ve metinleriyle modernleşme tarihimizin münevverleriyle klasik kültürümüzden derleyip hazırladığı seçkilerle, bilgiye ve neşriyata nüfuz edebilmenin emsalsiz örneklerini kültürel kamuoyunun dikkatine sundu.

N. Ahmet Özalp, Kahramanmaraş'ın Elbistan kazasında 1953 yılında dünyaya geldi. Eğitim hayatına doğduğu ilçede başlayan Özalp, 1971'de Adana Düziçi Öğretmen Okulu ve Balıkesir Necatibey Eğitim Enstitüsü'nden mezun olup 1974'te Kars Arpaçay'da iki yıl

öğretmenlik yaptıysa da yayıncı olarak mesaisini geçirmeye karar vererek Millî Eğitim Bakanlığı'ndan ayrıldı. 1976 yılının son ayında tanıştığı *Mavera* dergisi çevresinin Akabe Yayınları'nda ve aynı adlı kitabevinde vazife üstlendi. Daha sonra İsmet Özel'in birkaç arkadaşıyla beraber kurduğu Yeryüzü Yayınları'nda çalışmak üzere 1979'da Ankara'dan İstanbul'a geldi. Bu dönemde aynı zamanda dergi ve gazetelerde kültür sanat sayfaları hazırladı. Çeşitli sebeplerle birikimlerini paylaşmanın diğer bir yolu saydığı öğretmenliğe 1992'de dönen Özalp, 2013 yılına kadar bu mesleği yaptı. Çok sayıda esere imza atan Özalp'in öğretmenliği ile diğer faaliyetleri hep iç içe olmuştur.

DERİNLİKLİ OKUMALAR

Yefat eden, dostlarından ayrılan bir yazara gösterilecek vefa; şüphesiz hayır dua ilk olmak kaydıyla kültür sanat alanına katkılarını, yayınlarını gündeme getirerek okurları çalışmalarına yönlendirmektir. Bu bağlamda önce şu genel tespiti yapabiliriz: Ülkemizde zor şartlar çoğu zaman, inanç, aidiyet, düşünce ve kültür hayatında hazine kilitlerinin açılması için mümbit bir zemin hazır-

lamıştır. 1980'li yıllar da biraz böyleydi aslına bakılırsa. Bu doğrultuda N. Ahmet Özalp'in okuma serüveni kendi ifadeleriyle iki doğrultuda derinlik kazanmıştır. Öncelikle kökleri Osmanlı'ya dayanan eserlerle ilgili karşılaştırmalı okumalar yapmıştır. Bu okumaları, büyük ölçüde *Teknik Okumalar Bağa Destursuz Girenler* (2017) adlı kitabında yer alan çok sayıda inceleme yazısına kaynaklık etmiştir. Onun okumaya verdiği değer en özlü ifadesini eserin girişindeki şu cümlelerde buluruz: "Kendimizi bildik bileli, okuma, birincil iş ve uğraşımız oldu. Yazıyı da okuma uğraşımızın doğal bir uzantısı, kaçınılmaz bir sonucu olarak gördük. Yazı bizim için yalnız bir katılım değil, aynı zamanda bir paylaşmadır. Paylaşma, gerektiğinde bir uyarı biçiminde de ortaya çıkabilir. Bu da, uyarıyı gerekli kılan durumun ayırımına varan bilinçli her okur için yalnız bir hak değil, aynı zamanda bir sorumluluktur." (s.8).

N. Ahmet Özalp'in *Okları Kırılmış Kirpi: Refik Halid* (2011) yankı uyandıran kitabı bu çerçevede anılabilecek bir diğer eseridir. Bu kitap üzerinde biraz durmadan onun dikkatli okumalarını anlamak mümkün değildir. Özalp'in Refik Halid

odaklı kitabı pek çok çalışmanın referansı olmaya haiz nitelikli bir incelemedir. Bilindiği üzere Refik Halid siyasi duruşu nedeniyle yurt dışında sürgünde yaşamak zorunda bırakılmıştır. Söylemek istediklerini ağırlıklı olarak mizahi ve hicivli bir dil ile söylediği için “kirpi” lakabıyla anılmıştır.

N. Ahmet Özalp, onun bu üslubunun 1940 sonrası sansürden geçişini ana hatlarıyla özetlemiştir. Kitap temelde iki bölüme ayrılmış ancak her biri birbirinden dikkat çekici başlıklarla bölümlenmiştir. Reşat Nuri'nin *Çalukuşu* romanının ilk basımı ve sonrakiler arasındaki farklar gibi Refik Halid'in metinlerinde sansüre uğrayan yerler tespit edilmiştir. Siyasi içerikli ifadeler ya değiştirilerek ya yerlerine yeni cümleler ikame edilerek ya da tamamen çıkarılarak tahrif edilmiştir. Bu yönüyle dönem reflekslerini ortaya koyması açısından heyecan uyandıran bir çalışma ortaya çıkmıştır. Mesela Refik Halid'in *Kirpi'nin Dedikleri*, *Agop Paşa'nın Hatıraları* eserleriyle diğer yazırlarındaki Tek Parti ve İttihat ve Terakki karşıtı pasajların sansürlendiğini bu kitapla kavradı kültür dünyamız. Şurası açıktır ki böylesi bir çalışmayı ortaya çıkarmak için yazılar/kitaplar arasındaki farkları tespit etmek epey meşakkatlidir. Refik Halid çalışmalarının tüm seyrini değiştirmesi açısından Özalp'in metni hayattır, zira Latin harfleriyle 1940 sonrası basımları dikkate alan pek çok araştırma eksikli ve muhtemelen hatalı sonuçlar barındırmaktadır. Eserin sunuşu, Cumhuriyet devrindeki kanon tartışmaları başta olmak üzere pek çok kültürel

meselenin kavranması bakımından son derece öğreticidir.

Okuduğu her metin karşısında sorumluluk yüklenen N. Ahmet Özalp'in yakın plana alarak incelediği isimlerden biri de hakkında çok farklı değerlendirmeler yapılan Mehmet Âkif'tir. Zira Âkif, kimilerine göre Türkçenin en büyük şairi, Kur'an şairi; kimilerine göre ise şair değil sıradan bir manzumeci, manzum hikâyeler anlatıcısıdır. Şiirlerini bir araya getiren *Safahat* ise yine bazılarına göre Osmanlı'nın yıkılış dönemini belgeleyen şiirsel bir günlük, bir destan, bir şiir mucizesi, bazılarına göre de şiirle hiç ilgisi olmayan sıradan bir manzumeler, manzum hikâyeler toplamıdır. İşte bu çelişkili hükümler mecellesinin farkında olarak Özalp, Tanzimat'la başlayıp Meşrutiyet devrinde en uç noktalara varan düşünce ve zihniyet ayrışmanın sonuçlarını da izlemeyi mümkün kılan *Aklı Kamaştırın Belagat Kasırgası Safahat'ın Yankıları* (2019) kitabını hazırlamıştır.

Üç temel bölümden oluşan kitabın “*Safahat'ın Yankıları* ve *Son Sözler*” başlıklı giriş bölümünde N. Ahmet Özalp, kısaca Mehmet Âkif'in hayatının dönüm noktaları ile toplumsal hayatı de-

rinden etkileyen tarihî gelişmeleri hatırlatır, dönemin şiir ve edebiyat ortamı ve Âkif'in şiir serüvenini ele alır. “*Safahat'ın Yankıları*” başlıklı ikinci bölüm, kitabın belkemiği dense yeridir. Çünkü bu bölümde hakkında çıkan yazılara toplu bir bakış ve değerlendirmenin ardından *Safahat'ın* ilk kitabından (1911) başlayarak altıncı kitap *Asım'dan* (1924) sonra doğrudan *Safahat* ve Âkif hakkında yazılan tüm yazılar sunulmaktadır. “*Son Sözler*” başlıklı üçüncü bölümde ise 1925'ten sonraki gelişmeler özetlendikten sonra, “*Âkif'i Sevenler-Sevmeyenler*”, “*Âkif, Fikret ve Nazım*”, “*Eleştiriler Karşısında Tutumu*”, “*Âkif-Fikret Kavgası*”, “*Kişiliği*”, “*Şiiri*” ara başlıkları altında genel değerlendirmeler yer alır. Hayli hacimli olan kitap şu iki paragrafta sona eriyor: “Şunu unutmamak gerekir: Âkif yıkılış döneminin şairidir. Kendi deyişiyle gül devrini görmediği için onun bülbülü olmamıştır. Felaketlerin, acıların, yenilgilerin sel gibi peş peşe geldiği, milletimizi acılara boğduğu bir dönemde ondan gül-bülbül şiirleri beklemek elbette mümkün değildir.

Sonuç olarak, halka inmeyi başaran dili, aruz ölçüsünü günlük dil içinde kullanma ustalığı, hayatla şiiri gerçekçi biçimde buluşturma becerisi, şiirle düşünme ve ideallerini şiiriyle dilendirme gücü gibi özellikleri açısından bakıldığında, Âkif'in edebiyatımıza eşsiz, benzersiz, örneksiz ne yazık ki izleyicisiz bir şair olduğunu söyleyebiliriz.” (s. 476).

Osmanlı dönemi kültür, edebiyat ve fikir eserlerinin günümüze kazandırılmasındaki

Rahmetli N. Ahmet Özalp'in çalışmalarının bütününe bakıldığında kültür arkeoloğu gibi çalıştığını, titizlikle izleri takip ederek pek çok esere ışık tuttuğunu ve bunları anlaşılır kılmak için yeniden yayına hazırladığını görürüz.

önemli katkıları bulunan N. Ahmet Özalp'in mesaisinin ikinci kısmını, bir tür kültürel kazı sonunda gerçekleşen okumalar oluşturur. Önceki kuşakları kötüleme vicdansızlığını ay-yuka çıkararak 1923 depremiyle bilhassa Kemalizm'in "Türk'ün yeni amentüsü" kılınmak istenmesiyle yer altına gömülen kültüre ait eserlerden ulaşabildikleri üzerine yaptığı çalışmalar paylaşımlarının diğer örneklerini meydana getirir.

Mehmet Âkif'in deyişiyle, "Ümetin en büyük mütefekkirlerinden birisi" olan Said Halim Paşa'nın risalelerinden hazırladığı *Toplumsal Çözülme* (1983) adlı kitap, kültür dünyamıza kazandırdığı ilk eserlerdendir. Ona göre Said Halim Paşa, son dönem Osmanlı düşünürlerinin tartışmasız en özgünü ve önemlisidir. Derin İslâmî kavrayışı, eserlerinde olduğu gibi kişiliğinde de kendisini somut biçimde gösteren Said Halim Paşa'nın hiç şüphe yok ki en önemli yanı düşünürlüğüdür. Daha sonraki yıllarda Said Halim Paşa ile ilgisini sürdüren N. Ahmet Özalp, onun bir diğer risalesini *İslâm ve Batı Toplumunda Siyasal Kurumlar* adıyla yayımlanmıştır. Yıllar sonra ise Türk düşünce tarihinin doruklarından birini oluşturan Said Halim Paşa'nın tüm risalelerini *Bütün Eserleri* adıyla okuyucularla buluşturacaktır.

N. Ahmet Özalp'in de isabetle kaydettiği gibi Batı dünyası hak-

kında derin bilgi sahibi düşünürün eserlerinde Batı toplumlarının tarihî, siyasi ve içtimai çözümlenmeleri epey geniş bir yer tutar. Said Halim Paşa'nın üzerinde önemle durduğu diğer konu da İslâm dünyasının sorunlarıdır. Özalp, onun bu sorunları da üstün bir kavrayışla ele aldığını, sebeplerini, neticelerini büyük bir açıklıkla gözler önüne sermiştir. Ama bununla da yetinmeyerek, bu sorunlara ilişkin son derece akılcı, isabetli çözüm yolları teklif etmiştir. İşte bu yüzden bugün, Türk toplumunun gündemini işgal eden ve düzeysiz tartışmalarla çözümsüzlüğe mahkûm edilen birçok konunun Said Halim Paşa tarafından çözümlendiğini görmek şaşırtıcıdır. Bu da, onun düşünce ve eserlerinin günümüzde bile taşıdığı önemi ortaya koymaktadır.

ÇOK BOYUTLU ÇALIŞMALAR

Eserleri imarla yazılar inşa eden N. Ahmet Özalp, dikkat çekici zengin içerikli klasik metinlerin tekrar okurla buluşmasını sağlamış, İslâm felsefesi alanının edebî içerikli metinlerinin yanında pek çok eserin yeniden yayımlanmasına katkıda bulunmuştur. İbn Tufeyl, İbn Sina, Filibeli Ahmed Hilmi, İzmirli İsmail Hakkı, Cezmi Ertuğrul, Şemseddin Sami, Mehmed Celal, Ali Suad, Şerif Paşa, Faik Reşad, Habibzâde Ahmed Kemâl, Ahmed Midhat Efendi, Mehmed Enisî, İsmail Hikmet Ertaylan gibi filozofların, düşü-

nürlerin ve yazarların eserleri bunlar arasındadır... Sözü uzatmamak ve söylemek istediğimizi en kısa yoldan anlatmak için en iyi örnek şudur: Onun Filibeli Ahmed Hilmi'nin *A'mâk-ı Hayâl* adlı eserinin Türk Edebiyatı açısından gözden kaçırılmış önemli bir kitap olduğunu vurgulamasının ardından, bu eserin son yıllarda gördüğü ilgi düşünülürse bakış açısının değeri kendiliğinden ortaya çıkacaktır. *Post Öykü* dergisine verdiği mülakatta yer alan şu cümleler bu hakikatin altını kalın kalın çizer: "Aslında kitabın okuyucuya ulaşamadığı ya da okuyucudan ilgi görmediği söylenemez. 1974'ten sonra ama en çok da 2000'den sonra yayın dünyamızda tam bir *A'mâk-ı Hayâl* fırtınası yaşandı. Önceki beş-altı farklı yayına 2000'den sonra on beşi aşkın yeni yayım eklendi. Bugün çıkıp kitapçılara dolaşsak sanırım en az yirmi farklı *A'mâk-ı Hayâl* baskısı bulabiliriz."

N. Ahmet Özalp, mani, türkü, masal, ninni gibi kültür ürünleri üzerine çalışmalar yaparak *Binbir Gece Masalları*, *Türkülerden Seçmeler*, *Türk Manilerinden Seçmeler*, *Türk Ninnilerinden Seçmeler* gibi eserler hazırladı. Bu bakımdan sanatçı Ulvi Alacakaptan'ın Özalp'in deyimler ve atasözleri, mizah gibi pek çok konuda uzman bir isim olduğuna işaret ederek, "Edebiyatta uzman olmadığı çok az alan var." ifadesini kullanması yerindedir. İlk olarak 1987'de

tanıştığı Özalp ile sonrasında da farklı vesilelerle görüşüğünü anlatan Alacakaptan'ın "Çok iyi, çok hoş, nüktedan bir dosttu. Bilgisiyle başkasını ezenlerden değildi. Gayet yumuşak huyluydu, gayet de yumuşak konuşurdu. Arkasından hoş şey söylemeyecek kimsenin olacağını tahmin etmiyorum. İyi ki yaşam sadece dünyadakinden ibaret değil." sözleri onun eserleri gibi karakterinin de güzel bir yerde durduğunu göstermesi bakımından güzel bir şahitliktir.

Doğrusu bu açıdan kültürel birikimimizle sahici bağlar kuran N. Ahmet Özalp'in çalışmalarının bütününe bakıldığında kültür arkeoloğu gibi çalıştığını, titizlikle izleri takip ederek pek çok esere ışık tuttuğunu ve bunları anlaşılır kılmak için yeniden yayına hazırladığını görürüz. İsmi başında en fazla "hazırlayan" ibaresinin bulunması dikkat çekmektedir. Esasında Özalp'in 2017 yılında Necip Fazıl Fikir Araştırma Ödülü'ne değer görülmesini sağlayan da geçmişle bugünü buluşturma çabasıdır. Özalp, ödülünü alırken Türk kültür mirasının hiçbir toplumda olmayan bir zenginlik taşıdığına işaret etmişti. Kütüphanelerdeki iki yüz binin üzerindeki yazma eserin gençlerle buluşturulmak için beklediğini ifade etmesi de bu çalışma alanının mümbitliğini gösteriyor. Ayrıca *Ümid Burnu Seyahatnamesi* (Ömer Lütfi Efendi'den), *Gülşeni Tevhid* (1995), *Çağdaş Türk Şiiri Seçkisi-Şiir Bahçesi* (2 cilt, 1997), *Çağdaş Türk Hikâyesi Seçkisi-Hikâye Bahçesi* (2 cilt, 1997), *Masal Bahçesi-Dünya Masalları Seçkisi* (1997), *Mevlana Aşkına* (2012), *Bil-*

gelikler Divanı (2012), *Mevlid Hikâyeleri* (2014), *Kırk Vezir Hikâyeleri* (2014), *Aşkın Bin Bir Hâli* (2014), *Hikâye Peşinde Koşan Padişah* (2015), *Aşk Gölünde Yüzen Canlar/Aşk Hikâyeleri Külliyyatı* (2016), *İslâm Hukukunun Genel İlkeleri* (2017), *Rüya Mektupları* (2018) gibi eserler onun çalışma azmini ve dünyasını kavramak açısından muhakkak göz önünde bulundurulmalıdır.

Görüldüğü gibi kültürel hafızamızın kayıp halkalarını birbirine ekleyen N. Ahmet Özalp, dilinin eskiden kalma yazılarıyla uğraşmış, bunlardan beslenmiş ve onların tadına varmıştır. Dört büyük mizah ustasının, Ebu Nüvas, İncili Çavuş, Bekri Mustafa ve Bektaşî tipinin latifelerini bir araya getirerek eli yüzü düzgün biçimde sunan *Mizahımızın Uç Beyleri* (2020) konularını hayattan alan kısa ama özlü anlatımlı gerçekçi hikâyeler olarak tanımlayabileceğimiz latifelerin başka bir ifadeyle fıkraların dünyasını gözler önüne serer. Bu eser, halkın psikolojisini, zihniyetini, insanların birbirlerini nasıl gördüklerini okurlarına öğretecek mahiyettedir.

Hayatı, gerçeğine vâkıf olduğu meseleleri kültür dünyasının önüne koyma çabasıyla geçen N. Ahmet Özalp'in yıllar boyunca yılmadan sürdürdüğü çalışmalarını besleyen paylaşma tutkusunu dikkate şayandı. Onun bildiği ve inandığı doğrularla şekillenen hayat düsturunu kavramak için Habibzâde Ahmet Kemal'in *Hatıralar* (2021) kitabındaki sunuş metni pek çok noktayı belirgin kılacak mahiyettedir: "İdealler, artık ya bir gençlik heyecanı olarak bellek-

lerini süslüyor aydınların ya da bir aksesuar gibi, iğreti biçimde yer alıyor hayatımızda.

Oysa yakın zamanlara kadar, idealler, entelektüel hayatın başlıca belirleyicisiydi. Aydınlar idealleriyle vardı. İdealleri için yaşar, ideallerinin gereklerinin belirlediği bir çizgi üstünde sürdürürlerdi yaşantılarını.

İdealleri için savaştan, bütün varlığını, bütün hayatını idealleri uğruna harcayan aydınlar, masal kahramanları kadar uzaklarda kaldı."

Gerçekten işinin hakkını vererek, araştırarak eserler üreten N. Ahmet Özalp 24 Eylül'de; 69 yaşında arkasında pek çok eser bırakarak ebediyet yolculuğuna başladı; cenazesi Eyüp Sultan Mihrişah Valide Sultan Haziresi'nde toprağa verildi. Özalp'in yeğeni yazar Ömer Hakan Özalp'in "Amcam bizim için de âdeta bir idoldü. Çocukluğumdan itibaren onun yolunu tutmuş bulunuyorum, ben de aynı şekilde Osmanlıcadan yazma matbu eserleri hazırlıyorum." demesi onun çalışma azminin tesirini gösteren örneklerden sadece biridir.

En iyisi gelin bu yazıyı, bizim sesimizi, kültürümüzü temsil eden N. Ahmet Özalp'in hikemî şiir tanımlamasına uygun mısra ve beyitleri bir araya getirdiği *Bilgelikler Divanı* adlı seçkisinde yer alan Muallim Cûdî'den bir alıntıyla bağlayalım:

"Bir öyle ömür geçir ki olsun/
Mevtin sana hande halka mâtem".

(Öyle bir ömür geçir ki olsun/
Ölümün sana gülüş, halka yas.).

Gezi Yazılarından Armağan Kitaba; Mustafa Kutlu'nun Dünyası

ÖMER KANTARCI

Memleketimiz ya da içinde yaşadığımız, meskûn olduğumuz şehirle irtibatımız fiziki alanın da ötesindedir, ötesinde olmalıdır. Çünkü bir şehir sadece taştan, topraktan, betondan veya meydanlardan oluşmaz. Şehirlerin taşıdığı metafizik öğeler, tarihî miras ve çağdaş insana yüklediği mesuliyetler vardır. Kendi şehrimizin kültürünü ve tarihî mekânlarını, yerel özelliklerini, nevi şahsına münhasır şahsiyetlerini bilmek, tanımak toprakla aidiyetimizi daha da kuvvetlendirecektir. Bu aidiyet, her şeye emanet bilinciyle bakan mümin bakış açısıyla birleşince belki de çevre kirliliği, şehirlerin maruz kaldığı rant, kapitalist açgözlülük gibi musibetlerle bu denli muhatap olmayacağız.

Geçen aylarda *Umran*'ın da kapak dosyası yaparak gündeme aldığı Revnakoğlu'nun İstanbul notları yukarıda sözünü ettiğimiz insanın yaşadığı şehir ile irtibatını anlatması bakımından önemli bir kaynak. Bu alanda yapılan çalışmalara yenilerinin eklendiğini görmek durduğumuz yeri fark etmek açısından önemli. Hikâyeleriyle yarım asırdan fazla hayatımıza ayna tutan, iki yüz yıldır ya-

şadığımız toplumsal değişimi, modernleşme sürecinin problemlerini eserlerine yansıtarak samimi bir üslupla okurlarına seslenen Mustafa Kutlu'nun peş peşe yayımladığı İstanbul gezi yazılarından oluşan kitapları bu alandaki yeni çalışmalara örnek olarak gösterilebilir. Gezi yazıları klasik edebiyatımızdaki seyahatnamenin modern bir versiyonu olması, şehir kültür tarihine yaptığı katkı, muhteviyatındaki sosyolojik tespit ve değerlendirmeler ile kârilerine/okurlarına fikir vermekte.

BİR LABORATUVAR OLARAK İSTANBUL

Onlarca hikâye ve deneme kitabı, son olarak iki fikrî eser ile¹ düşünce ve edebiyat hayatımıza katkı sunan Mustafa Kutlu, eski defterlerini karıştırırken bu, üç kitap olarak tab'a bürünecek olan gezi dosyaları ile karşılaşır. Bu dosyalar doksanlı yıllarda kitap olması için hazırlanmış fakat kütüphanenin bir yerinde unutulmuştur. "Kitapların da bir kaderi vardır." sözü fehvasınca seksenli doksanlı yıllarda

hazırlanan bu gezi yazıları kitap olarak karşımıza çıkmak için neredeyse otuz sene bekleyecektir. 1986-89-92 ve 93 yıllarında tutulan notlarla oluşan bu gezi yazıları İstanbul'un dünü ve bugününü karşılaştırma fırsatı sunuyor. Yazar ilk kitabının önsözünde İstanbul üzerinden kendi sanatı hakkında da okuyucuya ipuçları veriyor: "(...) bütün yazı hayatım boyunca insanımızı tanımak, ülkedeki sosyo-kültürel değişimi izlemek, nereye doğru yürüdüğümüzü tespit etmek, ne kazandık ne kaybettik hedefim olmuştur. İstanbul benim için bir laboratuvar sanki."²

İstanbul gezi yazılarının üç kitap şeklinde yayımlandığından bahsetmiştik. İlki *Topkapı'dan Topkapı'ya* adını taşıyor. Mustafa Kutlu, İstanbul'u gezmeye her gün geçtiği Topkapı'dan başlamış. Birinci kitapta 1986 yılına ait notlar ve fotoğraflar arasında okuyucu nostaljik bir İstanbul belgeselinde kendini hissediyor. Eser esasen nostaljiden öte temel problemlere temas etmesi açısından da önemli. Topkapı otogarının son günleri, şehirdeki kot ve mont

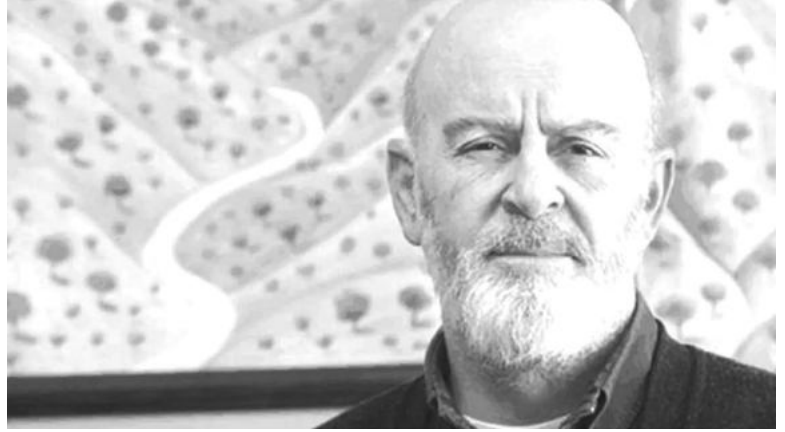
1 Mustafa Kutlu, *Kalbin Sesi ile Toprağa Dönüş*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2020; *Akıntıya Karşı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2021.

2 Mustafa Kutlu, *Topkapı'dan Topkapı'ya*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2021, s. 9.

modası, İbrahim Tatlıses'in yükselişi, semt pazarları, İstanbul'a göç eden insanların hayata tutunma çabaları, kasetçiler, yol uğruna yıkılan mezarlıklar, ikinci el eşyalarının satıldığı pazarlar, tarihi yapılar, suyu akmayan çeşmelerin hüznü, cami ve türbelerdeki abartılı yeşil renkler...

Mustafa Kutlu'nun ikinci gezi kitabı *Haliç ile Çepeçevre İstanbul* adıyla yayımlandı. Bu kitabında gezilerine Eyüp semtinden başladığını görüyoruz. Nedenini açıklıyor, İstanbul'u gezmenin de bir adabı vardır. Fetih şehrinde manevi fatihlere, sahabilere hürmet ederek yola koyulmalı, Eyüp Sultan Türbesi'nden gezmeye başlamalı. Bakanlardan değil görenlerden olmak için. Haliç bölgesi, Eyüp Sultan, Kasımpaşa, Süleymaniye, Sarayburnu, Eminönü, Kumkapı, Davutpaşa ve daha ismini zikredemediğim birçok bölge/mahalle/semte dair tarih ve kültür okuması yapılmasının yansira insanların gündelik uğraşları, ekme kavgası, spor müsabakalarının etkisi de söz konusu edilmekte. Hikâyelerindeki insan figürlerini toplarken, olay kurgularını oluştururken bu gezilerin de büyük etkisinin olduğunu tahmin edebiliriz.

Mustafa Kutlu'nun gezi kitaplarının üçüncüsü *Boğaziçi* ismini taşıyor. 1992-1993 yılları arasında yapılan bu geziler Beşiktaş Yahya Efendi Dergâhı'ndan başlayarak Ortaköy, Bebek, Rumeli Hisarı, İstinye, Kireçburnu, Büyükdere, Sarıyer, Aşiyan, Beykoz, Kandilli, Çengelköy'e kadar uzanıyor. Yazar, elinde fotoğraf makinesi ve defteriyle içinde yaşadığı şehri keşfetme-

ye, mekân şuurundan nasiplenmeye özen gösteriyor. Kur'an yeryüzünü gezip dolaşmamızı, gördüklerimizden, önceki kavimlerin başına gelenlerden ibret almamızı emreder. Bu *ibret almayı*, tarihî kültürel değerleri bugüne taşımak, muhafaza etmek, onlardan güç alarak modern dünyaya yeni şeyler söyleyebilmek olarak da anlamak mümkündür. İstanbul gibi İslâm medeniyetinin sembol bir şehrinin tanımak, tarihini öğrenmek insanı yenileyecek, ona hayat şuru verecektir:

"Bu şehirden (İstanbul) bihaber olmak, ecdadından, medeniyetinden, kültüründen, irfanından, sanatından, inancından, ahlakından, zarafetinden, nezaketinden velhasıl kendinden bihaber olmak demektir. İstanbul'a gitmek bir bakıma 'kendine gelmek'tir.'³

'DÜNYA ŞEHİRİ' İSTANBUL

İstanbul'a biçilen roller saymakla bitmez. Bunlardan biri de 'dünya şehri' ifadesidir. Hatırlanacak olursa hükümetin liberal dönemini şekillendiren AB çalışmaları kapsamında

2010 yılında İstanbul Avrupa kültür başkenti ilan edilmiş ve birbiri ardına faaliyetler yapılmış, bazıları ise kamuoyunca tartışılmıştı. Benzer düşünce ve faaliyetlerin seksenli yıllarda da yapıldığını görmekteyiz. Zamanın belediye reisi Bedrettin Dalan'ın "İstanbul dünya şehridir!" sözünü irdeliyor Kutlu. Ne de olsa bizler toplum olarak öküz altında buzağı aramaya alıştık. 'Dünya şehri' adı altında İstanbul'un bir New York, Hong Kong ya da Beyrut mu yapılmak istenmekte? Turizme ve yabancı sermayeye sonuna kadar yüz (taviz) vermek bizi nereye götürecektir? Bu meseleleri bugün de ülke olarak tartışıyoruz.

Koronadan sonra ağır ekonomik problemlerin yaşandığı ülkemizde gelir kapısı olarak turizme gereğinden fazla güvenilmesi, turist ve döviz gelmesi için abartılı uygulamalara gidilmesi, bazı ticari işletmelerin iş ahlakını kapital uğruna hiç sayması, turistik yerlerin gerçek hüviyetini kaybetmesi gibi ciddi sıkıntılarla muhatap oluyoruz. Tanrı misafirinin müşteriye dönüştüğü yerde ahlaki değerlerin tahrip olması kaçınılmazdır. Bu hâliyle turizm kendi kültür ve değerlerimize

3 Mustafa Kutlu, *Boğaziçi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2022, s. 5-6.

sermaye uğruna yabancılaşmamızı artıran modern bir kapitülasyon durumundadır.

Bugün turistik hâle gelen yerlere kendi yerli insanımız girmekte zorlanmaktadır. Bunun birkaç nedeni var; ilki maliyetlerin yüksek olması, (birileri tarafından yükseltilmesi de denebilir) ikincisi bazı mekân sahiplerinin yerli insanımıza ilgi göstermemesi. Turizm adına katlanılan görüntü kirliliklerini de zikretmek gerekir. Bugün İstanbul'da başta Sultanahmet Camii olmak üzere tarihî/dini mekânlara turistlerin uygunsuz kıyafetlerle girilmesine maalesef göz yumulmakta, oralarda ibadet edenlerin hassasiyetine, mekânın manevi değerine saygı gösterilmemektedir. Bunda turizmin icbarı kadar bu duruma ses çıkarmayan etkili ve yetkili kişilerin de sorumsuzluğu vardır.

DÜNDEN BUGÜNE İSTANBUL

Mustafa Kutlu'nun bu eserlerine sadece gezi kitabı olarak bakarsak haksızlık etmiş oluruz. Metinlere dikkatle bakıldığında okuyucuyu tefekküre ve harekete çağırdığı fark edilecektir. O yıllarda Özal politikaları etkisiyle dışa açılan, yeni yeni canlanan Türk ekonomisinin değer kazanmasından, kitap yayıncılığının, enerji üretim ve tüketiminin, sanayi bölgelerinin artmasından endişe ile bahsedildiğini görüyoruz. Çünkü toplum bu gelişmelerle tam da kapitalizmin istediği gibi tüketim toplumu olma yolundan hızla ilerlemektedir. Bir taraftan da dini özgürlükler artmaktadır. Bu ilerlemeci-kalkınmacı ortamda ilk atılan *fazlalık* ahlâkî değerler oluyor. Aradan onca sene

geçmesine rağmen Kutlu'nun endişelerinde haksız olmadığını bugün de rahatlıkla söyleyebiliriz. Yazarın değişmeyen gündem maddesi dün de bugün de hep aynıdır; ahlâk: "Ben bütün bu unsurların olduğu manzara karşısında; yani kitabın, caminin, bazılarını endişeye sevk eden imam-hatip liselerinin, sakalın, başörtüsünün ötesinde *ahlâka* bakıyorum. Memleketin genel ahlâkına. Mantıken bu 'artış'ların ahlâkı düzeltmesi, en azından bir iyileşme istidadı göstermesi gerekmez mi?"⁴

O günden bugüne baktığımızda benzer bazı şeylerin (müsbet-menfi) tekrar yaşandığını görmekteyiz. Gecekondu mahalleleri, şehrin bazı bölgelerinde duvarlara çizilen resimlerin çirkinliği, çarpık yapılaşma, gecekondu-villa keşmekeşliği, trafik sorunu, yol uğruna yok edilen tarihi mekânlar... Tabii dünden bugüne baktığımızda düzelen, iyileşen şeyler de elbette var. Haliç'in kirli su ve kötü kokudan temizlenmesi, Süleymaniye Camii'nin avlusunun ona yakışan şekliyle düzenlenmesi başta olmak üzere tarihî cami, türbe ve mekânların gün yüzüne çıkarılması, restorasyondan geçilmesi (Kaşgari Tekkesi, Yavedud Türbesi), temizlik gibi konularda düne göre belli bir mesafe kaydedilmiş. Geçmiş hatalardan ders alınmış.

AKMAYAN SULARIN HÜZNÜ

Mustafa Kutlu'nun şehir hayatı, tarihi ve kültürüne ilgisi öteden beri olagelmıştır. Mütedeyyin camiada bu konulara ilgi gösteren, fikir yürüten ve çalışan

münevverlerin başında gelmesi tesadüfi değildir.⁵ Çocukluğundan itibaren Anadolu şehirlerinin (Erzincan, Erzurum, Tunceli) kadim kültürüyle beslenen, tabiat sevgisi ile büyüyen Kutlu; resim, edebiyat ve spor sanatlarına da ilgisini esirgememiştir. Nurettin Topçu ve *Hareket* camiası ile tanışması ondaki bu yerli damarı, bu coğrafyaya aidiyetini daha da güçlendirecektir.

Mustafa Kutlu'nun anlam dünyasında suyun çok büyük yeri ve önemi var. Hikâyelerinde de suya birçok noktada yer (*Beyhude Ömrüm*) vermiştir. Hocası merhum Nurettin Topçu ile her sene Hünkâr Suyuna su içmeye, suyu dinlemeye ve dinlenmeye gittiklerini biliyoruz. İstanbul gezilerinde Kutlu'nun bu geziler esnasında en çok hüznüldüğü sahnelerden biri de akmayan sular, kuruyan çeşmeler. Şehrin dört bir tarafından birbirinden tatlı, berrak çeşmelerle imar edilen bu kadim medeniyet; plansız iskân politikası, alt yapı eksikliği, açgözlülük ve ilgisizlikten sularını, çeşmelerini kaybetmiş. Şimdilerde bu konuda da bazı adımlar atılıyor, çeşmeler bakımından geçiyor, kimisinden su akıtılıyor. Tüketim ekonomisinden kanaat ekonomisine geçilmediği sürece başta su olmak üzere yüce rabbimizin verdiği nimetlerin kıymetini anlar mıyız, bilemiyorum. Kitapta Sarıyer bölgesi anlatılırken meşhur sulara, çeşmelere ayrıca değiniliyor. Sarıyer'deki meşhur su kaynaklarından tek tek bahsediyor, detaylı bilgi ve-

4 Mustafa Kutlu, *Topkapı'dan Topkapı'ya*, s. 115-116.

5 Mustafa Armağan *Şehir Ey Şehir* (Şule Yayınları, İstanbul, 1999) kitabında Mustafa Kutlu'yu bu yönüyle zikreder.

rerek okuyucuyu bir nevi susatıyor yazar.

Mustafa Kutlu gezilerini icra ederken sadece şehri tanımak ve tanıtmakla kalmıyor aynı zamanda toplumu, değer yargılarını, insanların endişelerini, hayallerini de okuyucuya aktarıyor. Çay ocakları ve kahvehanelerde çay içiyor, bakkal ve lokantalara giriyor, camide cemaatle namaz kılıyor, hasbihal ediyor. Çoğu insanın (yeni İstanbullular) yaşadığı semtin tarihine yabancı olduğunu, o semtteki kıymetli tarihi mekânlardan bihaber olduklarını görüyoruz. Halkın ana gündem maddesi çoğunlukla karnını doyurmak oluyor: “Benimle birlikte Balat önlerinde yıkımdan kurtulmuş bir camiye yönelen iki kişiye soruyorum: Dalan’ı niçin seçmediniz? Baksanıza etrafı güllük gülistanlık yaptı? Gözlerini kısıp yüzüme bakıyorlar, ikisinin de cevabı aynı: ‘Aç karnına gül koklanmıyor bey.’ Halkın bu hikmetli üslubuna, sağduyusuna güvenmeliyiz.”⁶

MUSTAFA KUTLU’YA ARMAĞAN KİTABI

Yazımızın bu bölümünde Mustafa Kutlu’nun dünyasının daha iyi anlaşılması ve yukarıda ana hatlarıyla tanıtmaya çalıştığımız kitapların bihakkın kavranması için kendisiyle ilgili olarak hazırlanan bir armağan kitaptan⁷ söz edeceğiz. Eser Dergâh Yayınları’nın daha önceden yayınladığı armağan kitaplardan (Nurettin Topçu, Mehmet

Kaplan, Süleyman Uludağ, Hürev Hatemi, Orhan Okay) biraz farklı.⁸ Kutlu ile önceden yapılmış üç söyleşi⁹ ve iki albümden oluşuyor. Bu söyleşilerde yazarın edebiyata bakışı, hikâye yazma süreci, çocukluk ve gençlik yılları, yetiştiği ortam, günlük hayatı tafsilatlı bir şekilde anlatılıyor. Albümlerden ilki ailesi ve yakın dostlarıyla çekilmiş fotoğraflardan oluşurken ikincisi bizzat kendisinin çalıştığı, çizdiği resimlerden oluşuyor.

Kitap “Esenlik Bildirisi” ile başlıyor. Sanki her şey yolundaymış gibi insanların tepkisizliğine, tembelliğine, eğlence düşkünlüğüne, adaletsizliğe, mazlumlara-gariplere olan duyarsızlığa dikkat çekiyor. Bunu yaparken çıkış noktalarına da işaret ediyor: temiz bir kalp, merhameti kuşanmış bir yürek, hakkın yerini bulması, paylaşma duygusu ve sahih bir çağrı. Sözü yormadan Shakespeare’in “Vaz Geçtim Bu Dünyadan Tek Ölüm Paklar Beni” şiiriyle bildiri sona eriyor.

Mustafa Kutlu babasının nahiye müdürü olması sebebiyle Doğu Anadolu bölgesinde birçok kasabayı görmüş, çocukluğu köyden köye gitmekle geçmiş. Çocukluğunda babasıyla Fırat kenarında balık tutan yazar bu yaban hayatında ot, böcek,

toprak ve meyve ağaçlarıyla romantik bir dünya oluşturur kendine. Bu dünyada dumanlı trenler, demiryolu çalışanları, istasyon halleri de vardır. Ab-lalarından henüz okula gitmeden okumayı yazmayı öğrenir, şiirler ezberler. Arkadaş çevresi ile okuma kültürü edinen Kutlu’nun ilgisi başka yönlere doğrudur; resim, futbol ve sinema. Baba tarafından dedesinin hattat-musikişinas olması belki de Kutlu’nun sanat alanlarına yönelmesinde etkili olmuştur.

Liseden sonra Güzel Sanatlar Akademisi sınavına girmek için İstanbul’a gelir ama ortam onu ürkütür. Kaderde Erzurum’da Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü okumak vardır. Bir yandan edebiyat okur diğer yandan da resim çalışmaya devam eder, sergiler açar. Erzurum’un kendine has kültürü, hüviyetli bir şehir olması, temiz ve yerli nüfusu onu etkiler. Bu sebeple Mustafa Kutlu’nun anlam dünyasında Erzurum’un bir başka yeri vardır. Onu yazmaya teşvik eden hocası Orhan Okay’la (1931-2017) orada tanışır. “Hayatımın yönü değişti” dediği olay ise Orhan Hoca’nun odasında *Fikir ve San’atta Hareket* dergisini çıkaran Ezel Erverdi ile tanışmasıdır. Dergiye önce çizdiği desenleri gönderir sonra ise hikâyelerini.

Lisede arkadaşlarıyla üç dilde duvar gazetesi çıkarırlar; Almanca, İngilizce, Fransızca. Hayatının yekûnunu de bu yarıncılık işi çekecektir, ilk nüveleri lisede atılmıştır. Dergâh Yayınları’nda ve *Dergâh* dergisinde ise yarım asra yakın bu uğraşın içinde olacaktır. Yarıncılık faaliyetlerinin en zoru ise sekiz ciltlik *Türk Dili ve Ede-*

6 Mustafa Kutlu, *Haliç ile Çepeçevre İstanbul*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2021, s. 46.

7 *Mustafa Kutlu Yetmiş Beş Yaşında: Üç Konuşma İki Albüm*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2022.

8 Armağan kitaplarda yazılan kişi hakkında dostlarının kaleme aldığı yazılar olur. Mustafa Kutlu’nun bundan hoşlanmadığı için dostlarının kendisi hakkında yazacağı yazılara eserde yer verilmediğini düşünüyoruz.

9 Bu söyleşilerin ilki *Mustafa Kutlu Kitabı*’nda (Nehir Yayınları, İstanbul, 2001), ikincisi *Adam Öykü* dergisinde (sayı: 40, Mayıs-Haziran 2002), üçüncüsü ise *Hece* dergisinde (sayı: 33-34, Eylül-Ekim 1999) yayımlanmıştır.

biyatı Ansiklopedisi olmuştur, “on beş senemi yedi” demesi boşuna değildir.

HİKMET VE AHENK

Yazmaya altmışların sonlarında başlayan Mustafa Kutlu gençlik hâliyle ilk çalışmalarını yayımlamanın sevinci içindedir; *Sait Faik'in Hikâye Dünyası*, (1968) *Sabahattin Ali* (1970) İlkini kendi hikâye yorumuna yakın bulduğu için ikincisini hocası Orhan Okay tavsiye ettiği için çalışır. Asıl hikâye ondan sonra başlar. Taşrada resimle akademik eğitim almadan bir yere varılamayacağını anlayan Mustafa Kutlu yazıya besmele çeker, hikâyeye yönelir, resmi terk eder. Bu terk ediş otuz sene sürer. İki binli yılların başından itibaren birçok kitabının resimleri, desenleri yazarına, Kutlu'ya ait olacaktır. Resim yapmaya son yıllarda sağlık problemleri baş gösterdikten sonra -2018-daha çok yoğunlaşır. Çizdiği resimler çocukluk günlerini ele vermektedir; “nedense hep aynı resmi tekrarlıyorum. Uzanıp giden bir bozkır, hafif eğilimli tepeler, dere yatakları, tek tük ahlat ağaçları.”¹⁰

İlk hikâye kitapları da peş peşe gelir; *Ortadaki Adam* (1970) ve *Gönül İşi* (1974).¹¹ Fakat Mustafa Kutlu kendi hikâyesini bulabilmek için on sene uğraşacaktır. *Yokuşa Akan Sular*'ı (1979) üslubunu bulduğu, yolunu seçtiği, kendi hikâyesini yazdığı

10 Kitap bu güzel yağlı boya resimlerle hitama erer.

11 Bu iki kitabı daha sonra yayımlamaz Kutlu, bu eserlerden “kendi hikâyemi ararken geçtiğim duraklar, hafızamdaki güzel hatıralar” diye bahseder. *Üç Konuşma İki Albüm*, s. 28, s. 41.

ilk eser kabul eder. Bu kitapla tasavvufla şekillenmiş şark-İslâm hikâye anlayışını merkeze alır. Bu gelenekte çerçeve hikâyeciliği önemlidir, gereken söz, gerektiği kadar söylenir. Yazar da sözü azaltma yoluna gider. Kendi hikâyeciliğini oluşturur, iki kavramı temel edinir; hikmet ve ahenk.

Mustafa Kutlu genellikle hikâyelerini çay ocağı, kahvehane ya da çay bahçesinde ve fasıla vermeden kaleme alır. Hikâyenin ilk cümlesini ve başlığını çok önemser. Önce yazacağı metnin alt yapısını hazırlar, önemli etkili cümleler önceden belirlenmiştir. Hikâyeler çoğunlukla ilk yazıldıkları şekliyle yayımlanır. Fakat Kutlu kendine özgü bu yazma işini kimseye tavsiye etmez. O yazı meselesini bireysel zevkli bir uğraş olduğu kadar toplumsal bir sorumluluk olarak da görür. Onun diline aşına olanlar fark edecektir, Kutlu yazarken sanki okuyucuyla sohbet ediyormuş gibi yazar. Samimi, sahici ve anlaşılır bir dili tercih eder. Ayakları bu topraklara basarak kalemını kullanır, bu coğrafyanın meselelerinin izini sürer.

Yazar ve şairler işi gereği evde de çalışmak zorunda kalabiliyor. Ama Mustafa Kutlu'da durum biraz farklı, eve iş getirmez, öğretmenlik yaptığı dönemden itibaren (1968-1974) alışkanlık hâline getirdiği bir şeydir bu. Evde sadece okumalar yapar, kütüphanesi yoktur, kendine gelen kitapları çevresine hediye eder.

Mustafa Kutlu armağan kitapta aile geçmişine ile başlayan çocukluk devresiyle devam edip

bugüne kadar uzanan hayat hikâyesini siyah beyaz fotoğraflar eşliğinde çok da ayrıntıya girmeden anlatıyor. Kutlu'yu genelde bıyıklı ve mütebessim bir çehre ile görüyoruz, yaş ilerleyince sakal bırakmış, sakalın da kendisine pek yakıştığını söylemeliyiz.

Mustafa Kutlu'nun eserleri ülkemiz kültür ve sanat hayatına olduğu kadar sosyal, iktisadi ve siyasi gelişmelerle değişen, dönüşen toplumsal yapıya da ayna tutmaktadır. Hikâye ve denemelerinin arka planında bu coğrafyanın kadim meselelerini, çelişkili insan davranışlarını, modernleşmeyle beraber manevi değerlerin muhafazası, mütebedeyin camiadaki kırılmaları bazen acı bazen de mizahi bir dille okuyucuya aktarmış, onunla dertleşmiştir. Yazarken temel aldığı konu Türkiye'deki sosyal ve kültürel değişimdir. Adalet duygusu¹² yazıya başlamasında teşvik edici kavramlardan biri olmuştur. Ayrıca Nurettin Topçu'nun felsefesi, sosyal adalet anlayışı, kültür ve sanata bakışı ve ahlakçılığından da etkilenmiştir. Son dönemde birbiri ardına çıkan fikir ve gezi kitaplarıyla matbuat âlemine katkı sunmaya devam ediyor. Yayınevinin kendisi için hazırladığı armağan kitap da vefa örneği olmasının yanı sıra Kutlu'nun düşünce dünyası, edebiyata ve hayata bakışı hakkında bilgi sahibi olmak isteyenlere yardımcı olabilecek nitelikte bir eser.

12 Bilhassa *Uzun Hikâye*'de adalet vurgusu çok güçlüdür.